

Kortlagning á þjónustu við aldraða

Maí 2018

Lýsing á rannsókn

Unnið fyrir	Velferðarráðuneytið
Markmið rannsóknar	Kortlagning öldrunarþjónustu á Íslandi
Dagsetning skýrsluskila	Maí 2018

Ábyrgðaraðilar

Framkvæmd	Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands
Höfundar	Hrafnhildur Snæfríðar- og Gunnarsdóttir Guðný Bergþóra Tryggvadóttir Guðný Gústafsdóttir

EFNISYFIRLIT

EFNISYFIRLIT	3
TÖFLUYFIRLIT	4
MYNDAYFIRLIT	6
INNGANGUR	9
AÐFERÐ	16
EIGINDLEG GAGNAÖFLUN	16
ÞÁTTTAKENDUR Í SPURNINGAKÖNNUN	17
NÐURSTÖÐUR	20
ÞJÓNUSTA VIÐ ALDRAÐA Á ÍSLANDI.....	20
ÞJÓNUSTUÚRRÆÐI.....	27
<i>Félagsleg heimaþjónusta</i>	27
<i>Heimahjúkrun</i>	30
<i>Dagdvöl</i>	31
<i>Félagsstarf</i>	33
<i>Félög eldri borgara</i>	35
<i>Heimsending matar</i>	38
<i>Iðju- og sjúkráþjálfun og forvarnarmiðað starf</i>	39
<i>Hvíldar- og endurhæfingarinnlagnir</i>	40
<i>Búseta aldraðra</i>	41
<i>Dvalar- og hjúkrunarheimili</i>	42
<i>Sambætting félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar</i>	43
<i>Málefni fólks með heilabilun</i>	47
<i>Upplýsingaaðgengi fyrir þjónustunotendur</i>	48
<i>Velferðartækni</i>	49
ÞJÓNUSTA EFTIR LANDSHLUTUM.....	50
<i>Austurland</i>	51
<i>Höfuðborgarsvæðið</i>	57
<i>Norðurland eystra</i>	65
<i>Norðurland vestra</i>	73
<i>Suðurland</i>	78
<i>Suðurnes</i>	86
<i>Vestfirðir</i>	93
<i>Vesturland</i>	99
NÐURLAG	106
HEIMILDIR	109

TÖFLUYFIRLIT

Tafla 1. Ábyrgð á fjármögnun og þjónustu til aldraðra	12
Tafla 2. Í hvaða landshluta starfar þú?	17
Tafla 3. Við hvað starfar þú?.....	18
Tafla 4. Starfar þú á vegum ríkis eða sveitarfélaga?	18
Tafla 5. Hvert er hæsta stig menntunar sem þú hefur lokið?	18
Tafla 6. Hversu lengi hefur þú starfað í þjónustu við aldraða?.....	19
Tafla 7. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð eða hversu mikið eða lítið vantar upp á að því hafi verið náð? - Aldraðir í sveitarfélaginu geta, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf.....	21
Tafla 8. Ef þú hugsar um stöðu aldraðra þjónustunotenda í sveitarfélaginu, að hve miklu eða litlu leyti telur þú að þjónustan komi til móts við þarfir þeirra?	21
Tafla 9. Að hve miklu eða litlu leyti telur þú þjónustu við aldraða í sveitarfélaginu vera miðaða að þörfum einstaklinga?.....	22
Tafla 10. Að hve miklu eða litlu leyti stýra aldraðir þjónustunotendur í sveitarfélaginu því sjálfir hvernig þjónustu þeir fá?	22
Tafla 11. Hversu mikil eða lítil er samvinna við aðstandendur í starfi þínu með öldruðum í sveitarfélaginu?	23
Tafla 12. Er eitthvað af eftirtöldu sem torveldar þjónustu við aldraða í sveitarfélaginu?	24
Tafla 13. Hvaða þjónustu, ef einhverja, telur þú helst þörf á fyrir aldraða í sveitarfélaginu?	25
Tafla 14. Að hve miklu eða litlu leyti mætir félagsleg heimaþjónusta í sveitarfélaginu þörfum aldraðra íbúa?.....	28
Tafla 15. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð eða hversu mikið eða lítið vantar upp á að því hafi verið náð? - Heimaþjónusta er veitt um kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf.....	28
Tafla 16. Að hve miklu eða litlu leyti mætir heimahjúkrun í sveitarfélaginu þörfum aldraðra íbúa?	30
Tafla 17. Að hve miklu eða litlu leyti mætir dagdvöl fyrir aldraða í sveitarfélaginu þörfum aldraðra íbúa?	31
Tafla 18. Að hve miklu eða litlu leyti mætir félagsstarf aldraðra á vegum sveitarfélagsins þörfum aldraðra íbúa?	33
Tafla 19. Telur þú að boðið sé upp á næga afþreyingu/tómstundastarf fyrir aldraða í sveitarfélaginu eða telur þú hana skorta?.....	34
Tafla 20. Að hve miklu eða litlu leyti mætir félagsstarf aldraðra sem er ekki á vegum sveitarfélagsins þörfum aldraðra íbúa?	35
Tafla 21. Að hve miklu eða litlu leyti mætir akstursþjónusta fyrir aldraða í sveitarfélaginu þörfum aldraðra íbúa?	37
Tafla 22. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð eða hversu mikið eða lítið vantar upp á að því hafi verið náð? - Akstursþjónusta að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraðra er tryggð þegar hennar er þörf.....	37
Tafla 23. Að hve miklu eða litlu leyti mætir heimsending matar fyrir aldraða í sveitarfélaginu þörfum aldraðra íbúa?	38
Tafla 24. Að hve miklu eða litlu leyti mæta hvíldar- og endurhæfingarinnlagnir í sveitarfélaginu þörfum aldraðra íbúa?	40
Tafla 25. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð eða hversu mikið eða lítið vantar upp á að því hafi verið náð? - Öldruðum í sveitarfélaginu er tryggð nauðsynleg stofnaþjónusta þegar hennar er þörf.....	42
Tafla 26. Ertu sammála eða ósammála því að samvinnan á milli félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar í sveitarfélaginu sé í föstum skorðum?	44
Tafla 27. Ertu sammála eða ósammála því að samvinnan á milli félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar í sveitarfélaginu sé nægjanleg?	44

Tafla 28. Ertu sammála eða ósammála því að samvinnan á milli félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar í sveitarfélaginu stuðli að samfelli í þjónustu fyrir aldraða skjólstæðinga?	45
Tafla 29. Telur þú að fólk með heilabilun í sveitarfélaginu fái næga þjónustu eða telur þú það ekki fá næga þjónustu?	47
Tafla 30. Nær þjónustan sem þú veitir til aldraðra sem búa í einu sveitarfélagi eða fleiri?	50
Tafla 31. Hafa íbúar í þeim sveitarfélögum sem falla undir þitt starfsumdæmi almennt jafn gott aðgengi að öldrunarþjónustu eða telur þú aðgengi að öldrunarþjónustu vera misjafnt á milli sveitarfélaganna?	50
Tafla 32. Íbúafjöldi 2017 og fjöldi aldraðra sem nýtti félagslega þjónustu á Austurlandi	51
Tafla 33. Yfirlit yfir nokkra þjónustupætti á Austurlandi	52
Tafla 34. Hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf telur þú að vanti?	56
Tafla 35. Íbúafjöldi 2017 og fjöldi aldraðra sem nýtti félagslega þjónustu á höfuðborgarsvæði	58
Tafla 36. Yfirlit yfir nokkra þjónustupætti á höfuðborgarsvæðinu	58
Tafla 37. Hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf telur þú að vanti?	63
Tafla 38. Íbúafjöldi 2017 og fjöldi aldraðra sem nýtti félagslega þjónustu á Norðurlandi eystra	66
Tafla 39. Yfirlit yfir nokkra þjónustupætti á Norðurlandi eystra	67
Tafla 40. Hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf telur þú að vanti?	71
Tafla 41. Íbúafjöldi 2017 og fjöldi aldraðra sem nýtti félagslega þjónustu á Norðurlandi vestra	73
Tafla 42. Yfirlit yfir nokkra þjónustupætti á Norðurlandi vestra	74
Tafla 43. Hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf telur þú að vanti?	77
Tafla 44. Íbúafjöldi 2017 og fjöldi aldraðra sem nýtti félagslega þjónustu á Suðurlandi	79
Tafla 45. Yfirlit yfir nokkra þjónustupætti á Suðurlandi	80
Tafla 46. Hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf telur þú að vanti?	84
Tafla 47. Íbúafjöldi 2017 og fjöldi aldraðra sem nýtti félagslega þjónustu á Suðurnesjum	87
Tafla 48. Yfirlit yfir nokkra þjónustupætti á Suðurnesjum	87
Tafla 49. Hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf telur þú að vanti?	91
Tafla 50. Íbúafjöldi 2017 og fjöldi aldraðra sem nýtti félagslega þjónustu á Vestfjörðum	93
Tafla 51. Yfirlit yfir nokkra þjónustupætti á Vestfjörðum	94
Tafla 52. Hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf telur þú að vanti?	97
Tafla 53. Íbúafjöldi 2017 og fjöldi aldraðra sem nýtti félagslega þjónustu á Vestfjörðum	100
Tafla 54. Yfirlit yfir nokkra þjónustupætti á Vesturlandi	100
Tafla 55. Hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf telur þú að vanti?	103

MYNDAYFIRLIT

Mynd 1. Fjöldi aldraðra í hverjum landshluta og hlutfall aldraðra af heildarfjölda íbúa í hverjum landshluta.....	9
Mynd 2. Sértek þjónusta fyrir aldraða	10
Mynd 3. Landskort yfir svæði félagsmálastjóra (myndin er fengin af vef Stjórnarráðs Íslands).....	13
Mynd 4. Landskort yfir heilbrigðisumdæmi á landinu (myndin er fengin af heimasíðu Landlækniseimbættisins) ...	14
Mynd 5. Þjónustupættir – Hlutfall svarenda sem segja þjónustupætti vera til staðar í sveitarfélaginu þar sem þeir starfa	27
Mynd 6. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Aldraðir í sveitarfélaginu geta, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf – Austurland	52
Mynd 7. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Heimþjónusta er veitt um kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf – Austurland	53
Mynd 8. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Akstursþjónusta að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraðra er tryggð þegar hennar er þörf – Austurland.....	54
Mynd 9. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Öldruðum er tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar er þörf – Austurland	55
Mynd 10. Ef þú hugsar um stöðu aldraðra þjónustunotenda í sveitarfélaginu, að hve miklu eða litlu leyti telur þú að þjónustan komi til móts við þarfir þeirra? –Austurland	56
Mynd 11. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Aldraðir í sveitarfélaginu geta, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf? –Höfuðborgarsvæðið	59
Mynd 12. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Heimþjónusta er veitt um kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf –Höfuðborgarsvæðið	59
Mynd 13. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Akstursþjónusta að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraðra er tryggð þegar hennar er þörf– Höfuðborgarsvæðið	61
Mynd 14. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Öldruðum er tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar er þörf – Höfuðborgarsvæðið.....	62
Mynd 15. Ef þú hugsar um stöðu aldraðra þjónustunotenda í sveitarfélaginu, að hve miklu eða litlu leyti telur þú að þjónustan komi til móts við þarfir þeirra? -Höfuðborgarsvæðið.....	64
Mynd 16. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Aldraðir í sveitarfélaginu geta, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf - Norðurland eystra	67
Mynd 17. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Heimþjónusta er veitt um kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf - Norðurland eystra	68
Mynd 18. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Akstursþjónusta að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraðra er tryggð þegar hennar er þörf - Norðurland eystra	69
Mynd 19. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Öldruðum er tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar er þörf - Norðurland eystra	70
Mynd 20. Ef þú hugsar um stöðu aldraðra þjónustunotenda í sveitarfélaginu, að hve miklu eða litlu leyti telur þú að þjónustan komi til móts við þarfir þeirra? - Norðurland eystra.....	71
Mynd 21. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Aldraðir í sveitarfélaginu geta, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf - Norðurland vestra	74
Mynd 22. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Heimþjónusta er veitt um kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf - Norðurland vestra	75

Mynd 23. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Akstursþjónusta að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraðra er tryggð þegar hennar er þörf - Norðurland vestra	76
Mynd 24. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Öldruðum er tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar er þörf - Norðurland vestra	76
Mynd 25. Ef þú hugsar um stöðu aldraðra þjónustunotenda í sveitarfélaginu, að hve miklu eða litlu leyti telur þú að þjónustan komi til móts við þarfir þeirra? –Norðurland vestra	77
Mynd 26. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Aldraðir í sveitarfélaginu geta, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf - Suðurland	81
Mynd 27. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Heimþjónusta er veitt um kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf - Suðurland	81
Mynd 28. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Akstursþjónusta að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraðra er tryggð þegar hennar er þörf - Suðurland	82
Mynd 29. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Öldruðum er tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar er þörf - Suðurland	83
Mynd 30. Ef þú hugsar um stöðu aldraðra þjónustunotenda í sveitarfélaginu, að hve miklu eða litlu leyti telur þú að þjónustan komi til móts við þarfir þeirra? - Suðurland	85
Mynd 31. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Aldraðir í sveitarfélaginu geta, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf - Suðurnes	88
Mynd 32. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Heimþjónusta er veitt um kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf - Suðurnes	88
Mynd 33. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Akstursþjónusta að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraðra er tryggð þegar hennar er þörf - Suðurnes	89
Mynd 34. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Öldruðum er tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar er þörf - Suðurnes	90
Mynd 35. Ef þú hugsar um stöðu aldraðra þjónustunotenda í sveitarfélaginu, að hve miklu eða litlu leyti telur þú að þjónustan komi til móts við þarfir þeirra? - Suðurnes	91
Mynd 36. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Aldraðir í sveitarfélaginu geta, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf - Vestfirðir	94
Mynd 37. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Heimþjónusta er veitt um kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf - Vestfirðir	95
Mynd 38. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Akstursþjónusta að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraðra er tryggð þegar hennar er þörf - Vestfirðir	96
Mynd 39. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Öldruðum er tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar er þörf – Vestfirðir	96
Mynd 40. Ef þú hugsar um stöðu aldraðra þjónustunotenda í sveitarfélaginu, að hve miklu eða litlu leyti telur þú að þjónustan komi til móts við þarfir þeirra? - Vestfirðir	98
Mynd 41. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Aldraðir í sveitarfélaginu geta, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf - Vesturland	101
Mynd 42. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Heimþjónusta er veitt um kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf - Vesturland	101

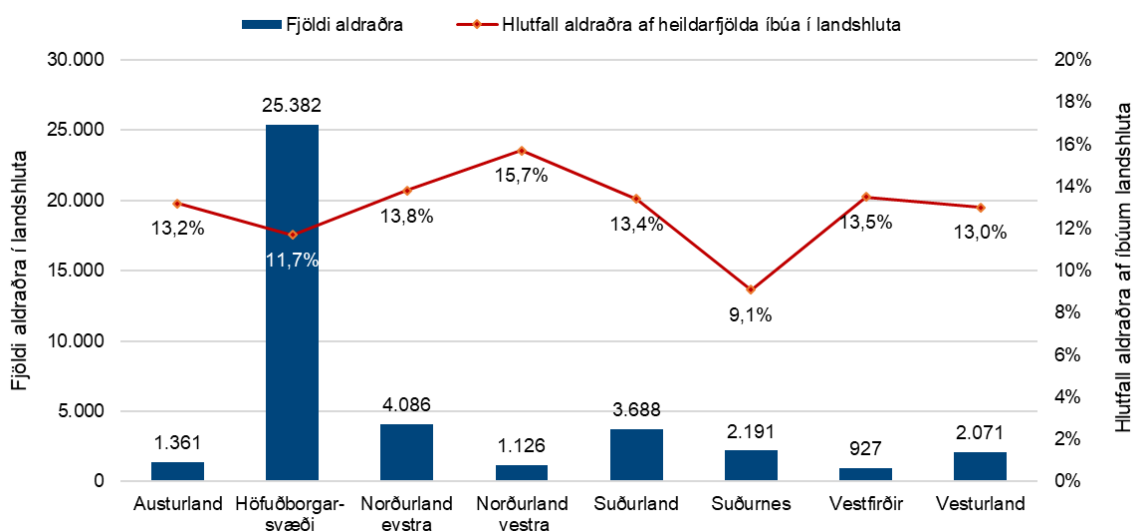

Mynd 43. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Akstursþjónusta að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraðra er tryggð þegar hennar er þörf - Vesturland	102
Mynd 44. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Öldruðum er tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar er þörf - Vesturland.....	103
Mynd 45. Ef þú hugsar um stöðu aldraðra þjónustunotenda í sveitarfélaginu, að hve miklu eða litlu leyti telur þú að þjónustan komi til móts við þarfir þeirra? - Vesturland	104

INNGANGUR

Rannsóknin var unnin af Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands að beiðni velferðaráðuneytisins. Markmiðið var að kortleggja þjónustu sem veitt er öldruðum á Íslandi, að undanskilinni þeirri þjónustu sem veitt er á dvalar- og hjúkrunarheimilum. Aflað var upplýsinga um þjónustu sem veitt er öldruðum í umdæmum félagsmálastjóra og kortlagt hvaða úrbóta er þörf. Leitast var við að afla upplýsinga sem nýta má í vinnu við stefnumótun vegna þjónustu við aldraða.

Samkvæmt íslenskum lögum er aldraður einstaklingur sá eða sú sem náð hefur 67 ára aldri (Lög nr.125/1999). Alls eru Íslendingar yfir 67 ára 40.832 talsins sem er 12% af íslensku þjóðinni. Á mynd 1 má sjá fjölda aldraðra í hverjum landshluta og hlutfall þeirra af heildaríbúafjölda hvers landshluta. Þá eru flestir aldraðir á höfuðborgarsvæðinu (25.382) en hlutfallslega flestir á Norðurlandi vestra þar sem þeir eru 15,7% af íbúafjölda.

Mynd 1. Fjöldi aldraðra í hverjum landshluta og hlutfall aldraðra af heildaríbúafjölda í hverjum landshluta¹

Á næstu áratugum er gert ráð fyrir töluverðri fjölgun innan hóps aldraðra og eru ástæður þess raktar til hærri lífaldurs og færri fæðinga. Gangi spár eftir mun hlutfall fólks 67 ára og eldra hækka úr 12,8% árið 2011 í 19% árið 2040 og verða aldraðir þá orðnir 76.000 talsins (Stjórnarráðið, e.d.).

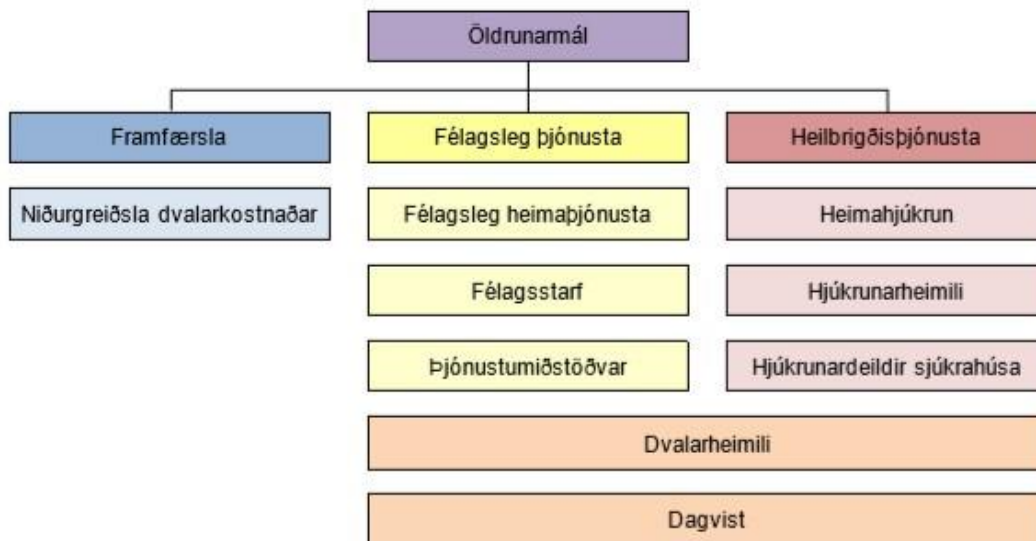
¹ Hagstofan (2018), talnaefni (sótt af vef: http://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/lbuar/lbuar__mannfjoldi__2_byggdir__sveitarfelog/MAN02001.px)

Rannsóknir á sviði öldrunar hafa leitt í ljós að lífsgæði og ánægja aldraðra sem búa á eigin heimili er meiri en meðal þeirra sem búa á stofnunum og því er talið mikilvægt að gera fólki kleift að búa sem lengst á eigin heimili (Manzo, 2005; 2008; Sólborg Sumarliðadóttir, 2008). Núverandi stefna stjórnvalda miðast að því að gera fólki kleift að dveljast lengur heima og endurspeglast það í fyrsta kafla laga nr. 125/1999 um málefni aldraðra:

að aldraðir eigi vól á þeirri heilbrigðis- og félagslegu þjónustu sem þeir þurfa á að halda og að hún sé veitt á því þjónustustigi sem er eðlilegast miðað við þörf og ástand hins aldraða [og] að aldraðir geti, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf en að jafnframt sé tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar er þörf. (Lög nr. 125/1999).

Meginmarkmið laganna er þannig að sníða þjónustu við aldraða að einstaklingsbundnum þörfum um leið og gætt er að sjálfsákvörðunarrétti aldraðra einstaklinga.

Í skýrslunni *Tilfærsla þjónustu við aldraða frá ríki til sveitarfélaga – Forsendur, verkefni, aðferðir* frá árinu 2012 er greint frá sértækri þjónustu sem aldraðir eiga rétt á og skiptist í þrjá megin þætti:

Mynd 2. Sértæk þjónusta fyrir aldraða²

² Tilfærsla þjónustu við aldraða frá ríki til sveitarfélaga, 2012, bls. 4

Sértæk þjónusta við aldraða felst þannig annars vegar í félagslegri þjónustu sem veitt er á grundvelli laga um félagsþjónustu sveitarfélaga (nr. 40/1991) og hins vegar heilbrigðisþjónustu á grundvelli laga um heilbrigðisþjónustu (nr. 40/2007). Líkt og mynd 1 sýnir fellur félagsleg heimaþjónusta, félagsstarf og þjónustumiðstöðvar undir félagslega þjónustu en undir heilbrigðisþjónustu falla þættirnir: heimahjúkrun, hjúkrunarheimili og hjúkrunardeildir sjúkrahúsa. Þá falla tveir þættir öldrunarmála, dvalarheimili og dagdvöl, undir félagslega þjónustu og heilbrigðisþjónustu. Saman mynda félagsleg heimaþjónusta annars vegar og heimahjúkrun hins vegar heimaþjónustu sem fjallað er um í lögum um málefni aldraða (nr. 125/1999). Heimaþjónusta er þannig bæði veitt af sveitarfélögum á grundvelli laga um félagsþjónustu sveitarfélaga (nr. 40/1991) og af ríki á grundvelli laga um heilbrigðisþjónustu (nr. 40/2007).

Stjórnvöld hafa löngum lagt áherslu á aukna samþættingu í þjónustunni í því skyni að auka gæði þjónustunnar (Velferðarráðuneytið, 2016; Heilbrigðis- og tryggingamálaráðuneytið, 2003). Sú stefna er í takt við áherslur Alþjóðaheilbrigðismálastofnunarinnar (WHO, 2015) sem hefur hvatt til aukinnar samþættingar þjónustu til að stuðla að samfelli í þjónustunni og aukinni hagkvæmni. Í dag er samþætting og samvinna heimahjúkrunar og félagslegrar heimaþjónustu með misjöfnum hætti í sveitarfélögum landsins. Ríkið hefur gert þjónustusamning við nokkur sveitarfélög um samþættingu heilbrigðis- og félagsþjónustu og í þeim tilvikum hefur sveitarfélagið farið með samþætta stjórnun félags- og heilbrigðisþjónustu á sínu svæði (Sjá Stjórnarráðið, e.d.).

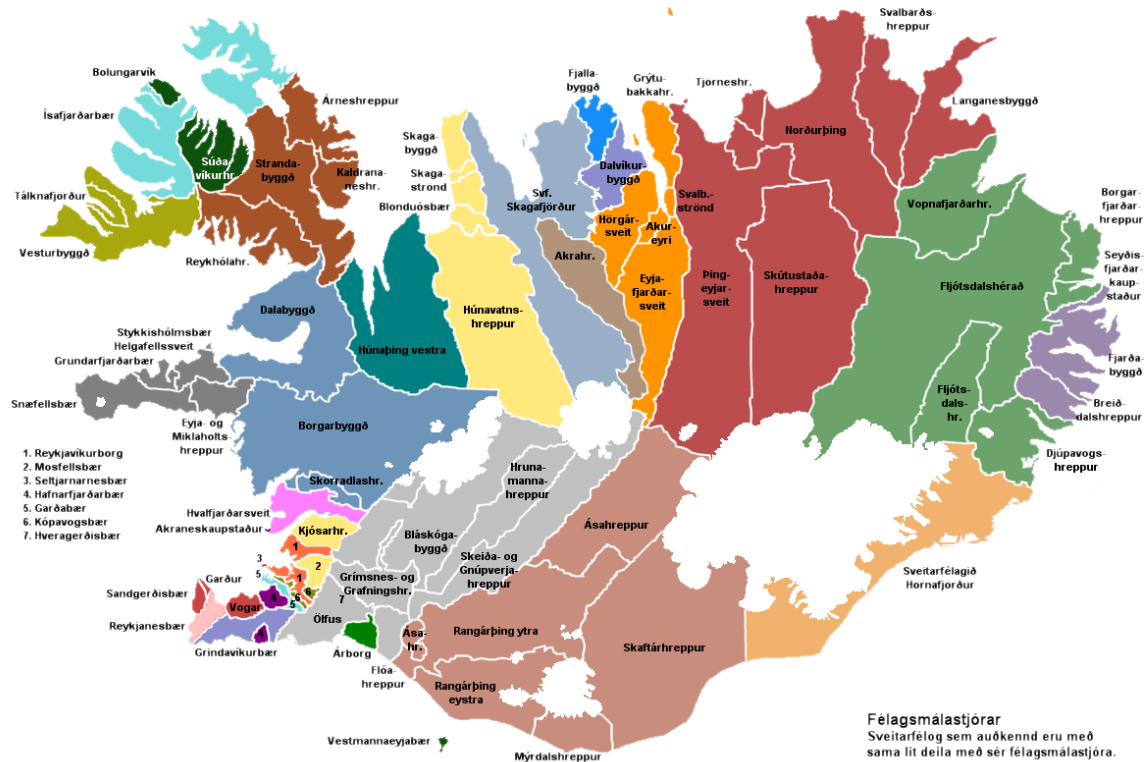
Ýmislegt hefur áhrif á framkvæmd sértækrar þjónustu við aldraða og samþættingarstarf. Sveitarfélög setja sér sjálf reglur um framkvæmd þjónustunnar og félagsleg heimaþjónusta er því frábrugðin á milli sveitarfélaga. Þá er útfærsla og fjármögnun öldrunarþjónustu aðallega á höndum ríkis og sveitarfélaga, en einnig og í sífellt meira mæli sjálfstæðra aðila. Í mörgum tilfellum er ábyrgð á fjármögnun og faglegri ábyrgð deilt milli aðila líkt og sjá má í meðfylgjandi töflu sem fengin var úr skýrslunni *Tilfærsla þjónustu við aldraða frá ríki til sveitarfélaga*.

Tafla 1. Ábyrgð á fjármögnun og þjónustu til aldraðra³

Viðfangsefni	Velferðarráðuneyti	Sveitarfélög	Sjálfstæðir aðilar
Félagslegsleg heimaþjónusta		♂ ♀	
Þjónustumiðstöðvar		♂ ♀	
Dagvist	♂	♀	♀
Dvalarheimili	♂	♀	♀
Hjúkrunarheimili	♂	♀	♀
Heilbrigðisþáttur heimaþjónustu	♂ ♀	♀	
Hjúkrunarrými á sjúkrahúsum	♂ ♀		
Stofnkostnaður	♂	♀	♀

Umsjón með félagsþjónustu sveitarfélaga hafa félagsmálastjórar og víðs vegar um landið hafa sveitarfélög sameinast um félagsmálastjóra. Vert er að benda á að landsvæði undir umsjá félagsmálastjóra annars vegar og heilbrigðisumdæmin hinsvegar, eru misstór og skarast innbyrðis. Umdæmi félagsmálastjóra landsins eru 32 (sjá mynd 3). Samsetning svæðanna, staðsetning og misjöfn stærð þeirra fela í sér ólíkar áskoranir fyrir þjónustuveitendur. Þá er t.a.m. innan svæðanna oft að finna bæði þéttbýliskjarna og stór dreifbýl svæði sem getur haft þau áhrif að flókið er fyrir þjónustuveitendur að tryggja jafnt aðgengi íbúa að þjónustu.

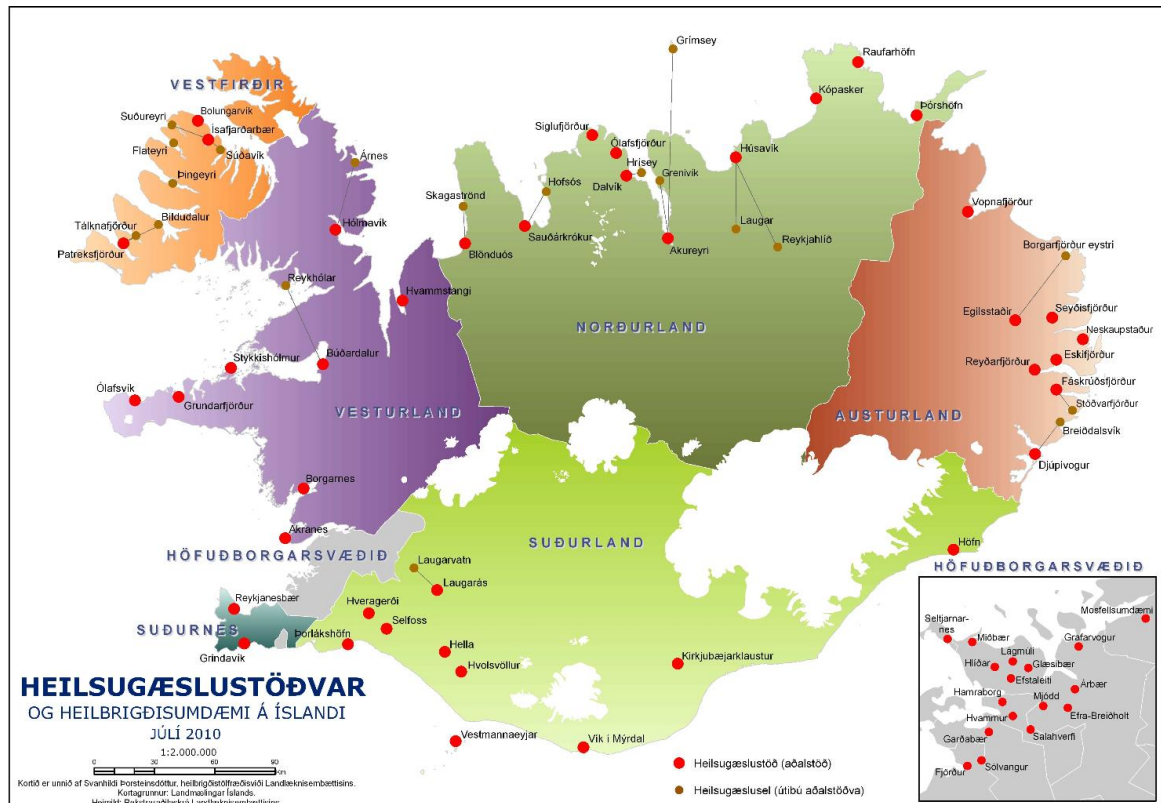
³ Tilfærsla þjónustu við aldraða frá ríki til sveitarfélaga, 2012, bls. 7

Mynd 3. Landskort yfir svæði félagsmálastjóra (myndin er fengin af vef Stjórnarráðs Íslands)⁴

Samkvæmt lögum um heilbrigðisþjónustu (nr. 40/2007) fer heilbrigðisráðherra með yfirumsjón heilbrigðisþjónustu og er landinu skipt upp í sjö heilbrigðisumdæmi líkt og mynd 3 sýnir; höfuðborgarsvæðið, Vesturland, Vestfirði, Norðurland, Austurland, Suðurland og Suðurnes (Reglugerð um heilbrigðisumdæmi nr. 1084/2014). Heilbrigðisstofnanir í hverju umdæmi sjá um almenna heilbrigðisþjónustu og annast heimahjúkrun. Höfuðborgarsvæðið er þar undanskilið en þar sinna tveir rekstraraðilar heimahjúkrun, Heilsugæsla höfuðborgarsvæðisins annars vegar og Heimþjónusta Reykjavíkur hins vegar. Umdæmin eru stór og erfitt hefur reynst að tryggja jafnt þjónustustig í öllum landshlutum, sér í lagi í dreifbýli (þingskjal nr. 704/2017-2018).

⁴ Stjórnarráðið, e.d.2 Félagsmálastjórar - landshlutakort

Mynd 4. Landskort yfir heilbrigðisumdæmi á landinu (myndin er fengin af heimasíðu Landlæknisembættisins)⁵

Eins og fram hefur komið hafa stjórnvöld lagt áherslu á uppbyggingu þjónustu sem styður við rétt aldraðra íbúa til sjálfstæðrar búsetu og sjálfræðis (Velferðarráðuneytið, 2016). Niðurstöður rannsóknar sem unnin var af Sigurveigu H. Sigurðardóttur árið 2010 benda þó til þess að aldraðir þurfi í miklum mæli að reiða sig á aðstoð frá fjölskyldu og vinum. Meirihluti þátttakenda í rannsókninni, eða sex af hverjum tíu, töldu sig þurfa á þjónustu að halda, ýmist persónulega aðstoð eða hjálp við heimilisstörf, en einungis 20% fengu þjónustu frá ríki og eða sveitarfélögum. Alls fengu 43% þátttakenda aðstoð frá fjölskyldu, vinum, nágrönnum eða öðrum aðilum utan formlegrar þjónustu (Sigurveig H. Sigurðardóttir, 2010).

Í þessari rannsókn var markmiðið að kortleggja þjónustu sem veitt er öldruðum á Íslandi, að undanskilinni þjónustu á dvalar- og hjúkrunarheimilum. Tekin voru viðtöl við starfsfólk sveitarfélaga og ríkis og sendur út spurningalisti í því skyni að fá upplýsingar sem geta nýst í stefnumótun málaflokksins. Niðurstöðukafli skiptist í þrennt. Fyrsti kafli um mat

⁵ Embætti landlæknis, e.d. Heilbrigðisumdæmi

Þátttakenda og viðmælenda á þjónustunni, svo sem einstaklingsmiðun þjónustunnar, að hvaða leyti þátttakendur og viðmælendur töldu hana koma til móts við þarfir aldraðra þjónustunotenda og helstu áskoranir í málafloknum. Í öðrum kafla má finna niðurstöður varðandi ólík þjónustuúrræði í sértækri þjónustu við aldraða og í þriðja kafla er stuttlega fjallað um þjónustu innan hvers svæðis félagsmálastjóra, en þau munu eftirleiðis vera kölluð félagsþjónustusvæði. Eins og komið hefur fram er þjónusta innan einstakra svæða ólík, aðgengi að þjónustu gjarnan meira í þéttbýli en á dreifbýlum svæðum. Erfiðlega gekk að nálgast upplýsingar um þjónustu innan einstakra félagsþjónustusvæða og því gefa upplýsingarnar í kaflanum ekki fulla mynd af þjónustunni sem veitt er á svæðunum. Í niðurlagi, í lok skýrslunnar, eru helstu atriði niðurstaðna dregin saman.

AÐFERÐ

Við öflun og greiningu gagna í rannsókninni var bæði eigindlegum og meginlegum aðferðum beitt. Í því skyni að fá sem heildstæðasta mynd af stöðu öldrunarþjónustu á landinu var notast við margprófunarsnið (e. triangulation desing) þar sem gagna er aflað með ólíkum hætti samtímis (Creswell, 2012).

Gagnaöflun fór fram í fimm þrepum. Upplýsingum var safnað úr skýrslum og fræðilegum greinum um málaflokkinn og upplýsingar um fjölda aldraða og fjölda aldraða notenda félagsþjónustu fengnar frá Hagstofunni. Þá var upplýsinga um þjónustu við aldraða aflað af heimasíðum sveitarfélaga, ríkisstofnana og annarra helstu opinberra aðila sem koma að þjónustunni. Tekin voru 32 hálf-stöðluð eigindleg símaviðtöl við félagsmálastjóra. Einnig var félagsmálastjórum sendur spurningalisti til að nálgast ítarlegri upplýsingar um þjónustuna sem veitt er á svæðunum. Þá voru tekin 23 viðtöl við fulltrúa ríkisstofnana og annarra aðila sem koma að þjónustu við aldraða. Að lokum var rafrænn spurningalisti, með u.þ.b. 30 spurningum, lagður fyrir starfsfólk alls staðar af landinu, sem starfar í þjónustu við aldraða.

Í niðurstöðum skýrslunnar er vísað í þá sem tóku þátt í könnuninni sem þátttakendur og svarendur og þá aðila sem rætt var við í eigindlegum viðtölum sem viðmælendur.

Eigindleg gagnaöflun

Í eigindlegum hluta var stuðst við eigindlega sniðmátsaðferð en hún er notuð í rannsóknum sem snúast um fyrirfram ákveðna efnisþætti sem leitað er svara við (King, 2009). Yfirþemu voru ákvörðuð í samvinnu við verkkaupa og viðtalsramminn unnin út frá þeim.

Tekin voru hálf-stöðluð eigindleg viðtöl við félagsmálastjóra á Íslandi eða forsvarsmenn öldrunarþjónustu í umdæmum landsins, alls 32 einstaklinga. Einnig voru tekin 23 viðtöl við aðra aðila sem koma að þjónustu við aldraða, þar af 18 við starfsmenn ríkisstofnana víðs vegar um landið, tvö viðtöl við starfsmenn Rauða krossins og Alzheimersamtakanna og þrjú viðtöl við forsvarsmenn Félaga eldri borgara. Hvert viðtal tók að meðaltali 40 til 60 mínútur.

Megináhersla í gagnaöflun og greiningu var að fá upplýsingar um ólík úrræði öldrunarþjónustu, innsýn í reynslu þjónustuveitenda og mat þeirra á stöðu málaflokksins þar sem þeir starfa. Í skýrsluskrifum voru dregin sérstaklega fram þau atriði sem viðmælendur voru helst sammála um og/eða lögðu áherslu á.

Þátttakendur í spurningakönnun

Könnun með um 30 spurningum var send til 270 einstaklinga sem starfa í þjónustu við aldraða eða í skipulagningu þjónustu víðs vegar um landið. Þátttakendur voru flestir starfsmenn í félagsþjónustu sveitarfélaganna eða heilbrigðisþjónustu auk þess sem nokkrir störfuðu fyrir Rauða krossinn eða Alzheimersamtökin. Þar sem þjónusta einstakra sveitarfélaga getur verið ólík innan sama félagsþjónustusvæðis var þátttakendum sem starfa innan fleiri en eins sveitarfélags boðið að svara könnuninni tvisvar, það er fyrir tvö sveitarfélög. Alls svöruðu 153 einstaklingar könnuninni en 37 þeirra svöruðu fyrir tvö sveitarfélög. Gögnin eru því greind eftir 190 svörum. Könnunin var lögð fyrir á tímabilinu 23. apríl til 5. Maí 2018.

Töflur 2 til 6 gefa innsýn í hópinn sem tók þátt í könnuninni. Um þriðjungar svarenda er af höfuðborgarsvæðinu, 14% eru af Norðurlandi eystra og 13% af Suðurlandi. Um 7-10% eru af öðrum landssvæðum; Austurlandi, Norðurlandi vestra, Suðurnesjum, Vestfjörðum og Vesturlandi. Þar má sjá að 38% svarenda starfa við stjórnun eða skipulagningu þjónustu. Meirihluti þátttakenda (66%) starfar á vegum sveitarfélaga en 16% á vegum ríkisins. Nærri helmingur þátttakenda hefur lokið grunnnámi í háskóla og 58% þátttakenda hafa starfað í málaflokknum í meira en 10 ár.

Tafla 2. Í hvaða landshluta starfar þú?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	Hlutfall
Austurlandi	12	8%	8%
Höfuðborgarsvæði	50	33%	33%
Norðurlandi eystra	22	14%	14%
Norðurlandi vestra	10	7%	7%
Suðurlandi	20	13%	13%
Suðurnesjum	11	7%	7%
Vestfjörðum	13	8%	8%
Vesturlandi	15	10%	10%
Fjöldi svara	153	100%	

Tafla 3. Við hvað starfar þú?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	Hlutfall
Stjórnun eða skipulagningu þjónustu	58	38%	38%
Félagslega heimþjónustu	21	14%	14%
Heimahjúkrun á vegum heilsugæslustöðva	15	10%	10%
Í dagdvöl fyrir aldraðra	19	12%	12%
Á dvalar- eða hjúkrunarheimili	25	16%	16%
Félagsstarfi á vegum sveitafélaga	9	6%	6%
Félagsstarfi á vegum ríkis eða annars aðila	6	4%	4%
Fjöldi svara	153	100%	

Tafla 4. Starfar þú á vegum ríkis eða sveitarfélaga?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	Hlutfall
Sveitarfélags/sveitarfélaga	101	66%	66%
Ríkis	24	16%	16%
Sveitarfélags/sveitarfélaga og ríkis	10	7%	7%
Annars aðila	17	11%	11%
Fjöldi svara	152	100%	
Veit ekki / vil ekki svara	1		
Alls	153		

Tafla 5. Hvert er hæsta stig menntunar sem þú hefur lokið?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	Hlutfall
Grunnskólanám eða stutt starfsnám	25	17%	17%
Nám á framhaldsskólastigi	12	8%	8%
Grunnnámi háskóla	69	48%	48%
Framhaldsnám í háskóla	37	26%	26%
Fjöldi svara	143	100%	
Vil ekki svara	10		
Alls	153		

Tafla 6. Hversu lengi hefur þú starfað í þjónustu við aldraða?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	Hlutfall
Minna en ár	10	7%	 7%
1 til 5 ár	21	15%	 15%
6 til 10 ár	29	20%	 20%
11 til 15 ár	23	16%	 16%
Lengur en 15 ár	61	42%	 42%
Fjöldi svara	144	100%	
Vil ekki svara	9		
Alls	153		

NIÐURSTÖÐUR

Þjónusta við aldraða á Íslandi

Í viðtölum við starfsfólk í þjónustu við aldraða kom skýrt fram að þegar litið er til þjónustuparfa megi skipta hópi aldraða í tvennt; annars vegar fólk á aldrinum 67-80 ára og hins vegar 80 ára og eldri. Þótt hóparnir tveir geti vissulega skarast innbyrðis þá búa einstaklingar í yngri hópnum að jafnaði yfir meiri færni, eru virkari félagslega og taka gjarnan sjálfir þátt í umsjón og rekstri félagsstarfs aldraða í sínu sveitarfélagi. Aldraðir sem eru 80 ára og eldri búa hins vegar oft við skertari færni, þurfa meiri stuðning og þjónustu við daglegt líf sem og í félagsstarfi og tómstundum. Hóparnir tveir hafa því ólíkar stuðningsþarfir og til að unnt sé að að sniða þjónustuna betur í takt við ólíkar þarfir töldu viðmælendur brýnt að skilgreina þarfir hópanna betur. Þá kom auk þess fram að einstaklingar í eldri hópnum væru í meiri hættu á að einangrast félagslega og mikilvægt væri að líta sérstaklega til þess. Yngri hópurinn væri hins vegar ört stækkandi og samanstæði af fólki sem væri hugað um aukin lífsgæði á efri árum og mikilvægt væri að skoða hvernig hægt væri að koma betur til móts við það. Viðmælendur ræddu um þjónustuna sem öldruðum íbúum býðst og nær allir voru sammála um að þrátt fyrir að þjónustuveitendur legðu sig fram við að veita góða þjónustu væri brýnt að auka þjónustu og stuðning til aldraða, sér í lagi til þeirra sem eru með miklar þjónustuparfir og einstaklinga með heilabilun. Bent var á að aldraðir á Íslandi er ört stækkandi hópur og að til að gera öldruðum kleift að búa lengur heima þyrfti að veita meira fjármagn í málaflokkinn og skerpa á stefnumótun.

Þetta er í samhljómi við niðurstöður könnunarinnar. Þátttakendur voru beðnir um að leggja mat á það hvort markmiði laga um málefni aldraða (nr. 125/1999) um að aldraðir geti, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf hafi verið náð. Einungis 13% svarenda töldu að markmiðinu hafi verið náð, en yfir 42% þátttakenda töldu frekar eða mjög mikið vanta upp á að markmiðinu hafi verið náð (sjá töflu 7). Svör við spurningunni voru greind eftir landshlutum og sýna niðurstöður að þátttakendur á höfuðborgarsvæðinu voru líklegri en svarendur í öðrum landshlutum til að telja að frekar mikið eða mjög mikið vantaði upp á að markmiðinu væri náð (62% svarenda á höfuðborgarsvæðinu á móti 15%-47% svarenda í öðrum landshlutum) (sjá töflu 1 í viðauka). Svörin voru einnig greind eftir íbúafjölda sveitarfélaga þar sem svarendur starfa og sýna niðurstöður að svarendur sveitarfélaga þar sem íbúafjöldi er hvað minnstur og einnig þar sem íbúafjöldi er hvað mestur voru mun

líklegri til að telja mikið vanta upp á að markmiðinu væri náð samanborið við svarendur sem starfa í sveitarfélögum þar sem íbúafjöldi er á milli 1500 og 10.000.

Tafla 7. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð eða hversu mikið eða lítið vantar upp á að því hafi verið náð? - Aldraðir í sveitarfélaginu geta, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	
Markmiði hefur verið náð	24	13%	13%
Mjög lítið vantar upp á að markmiði sé náð	35	19%	19%
Frekar lítið vantar upp á að markmiði sé náð	46	26%	26%
Frekar mikið vantar upp á að markmiði sé náð	61	34%	34%
Mjög mikið vantar upp á að markmiði sé náð	14	8%	8%
Fjöldi svara	180	100%	
Veit ekki / vil ekki svara	10		
Alls	190		

Þátttakendur í könnuninni voru beðnir að leggja mat á að hve miklu eða litlu leyti þeir teldu þjónustuna koma til móts við þarfir aldraðra þjónustunotenda í sveitarfélaginu. Í töflu 8 má sjá hvernig svör skiptast en meirihluti þátttakenda (71%) taldi þjónustuna koma að mjög eða frekar miklu leyti til móts við þarfir aldraðra í sveitarfélaginu, 28% töldu þjónustuna koma að frekar litlu, mjög litlu eða að engu leyti til móts við þarfir aldraðra í sveitarfélaginu. Í bakgrunnsgreiningu má m.a. sjá dreifingu svara eftir landshlutum en þar eru svarendur af Suðurlandi líklegastir til að telja þjónustuna koma að mjög eða frekar miklu leyti til móts við þjónustuþarfir (90%) en svarendur á höfuðborgarsvæði og Norðurlandi eystra eru ólíklegastir (62-63%) (sjá töflu 2 í viðauka).

Tafla 8. Ef þú hugsar um stöðu aldraðra þjónustunotenda í sveitarfélaginu, að hve miklu eða litlu leyti telur þú að þjónustan komi til móts við þarfir þeirra?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	
Að mjög miklu leyti	18	10%	10%
Að frekar miklu leyti	107	61%	61%
Að frekar litlu leyti	48	27%	27%
Að mjög litlu eða engu leyti	2	1%	1%
Fjöldi svara	175	100%	
Veit ekki / vil ekki svara	15		
Alls	190		

Viðmælendur í viðtölunum töldu þjónustu sem veitt væri til aldraðra vera miðaða að þörfum þeirra. Þar sem umfang þjónustunnar væri hins vegar ekki nægjanlegt þyrfti að

forgangsraða brýnustu þörfum hópsins og því væru ýmsir aðrir mikilvægir þættir, sér í lagi félagslegar þarfir og forvarnarstarf, sem síður væri unnt að koma til móts við. Margir viðmælendur kölluðu eftir meiri sveigjanleika í þjónustunni og að þjónustunotendur fengju sjálfir að koma að ákvarðanatöku varðandi þjónustu sem þeir nýta. Eins og staðan er í dag væri reynt að ákvarða þjónustu í samráði við aldraða notendur, svo sem hvaða daga þeir fengju innlit, en slíkt væri ekki alltaf hægt. Þetta er í nokkru samræmi við niðurstöður könnunarinnar en meirihluti þátttakenda (71%) taldi þjónustu í sveitarfélaginu vera að mjög eða frekar miklu leyti miðaða að þörfum einstaklinga (sjá töflu 9). Þegar spurt var um aðkomu aldraðra að ákvörðunum um þjónustuna sem þeir fá voru hins vegar færri sem töldu aldraða fá að stýra þjónustunni. Helmingur þátttakenda svaraði því til að aldraðir þjónustunotendur stýrðu því að öllu eða miklu leyti hvernig þjónustu þeir fá (sjá töflu 10).

Tafla 9. Að hve miklu eða litlu leyti telur þú þjónustu við aldraða í sveitarfélaginu vera miðaða að þörfum einstaklinga?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	
Að mjög miklu leyti	18	10%	10%
Að frekar miklu leyti	105	61%	61%
Að frekar litlu leyti	42	24%	24%
Að mjög litlu eða engu leyti	7	4%	4%
Fjöldi svara	172	100%	
Veit ekki / vil ekki svara	18		
Alls	190		

Tafla 10. Að hve miklu eða litlu leyti stýra aldraðir þjónustunotendur í sveitarfélaginu því sjálfir hvernig þjónustu þeir fá?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	
Að öllu leyti	5	3%	3%
Að miklu leyti	73	48%	48%
Að litlu leyti	68	45%	45%
Að engu leyti	6	4%	4%
Fjöldi svara	152	100%	
Veit ekki / vil ekki svara	38		
Alls	190		

Um 70% þátttakenda sögðu samvinnu við aðstandendur vera mjög eða frekar mikla í starfi sínu með öldruðum (sjá töflu 11). Bakgrunnsgreining sýnir að slík samvinna er mest meðal fólks sem starfar í litlum sveitarfélögum en um 85% svarenda sem starfa í sveitarfélögum með færri en 600 íbúa töldu samvinnu við aðstandendur vera frekar eða mjög mikla (sjá

töflu 5 í viðauka). Í viðtölunum kom fram að í fámennu dreifbýli er sums staðar erfitt að manna stöður og miklar vegalengdir torvelða gjarnan þjónustu. Viðmælendur bentu á að í slíkum aðstæðum væri álag á aðstandendum gjarnan mikið og nokkur dæmi voru um að fjölskyldumeðlimir séu þá í hlutastarfi við að sinna öldruðum ættingjum sínum. Einnig var bent á að þar sem ekki væri unnt að tryggja næga samfellu þjónustunnar, svo sem þegar samstarf þjónustuaðila væri lítið, mæddi meira á aðstandendum að tryggja samfellu og samhæfa þjónustu. Í bakgrunnsgreiningu má einnig sjá að starfsfólk í stjórnun og skipulagningu þjónustu, í heimahjúkrun og dagdvöl var mun líklegra til að vera í mikilli samvinnu við aðstandendur (75-80%) en starfsfólk í félagslegri heimaþjónustu (57%), starfsfólk á dvalar- eða hjúkrunarheimilum (57%) og starfsfólk í félagsstarfi (25-56%) (sjá töflu 5 í viðauka).

Tafla 11. Hversu mikil eða lítil er samvinna við aðstandendur í starfi þínu með öldruðum í sveitarfélaginu?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	
Mjög mikil	30	17%	 17%
Frekar mikil	93	53%	 53%
Frekar lítil	43	24%	 24%
Mjög lítil	11	6%	 6%
Fjöldi svara	177	100%	
Veit ekki / vil ekki svara	13		
Alls	190		

Áskoranir

Þátttakendur voru beðnir að taka afstöðu til þess hvaða þættir torvelduðu þjónustu við aldraða í sveitarfélaginu. Algengustu ástæður að mati þátttakenda voru skortur á fjármagni í málaflokknum (75%) og erfiðleikar við að manna stöður (72%) (sjá töflu 12). Átta þátttakendur völdu svarmöguleikann *annað* og fengu tækifæri til að skýra það nánar. Þeir tiltóku ónóga samþættingu félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar, vöntun á hjúkrunarrýmum, dagvistunarrýmum og hvíldarinnlögnum. Bakgrunnsgreining í töflu 6 í viðauka sýnir svör þátttakenda við spurningunni greind eftir því í hvaða landshluta þeir starfa. Fjármagnsleysi var helst talið torvelða þjónustu á höfuðborgarsvæðinu (94%), á Suðurlandi (84%), á Suðurnesjum (75%) og á Vesturlandi (73%). Á Austurlandi var algengast að svarendur merktu við vöntun á fjármagni og að erfitt væri að manna stöður (79%) og svarendur á Norðurlandi eystra merktu oftast við vöntun á fjármagni, vöntun á

stefnumótun og vöntun á fagþekkingu (57%). Á Vestfjörðum var algengast að svarendur merktu við erfiðleika við að manna stöður (88%).

Svörin dreifðust ólíkt eftir íbúafjölda sveitarfélaga. Í sveitarfélögum þar sem íbúar voru færri en 600 merktu þátttakendur helst við að það sem torveldaði þjónustu væru erfiðleikar við að manna stöður (80%) og langar vegalengdir (75%). Svarendur í fámennustu sveitarfélögum voru ólíklegastir til að telja ónógt fjármagn torvelda þjónustu við aldraða (45%). Fjöldi svarenda sem taldi fjármagnsskort hindra þjónustu fór stigvaxandi í takt við aukinn íbúafjölda og í fjölmennustu sveitarfélögum töldu 90% svarenda fjármagnsskort torvelda þjónustu.

Tafla 12. Er eitthvað af eftirtöldu sem torveldar þjónustu við aldraða í sveitarfélaginu?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	
Vantar aukið fjármagn í málaflokkinn	131	75%	75%
Erfitt að manna stöður	125	72%	72%
Vantar upp á stefnumótun í málaflokknum	78	45%	45%
Vantar aðstöðu eða húsnæði fyrir þjónustu	66	38%	38%
Langar vegalengdir	66	38%	38%
Vantar upp á innleiðingu v elferðartækni	65	37%	37%
Vantar aukna fagþekkingu eða faglega stýringu	57	33%	33%
Vantar stoðtæki eða hjálpartæki	30	17%	17%
Annað	8	5%	5%
Fjöldi svara	626		

Þetta er í samhljómi við niðurstöður viðtalanna en samkvæmt viðmælendum hefur fjármagnsskortur og erfiðleikar við að manna stöður áhrif á bæði umfang og gæði þjónustu við aldraða víðsvegar um landið. Að mati viðmælenda í félagsþjónustu hefur aukinni kröfu á eflingu þjónustu í heimahúsum ekki fylgt nauðsynlegt fjármagn og því skortir töluvert upp á að þjónustan komi til móts við þarfir aldraðra og uppfylli kröfur laga. Viðmælendur kölluðu því eftir skýrari stefnumótun í málaflokknum og aðgerðarbundinni framkvæmdaráætlun sem tæki raunhæft mið af ólíkum aðstæðum sveitarfélaga. Þeir voru einróma um að fjármögnun frá ríkinu sé ekki í samræmi við þarfir eldri borgara á svæðunum. Öldruðum þjónustunotendum fjölgi sífellt og auka þurfi þjónustu til að hópurnir geti verið sem lengst heima.

Viðmælendur á dreifbýlli svæðum bentu á að fjármögnun frá ríkinu taki ekki nægjanlegt tillit til ýmissa mikilvægra þátta, til að mynda þeim mikla aukakostnaði sem myndast vegna mikilla vegalengda á víðfeðmum svæðum. Þá eru fleiri þættir sem torvelda þjónustu við

aldraða á dreifbýlum svæðum, að mati viðmælenda, svo sem bággt aðgengi að sérfræðingum og úrræðum ýmiss konar. Einstaklingar í afskekktum sveitum fengu gjarnan litla þjónustu og lítið eftirlit og þyrftu þá að treysta á „nágrannavaktina“. Á vetrarmánuðum væri færðin oft erfið og í sumum tilvikum byggju einstaklingar við mikla einangrun og óöryggi yfir háveturinn. Á móti kemur að á dreifbýlum svæðum er þjónustan gjarnan persónulegri og boðleiðir styttri. Á höfuðborgarsvæðinu felast hindranir frekar í ýmsum kerfislægum þáttu sem kæmu í veg fyrir sveigjanleika og einstaklingsmiðun innan þjónustunnar, kerfin væru þyngri í vöfum og meira samskiptaleysi milli ólíkra stofnana og þjónustueininga sem hamlaði þjónustu við aldraða á höfuðborgarsvæðinu umfram það sem gerist víða á landsbyggðinni.

Í könnuninni voru þátttakendur spurðir hvaða þjónustu þeir teldu helst þörf á fyrir aldraða í sveitarfélaginu. Í töflu 13 má sjá að algengasta atriðið sem þátttakendur nefndu var sértæk þjónusta fyrir fólk með heilabilun, en alls nefndu 33 þátttakendur það atriði. Annað algengasta svarið var dagdvalarþjónusta og var þá bæði kallað eftir fleiri plássum og einnig sveigjanlegri vistunartíma. Önnur atriði sem oft voru nefnd var aukin þjónusta í heimahús aldraðra. Alls nefndu 22 þörf á aukinni félagslegri heimaþjónustu, 13 nefndu þörf á aukinni heimahjúkrun og 15 nefndu þörf á aukinni þjónustu almennt inn á heimili aldraðra þjónustunotenda en tiltóku ekki hvort um væri að ræða heimahjúkrun eða félagslega heimaþjónustu.

Tafla 13. Hvaða þjónustu, ef einhverja, telur þú helst þörf á fyrir aldraða í sveitarfélaginu?

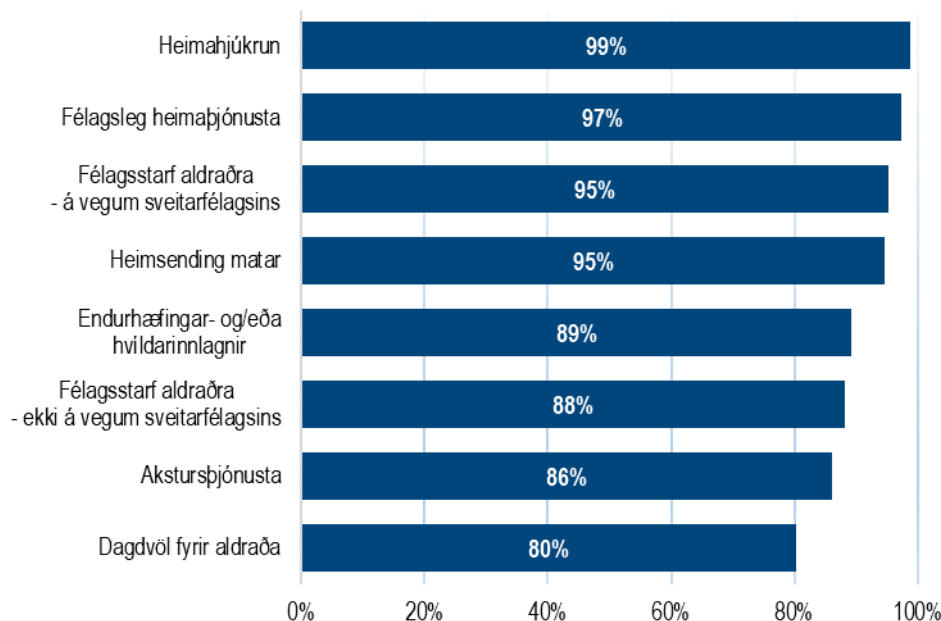
Flokkar	Fjöldi	Dæmi um athugasemdir
	240	
Sértæk þjónusta fyrir heilabilaða	33	Það vantar mjög upp á að uppfylla þörf fyrir dagbjálfun fyrir heilabilaða, um 35-40 eru á biðlista núna
Dagdvöl	25	Bráðvantar fleiri dagdvalir með fjölbreyttari opnunartíma
Aukin félagsleg heimaþjónusta	22	Aukna heimaþjónustu s.s. kvöld- og helgarþjónustu
Samþætting/aukið samstarf heimahjúkrunar og heimaþjónustu sem stuðlar að aukinni samféllu	20	Heimahjúkrunin er á vegum ríkisins en félagslega heimaþjónustan er á vegum bæjarins og þessi tvö „batteri“ hafa ekki mikið tækifæri til að vinna saman
Fleiri hjúkrunarrými	16	Hér vantar hjúkrunarrými eins og svo víða annars staðar og sjúkir einstaklingar níræðir og eldri fá ekki inni og ef þeir veikjast og lenda á sjúkrahúsi er þeim vísað aftur heim þó þeir búi einir og geti ekki sinnt sínum daglegu þörfum
Aukin þjónusta inn á heimili	15	Meiri aðstoð inn á heimili þeirra sem búa einir og vilja vera sem lengst heima

Tafla 13 (framhald). Hvaða þjónustu, ef einhverja, telur þú helst þörf á fyrir aldraða í sveitarfélaginu?

Flokkar	Fjöldi	Dæmi um athugasemdir
	240	
Aukin heimahjúkrun	13	Það er mikið baráttumál að reyna að fá aukin stöðugildi í heimahjúkrun til þess að geta sinnt skjólstæðingum okkar eins og þeir þurfa en veita ekki bara lágmarksþjónustu
Aukinn félagslegur stuðningur	12	Ég vildi sjá að félagsleg liðv eisla væri nýtt betur hjá og fyrir gamalt fólk
Akstursþjónusta	11	Það vantar algerlega akstur fyrir fólk, í dagvist, í félagsstarf o.s.frv.
Aukin einstaklingsmiðuð og sveigjanleiki	11	Ég vil sjá einstaklingsmiðuða heildstæða þjónustu sem löguð er að þörfum einstaklingsins allan sólarhringinn. Snúa við viðteknum vinnubrögðum sem miða að því að fólk þurfi að passa inn í fyrirfram gefna þjónustukassa
Hvíldar- og endurhæfingainnlagir	10	Reglulegar hvíldarinnlagir til að létta á aðstandendum
Koma til móts við áskoranir á dreifbýlum svæðum	8	Stöðugildi hjúkrunar á heilsugæslustöðvum er reiknað út frá fjölda þeirra skjólstæðinga sem sækja stöðina og er ekkert hugsað út í vegalengdir sem við þurfum að fara til að sinna okkar skjólstæðingum. Því nýttast stöðugilinn verr þar sem landsvæðið er viðfermt eins og hér en þar sem flestir skjólstæðingar búa í þéttbýliskjarna
Áhersla á endurhæfingu/ endurhæfing í heimahúsum	8	Viðhalda getu með þjálfun
Auknar forvararáherslur	7	Reglulegar eftirlitsheimsóknir til að fylgjast með ákveðnum einstaklingum m.t.t. næringar og o.fl.
Búsetukostir með þjónustu	6	Það mætti vera öflugri þjónusta í íbúðum fyrir aldraða, það myndi létta mikið á hjúkrunardeildinni sjálfri
Fræðsla til starfsfólks	6	Meiri þekkingu á heilabilunarsjúkdómum í starfi með öldruðum
Aukið fjármagn í þjónustu	5	Sveitarfélög reyna af fremsta magni að gera eins vel og þau geta, en hafa ekki bolmagn til þess og svo er ríkið með fingursums staðar en ekki annarsstaðar. Svoltíð flókið mál stundum
Matarsendingar	5	Meira um heimsendan mat í dreifbýlið
Fleiri stöðugildi í þjónustu	4	Það er mikið baráttumál að reyna að fá fleiri stöðugildi í heimahjúkrun til þess að geta sinnt skjólstæðingum okkar eins og þeir þurfa en veita ekki bara lágmarksþjónustu
Aðgengi að upplýsingum um þjónustu	3	Myndi vilja sjá meira af ráðgjafaþjónustu fyrir aldraða

Þjónustuúrræði

Þátttakendur voru spurðir hvaða þjónustuúrræði stæðu öldruðum íbúum sveitarfélaganna til boða. Næstum allir svöruðu því til að heimahjúkrun væri á svæðinu (99%) og félagsleg heimþjónusta (97%). Þjónusta sem svarendur töldu síst vera til staðar af þeim sem spurt var um var dagdvöl fyrir aldraða (80%) og akstursþjónusta (86%) (sjá mynd 5). Nánar verður fjallað um hvern þjónustubátt fyrir sig í næstu köflum.

Mynd 5. Þjónustubættir – Hlutfall svarenda sem segja þjónustubætti vera til staðar í sveitarfélaginu þar sem þeir starfa

Félagsleg heimþjónusta

Yfir helmingur svarenda í könnuninni taldi félagslega heimþjónustu mæta þörfum aldraðra að miklu eða öllu leyti í sveitarfélaginu (sjá töflu 14). Aðeins 3% svarenda sögðu þjónustuna ekki vera til staðar. Bakgrunnsgreining leiddi í ljós mikinn mun á svörum eftir landshlutum, en 85% svarenda á Suðurnesjum og 70% á Suðurlandi töldu félagslega heimþjónustu koma til móts við þarfir aldraðra íbúa að öllu eða miklu leyti en einungis 37% á Austurlandi og 48% svarenda á Norðurlandi eystra (sjá töflu 7 í viðauka).

Þátttakendur voru beðnir að meta hvort markmiði laga um málefni aldraðra (nr. 125/1999) um að heimþjónusta væri veitt kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf, hafi verið náð (sjá töflu 15). Einungis 9% þátttakenda töldu markmiðinu hafa verið náð. Þriðjungur svarenda á Suðurnesjum taldi markmiðinu hafa verið náð en enginn á Austurlandi deildi

þeirri skoðun. Um 81% svarenda á Vesturlandi og um 76% á Vestfjörðum voru þeirrar skoðunar að frekar eða mjög mikið vantaði upp á að markmiði um að þjónusta væri veitt um kvöld, nætur og helgar væri náð. Þegar rýnt er í dreifingu svara út frá íbúafjölda má sjá að hlutfallslega flestir svarendur í sveitarfélögum þar sem íbúar eru fleiri en 10.000 töldu að markmiði hafi verið náð eða að mjög lítið vantaði upp á að því hafi verið náð (43%) (sjá töflu 8 í viðauka).

Tafla 14. Að hve miklu eða litlu leyti mætir félagsleg heimaþjónusta í sveitarfélaginu þörfum aldraðra íbúa?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	
Að öllu leyti	22	12%	12%
Að miklu leyti	82	45%	45%
Að einhverju leyti	62	34%	34%
Að litlu leyti	11	6%	6%
Þjónustan er ekki til staðar	5	3%	3%
Fjöldi svara	182	100%	
Veit ekki / vil ekki svara	8		
Alls	190		

Tafla 15. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð eða hversu mikið eða lítið vantar upp á að því hafi verið náð? - Heimaþjónusta er veitt um kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	
Markmiði hefur verið náð	16	9%	9%
Mjög lítið vantar upp á að markmiði sé náð	26	15%	15%
Frekar lítið vantar upp á að markmiði sé náð	21	12%	12%
Frekar mikið vantar upp á að markmiði sé náð	38	22%	22%
Mjög mikið vantar upp á að markmiði sé náð	69	41%	41%
Fjöldi svara	170	100%	
Veit ekki / vil ekki svara	20		
Alls	190		

Viðmælendur voru í heildina sammála um að félagslega heimaþjónustu þyrfti að bæta verulega ef hún ætti að standa undir væntingum og þörfum þjónustupega og síðast en ekki síst að samræmast stefnu stjórnvalda í öldrunarmálum. Fjölmargir viðmælendur tjáðu erfiðleika við að manna stöðugildi. Þeir töldu vandann margþættan og stafa helst af því að um láglounastörf væri að ræða og því væri starfsmannavelta töluverð. Efnahagslegar sveiflur í samfélaginu hefðu oft mikil áhrif á starfsemina þannig að mönnun þjónustunnar er betri þegar kreppir að en á góðæristímum fari fólk frekar í önnur og betur launuð störf.

Félagsleg heimþjónusta er á fæstum stöðum í boði að næturlagi og á dreifbýlum svæðum einskorðast þjónustan mest við dagvinnutíma. Áherslur innan þjónustunnar hafa verið að breytast að sögn viðmælenda. Hún hafi einskorðast lengi að mestu við þrif en áherslur á félagslegan stuðning hafi aukist til muna á síðastliðnum árum. Enn eru þrif þó sá þjónustupáttur sem er hvað umfangsmestur og í sumum sveitarfélögum einskorðast félagsleg heimþjónusta ennþá eingöngu við þrif. Sumir viðmælendur lýstu því að þrif og félagslegt innlit væru samþætt í innlitum og minntust sumir á góð tengsl sem myndast milli þjónustunotenda og þeirra þjónustuaðila sem sinna þrifum og innliti. Aðrir viðmælendur gagnrýndu ríkjandi áherslur á þrif og töldu þær á kostnað mikilvægs félagslegs stuðnings. Brýnt væri að litið væri í meira mæli til félagslegra þarfa aldraðra þjónustunotenda og að þjónustan væri betur nýtt til að styðja undir þátttöku aldraðra íbúa og koma í veg fyrir einmanaleika og einangrun. Sumir kölluðu eftir því að félagsleg liðveisla væri í ríkari mæli nýtt sem úrræði fyrir aldraða.

Forsendur fyrir framkvæmd félagslegrar heimþjónustu eru misjafnar milli sveitarfélaga og í grófum dráttum má segja að mönnun og umsjón með heimþjónustu gangi betur fyrir sig í þéttbýli en dreifbýli en þó er það ekki einhlýtt. Á dreifbýlum svæðum þurfi starfsfólk oft að ferðast langar vegalengdir til að veita þjónustu og eru dæmi um að fjölskyldumeðlimir eða nágrannar hafi verið ráðnir í hlutastarf við að sinna öldruðum þjónustunotendum. Þar sem aðstæður á landsbyggðinni og höfuðborgarsvæðinu séu ólíkar töldu viðmælendur ekki raunhæft að gera sömu kröfur til þjónustunnar óháð landsvæði. Til að mynda væri starfsfólk í félagslegri heimþjónustu á landsbyggðinni ekki með álíka bakland sérfræðinga og starfsfólk á höfuðborgarsvæðinu. Þó þjónustuaðilar á höfuðborgarsvæðinu starfi að mörgu leyti við betri aðstæður, fjölbreyttari úrræði og betra aðgengi að sérfræðingum nefndu viðmælendur ýmislegt sem hefði áhrif á þjónustuna á svæðinu. Þannig lýstu sumir viðmælendur á höfuðborgarsvæðinu ákveðinni „kerfistregðu“ sem torveldaði þjónustu, flóknum og löngum boðleiðum innan þjónustunnar sem og langri bið eftir ýmsum úrræðum.

Viðmælendur voru spurðir um aðra þjónustupætti svo sem aðgengi að sundlaugum, garðvinnu og snjómokstri. Eldri borgarar fá yfirleitt frítt í sund og geta sótt um aðstoð við garðvinnu gegn vægu gjaldi. Snjómokstur er einnig oft mögulegur á landsbyggðinni en er ekki skipulagður eða í forgangi. Viðmælendur í Félagi eldri borgara bentu á að í sumum tilvikum einangrist fólk þegar verið er að ryðja snjó í götum og hryggur myndist fyrir framan dyrnar þeirra. Ekki er í boði sérstök þjónusta við að aðstoða fólk við að moka snjó og fyrir vikið kemst fólk jafnvel ekki leiðar sinnar í dagþjálfun eða tómsundastarf.

Heimahjúkrun

Meirihluti þátttakenda (61%) taldi heimahjúkrun koma að öllu eða mjög miklu leyti til móts við þarfir aldraðra íbúa (sjá töflu 16). Þegar rýnt er í bakgrunnsgreiningu má sjá að nær allir svarendur á Suðurnesjum (91%) töldu heimahjúkrun koma til móts við þarfir aldraðra að öllu eða miklu leyti. Aftur á móti voru aðeins 46% svarenda á höfuðborgarsvæðinu og 56% á Vestfjörðum á þessari skoðun (sjá töflu 9 í viðauka).

Tafla 16. Að hve miklu eða litlu leyti mætir heimahjúkrun í sveitarfélaginu þörfum aldraðra íbúa?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	
Að öllu leyti	29	17%	17%
Að miklu leyti	76	44%	44%
Að einhverju leyti	55	32%	32%
Að litlu leyti	9	5%	5%
Þjónustan er ekki til staðar	2	1%	1%
Fjöldi svara	171	100%	
Veit ekki / vil ekki svara	19		
Alls	190		

Ljóst er á viðtölum við starfsfólk heimahjúkrunar að umfang þjónustunnar er mjög breytilegt á milli svæða. Á sumum svæðum er þjónusta veitt alla daga og öll kvöld en á öðrum svæðum einungis á dagvinnutíma. Viðmælendur í minni sveitarfélögum bentu á að flóki sé að halda úti og skipuleggja kvöld- og helgarþjónustu á dreifbýlum svæðum þar sem þjónustunotendur eru fáir og oft erfitt að finna starfsfólk. Þjónusta í dreifbýli reynist kostnaðarsöm þar sem greiða þarf starfsfólki fjóra tíma fyrir hvert útkall þó að vitjunin taki skemmri tíma. Viðmælendur á þessum stöðum lýstu því þó flestir að vel væri fylgst með öldruðum í sveitarfélaginu og að þegar upp kæmi þörf fyrir þjónustu utan hefðbundins þjónustutíma væri leitast við að koma til móts við hana.

Viðmælendur voru flestir sammála um að þjónusta heimahjúkrunar kæmi ekki að fullu til móts við þjónustuþarfir á svæðunum. Þrátt fyrir að þjónusta í stærri byggðarlögum væri veitt flestalla daga væri þjónustan ekki fullnægjandi. Sífelld veikari einstaklingar byggju í heimahúsum og mikilvægt væri að þjónustan þróaðist og ykist í takt við það. Vöntun á hjúkrunarrýmum setti á mörgum stöðum strik í reikninginn þar sem aldraðir í brýnni þörf fyrir mikla aðstoð fengu ekki pláss. Þrátt fyrir að fá jafnvel fulla þjónustu heimahjúkrunar og félagslegrar heimaþjónustu þyrftu margir hverjir mun meiri þjónustu en kostur er á utan

hjúkrunarheimila og margir „festust“ jafnvel á sjúkrahúsum þar sem þeir gætu ekki útskrifast heim.

Margir viðmælendur töldu þörf á að fjölga stöðugildum innan heimahjúkrunar í því skyni að koma betur til móts við þjónustuparfir en á móti kemur að sums staðar hefur gengið erfiðlega að manna stöður hjúkrunarfræðinga, sér í lagi á sumrin. Í einhverjum tilvikum hefur slíkt orðið til þess að minnka hefur þurft þjónustuna tímabundið. Nokkrir viðmælendur lögðu ríka áherslu á mikilvægi þess að auka sveigjanleika þjónustunnar og gera hana einstaklingsmiðaðri. Í því skyni að gera þjónustuna markvissari og betri þyrfti ennfremur að efla samstarf og auka aðkomu fleira heilbrigðisstarfsfólks, svo sem sjúkrapjálfa, iðjuþjálfara og heilsugæslulækna, ekki síst í ljós þess að bið eftir lækniþjónustu er oft mjög löng.

Dagdvöl

Tæplega helmingur svarenda taldi dagdvöl mæta þörfum aldraðra að miklu eða öllu leyti, en 20% svarenda sögðu dagdvöl ekki vera til staðar í viðkomandi sveitarfélagi (sjá töflu 17). Mikill munur var á milli landsvæða. Þátttakendur á höfuðborgarsvæðinu svöruðu því allir til að dagdvöl væri til staðar en á Vestfjörðum svöruðu 63% því til að dagdvöl væri ekki til staðar og 53% á Austurlandi. Yfir helmingur svarenda í minni sveitarfélögum (þar sem fjöldi íbúa er undir 1500) sagði dagdvöl ekki vera til staðar í sveitarfélaginu samanborið við 0-8% svarenda í stærri sveitarfélögum (sjá töflu 10 í viðauka).

Meirihluti svarenda á Suðurnesjum (85%) og á Suðurlandi (76%) taldi dagdvöl koma til móts við þarfir íbúa að öllu eða að miklu leyti. Á Vestfjörðum töldu hins vegar aðeins 13% dagdvöl koma að miklu eða öllu leyti til móts við þarfir aldraðra og 29% á höfuðborgarsvæðinu.

Tafla 17. Að hve miklu eða litlu leyti mætir dagdvöl fyrir aldraða í sveitarfélaginu þörfum aldraðra íbúa?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	
Að öllu leyti	31	17%	17%
Að miklu leyti	52	29%	29%
Að einhverju leyti	42	23%	23%
Að litlu leyti	18	10%	10%
Þjónustan er ekki til staðar	36	20%	20%
Fjöldi svara	179	100%	
Veit ekki / vil ekki svara	11		
Alls	190		

Viðmælendum var tíðrætt um mikilvægi dagdvalarþjónustu sem lið í að styðja undir félagslega þátttöku aldraðra og koma í veg fyrir einangrun þeirra. Sér í lagi væri dagdvalarþjónusta mikilvægur þáttur í þjónustu við fólk með heilabilun, til að auka öryggi þeirra á daginn og koma í veg fyrir að fólk væri eitt heima, styðja undir þátttöku þeirra og stuðla að hvíld aðstandenda. Dagdvalarþjónustan væri mikilvægur liður í því að gera öldruðum kleift að búa lengur í heimahúsum, tiltölulega lítil kostnaður væri falinn í úrræðinu en um leið væri ávinningurinn mikill.

Af viðtölum að dæma er á flestum stöðum landsins mikil þörf fyrir fleiri pláss og aukna þjónustu fyrir dagdvöl. Aðgengi að dagdvalarrýmum er afar misjafnt milli umdæma líkt og niðurstöður í könnuninni sýna og oft eru langir biðlistar eftir þjónustunni. Dagdvalarrými eru frekar til staðar í þéttum byggðakjörnum en í dreifbýlum, stórum umdæmum. Aðgengi að dagdvöl markast því verulega af búsetu fólks en ekki síður af fjölda rýma sem í boði eru. Í stærstu þéttbýliskjörnunum eru dagdvalir til staðar en í flestum tilvikum anna þær ekki eftirspurn á svæðunum. Í öðrum minni sveitarfélögum eru engin dagdvalarrými og þurfa íbúar þá í sumum tilvikum að sækja þjónustuna til nærliggjandi þéttbýliskjarna. Þá skiptir máli að akstursþjónusta komi fólki á milli staða en svo er ekki raunin allsstaðar. Viðmælendur sem starfa á fámennum og dreifbýlum svæðum lýstu því að oft væri erfitt að manna dagdvalarúrræði þannig að í einhverjum tilvikum væru slík rými jafnvel ekki nýtt þótt þau væru til staðar.

Viðmælendur kölluðu eftir aukinni viðveru í dagdvalarúrræðum, meiri sveigjanleika og einstaklingsmiðun þjónustunnar. Þjónusta sem veitt er í dagdvölum er mismunandi að sögn viðmælenda, sums staðar væri hún lítil og einskorðaðist að mestu við máltíðir og samveru. Þeir töldu brýnt að miða þjónustuna betur að þörfum aldraðra á svæðunum. Margir vildu enn fremur sjá dagdvalir opnar lengur á daginn og jafnvel um helgar. Þjónustunotendur væru alla jafna sóttir mjög snemma og færu allir heim á sama tíma, þannig væru þjónustutímar ekki á forsendum aldraðra þjónustunotenda sem eflaust vildu margir sofa lengur á morgnana og vera í dagdvöl lengur á daginn. Eftir að dagdvalir loki færu margir hverjir heim og væru einir það sem eftir lifði dags og því töldu viðmælendur að auka þyrfti viðveru í dagdvöl þannig að fólk gæti einnig fengið þar kvöldmat eða sótt félagsskap og þjónustu fram eftir degi.

Viðmælendur nefndu ýmislegt sem torveldað hefði þjónustu dagdvalar á svæðunum. Á sumum stöðum væri brýn þörf á að endurnýja og stækka húsnæði. Aðrir sögðu að fjölga þyrfti stöðugildum til að geta komið til móts við aukna þörf á þjónustu. Þá þyrfti sums staðar

að auka fagþekkingu meðal starfsfólks þannig að hægt væri að veita meiri stuðning og markvissari þjónustu. Þó nokkrir greindu frá því að umsóknir um fleiri dvalarrými biðu úrlausna í ráðuneytinu og sums staðar voru fleiri einstaklingar í dagdvalarplássum en sveitarfélögin fengu greitt fyrir frá ríkinu.

Félagsstarf

Um 58% svarenda töldu félagsstarf aldraðra sem starfrækt er á vegum sveitarfélagsins koma að miklu eða öllu leyti til móts við þarfir aldraðra í sveitarfélaginu. Aðeins 5% svarenda sögðu slíkt félagsstarf ekki vera til staðar í sveitarfélaginu (sjá töflu 18). Töluverður munur var á svörum eftir landshlutum. Allir svarendur könnunarinnar af Suðurnesjum töldu félagsstarfið koma að miklu eða öllu leyti til móts við þarfir aldraðra samanborið við 47% svarenda af Vestfjörðum og 50-65% svarenda úr öðrum landshlutum.

Þegar rýnt er í svör eftir íbúafjölda í sveitarfélögunum má sjá að slíkt starf var síður að finna í sveitarfélögum þar sem íbúar voru færri en 600 en þar sögðu 23% svarenda slíkt félagsstarf ekki vera til staðar samanborið við 0-7% í stærri sveitarfélögum. Í sveitarfélögum þar sem íbúafjöldi er 1500 til 3499 voru svarendur líklegri til að telja félagsstarfið koma til móts við þarfir aldraðra (79%) en á fámennari og fjölmennari svæðum (sjá töflu 11 í viðauka).

Tafla 18. Að hve miklu eða litlu leyti mætir félagsstarf aldraðra á vegum sveitarfélagsins þörfum aldraðra íbúa?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	
Að öllu leyti	26	15%	15%
Að miklu leyti	76	43%	43%
Að einhverju leyti	55	31%	31%
Að litlu leyti	10	6%	6%
Þjónustan er ekki til staðar	9	5%	5%
Fjöldi svara	176	100%	
Veit ekki / vil ekki svara	14		
Alls	190		

Eins og sjá má í töflu 19 taldi rúmlega helmingur svarenda að næg afþreying eða tómstundastarf væri til staðar í viðkomandi sveitarfélagi. Þeir þátttakendur sem töldu vanta afþreyingu eða tómstundastarf fengu tækifæri til að tilgreina hvað þeir teldu vanta. Svarendur kölluðu einna helst eftir aukinni fjölbreytni í félagsstarfi fyrir aldraðra og auknu framboði í félagsstarfinu. Sér í lagi vildu þátttakendur sjá aukið framboð af líkamlegri

hreyfingu, útivist og afþreyingu sem miðar að áhugasviði karla. Ítarlegri greining á svörum við spurningunni eru greind niður eftir landshlutum og má sjá í köflum hvers svæðis aftar í skýrslunni.

Tafla 19. Telur þú að boðið sé upp á næga afþreyingu/tómstundastarf fyrir aldraða í sveitarfélaginu eða telur þú hana skorta?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	
Boðið er upp á næga afþreyingu/tómstundastarf	91	54%	
Það skortir afþreyingu/tómstundastarf	76	40%	
Fjöldi svara	167	94%	
Veit ekki / vil ekki svara	23		
Alls	190		

Viðmælendur sem rætt var við höfðu margir áhyggjur af einmanaleika meðal eldri borgara. Til að koma í veg fyrir einmanaleika og einangrun töldu margir mikilvægt að boðið væri upp á fjölbreytt félagsstarf og afþreyingu. Viðmælendur lýstu því að þátttaka í starfi félagsmiðstöðva væri mikil og að fólk sem þangað leitaði væri jafnan mjög ánægt. Töluverður samhljómur var í niðurstöðum könnunarinnar og í eigindlegum viðtölum en margir viðmælendur töldu vöntun á fjölbreytni í starfinu, enda væri hópur aldraðra ólíkur innbyrðis. Þá gengi stundum erfiðlega að fá karla til þátttöku og einnig var bent á fjölgun aldraðra af erlendum uppruna sem þyrfti að líta til í meira mæli. Sumir töldu kall eftir sértækri afþreyingu fyrir karla frekar byggt á túlkun fræðafólks heldur en eftirspurn meðal aldraðra karla. Þannig benti einn viðmælandi á að í könnun sem gerð var meðal eldri karla í tilteknu sveitarfélagi hafi komið fram að þeir sjálfir kalli helst eftir fræðslufundum og erindum. Þá töldu margir viðmælendur mikilvægt að fá aldraða sjálfa til þátttöku í skipulagningu félagsstarfs þar sem slíkt myndi stuðla að meiri sjálfbærni starfsins og verða til þess að það næði betur til ólíkra hópa. Í sumum tilvikum hafi verið reynt að vísa ákveðnum hluta félagsstarfsins til aldraðra sjálfra og höfðu sums staðar verið stofnuð til þess sérstök notendaráð inn á þjónustumiðstöðvum. Þetta virðist hafa gengið misjafnlega og viðmælandi úr félagi eldri borgara taldi brýnt að aldraðir fengju góðan faglegan stuðning frá starfsfólki við skipulag starfsins. Þótt aðkoma eldri borgara að eigin félagsstarfi sé mikilvæg og feli í sér valdeflingu þarfnist starfsemin aðkomu fagfólks sem gegni jafnframt hlutverki milliliðs við viðkomandi sveitarfélag.

Þá kom fram meðal viðmælenda í félagi eldri borgara að maturinn í félagsmiðstöðum borgarinnar væri oft ekki nægjanlega góður og að huga þyrfti betur að næringarinnihaldi og framboði af grænmeti og ávöxtum.

Félög eldri borgara

Þátttakendur voru beðnir að meta að hve miklu eða litlu leyti félagsstarf sem ekki væri á vegum sveitarfélagsins mætti þörfum aldraðra íbúa. Um 43% þátttakenda könnunarinnar töldu slíkt félagsstarf mæta þörfum aldraðra að miklu eða öllu leyti en um 12% sögðu slíkt félagsstarf ekki vera til staðar í sveitarfélaginu (sjá töflu 20). Svarendur sem starfa í minnstu sveitarfélögunum (með færri en 600 íbúa) voru líklegastir til að svara því til að slíkt starfsemi væri ekki til staðar (35%) (sjá töflu 13 í viðauka).

Tafla 20. Að hve miklu eða litlu leyti mætir félagsstarf aldraðra sem er ekki á vegum sveitarfélagsins þörfum aldraðra íbúa?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	
Að öllu leyti	9	7%	
Að miklu leyti	47	36%	
Að einhverju leyti	44	34%	
Að litlu leyti	15	11%	
Þjónustan er ekki til staðar	16	12%	
Fjöldi svara	131	100%	
Veit ekki / vil ekki svara	59		
Alls	190		

Samkvæmt viðmælendum er ýmiskonar félagsstarf fyrir aldraða starfrækt á vegum annarra aðila en sveitarfélagsins. Oftast voru félög eldri borgara nefnd en slík félög eru starfandi í flest öllum sveitarfélögum landsins, þó síst í miklu dreifbýli. Einnig voru heimsóknarvinir Rauða krossins nefndir og þá helst á þéttbýlli stöðum. Nokkrir viðmælendur tóku sérstaklega fram að þeir óskuðu þess að Rauði krossinn kæmi í ríkara mæli að starfi í málaflokknum. Viðmælendur á landsbyggðinni nefndu einnig að kvenfélög og slysavarnarfélög kæmu að félagsstarfi fyrir eldri borgara og jafnvel prestar og starfsfólk kirkjusókna.

Landssamband eldri borgara hefur verið til í um 30 ár en félög eldri borgara á landinu eru yfir 50 talsins. Félög eldri borgara eru víða starfandi en virkni félaganna er mismikil og samstarf þeirra við félagsþjónustur eða aðra sem sjá um öldrunarþjónustu sömuleiðis. Í sumum sveitarfélögum útvegar sveitarfélagið húsnæði og veitir styrki til félagsstarfsins. Á öðrum svæðum fá félög eldri borgara minni stuðning frá sveitarfélögum og þurfa þá m.a.

að greiða fasteignagjöld af húsnæði sínu. Að sögn viðmælenda eru það helst yngri meðlimir þjónustuhópsins sem sækja félagsstarf á vegum eldri borgara, en eldri meðlimir hópsins, eða 80 ára og eldri, sækja frekar afþreyingu í dagdvöl, sé hún fyrir hendi.

Samkvæmt viðmælendum skiptir starfsemi félaga eldri borgara á landsbyggðinni miklu máli, sér í lagi þar sem íbúar í dreifbýli þurfi oft að keyra langar vegalengdir til að sækja þjónustu. Félög eldri borgara standi oft fyrir gönguferðum og hreyfingu ýmiskonar og séu því mikilvæg, bæði til að koma í veg fyrir einmanaleika og í forvarnarskygni til að stuðla að heilsurækt og bættum lífsgæðum.

Rætt var við aðila sem starfa hjá samtökum eldri borgara sem lýstu því sem helst brennur á eldri borgurum. Voru þá helst nefndar breytingar á almannatryggingalögum, lágur lífeyrir til aldraðra sem er langt undir lágmarksframfærslu og kjara- og þjónustuskerðingar sem fatlað fólk verður fyrir þegar það eldist. Að sögn viðmælenda eru þetta þættir sem hafa veruleg áhrif á lífsgæði aldraðra og forsendur þeirra til þátttöku, heilsueflingar og virkni.

Akstursþjónusta

Þátttakendur voru beðnir að leggja mat á það að hve miklu eða litlu leyti akstursþjónustan á svæðinu mætti þörfum aldraðra í sveitarfélaginu (sjá töflu 21). Tæpur helmingur þátttakenda (49%) taldi þjónustuna mæta þörfum að miklu eða öllu leyti. Þetta viðhorf var algengast á Suðurnesjum (77%) og höfuðborgarsvæðinu (59%). Svarendur í fámennari sveitarfélögum voru líklegri til að segja akstursþjónustu ekki vera til staðar, 57% þátttakenda í sveitarfélögum með færri en 600 íbúa og 31% í sveitarfélögum með 600 - 1499 íbúa (sjá töflu 14 í viðauka). Þátttakendur voru ennfremur beðnir að svara því hvort þeir teldu að markmiði laga um málefni aldraða (nr. 125/1999) varðandi akstursþjónustu hefði verið náð en í lögunum kemur fram, þegar fjallað er um dagdvalir, að boðið skuli upp á flutningsþjónustu að og frá heimili einstaklingsins. Um 40% þátttakenda töldu að markmiðinu hafi verið náð (sjá töflu 22). Hlutfallslega fæstir svarendur á Austurlandi voru á þessari skoðun (12%) en flestir á Suðurnesjum (77%) (sjá töflu 15 í viðauka).

Tafla 21. Að hve miklu eða litlu leyti mætir akstursþjónusta fyrir aldraða í sveitarfélaginu þörfum aldraðra íbúa?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	
Að öllu leyti	28	16%	 16%
Að miklu leyti	57	33%	 33%
Að einhverju leyti	48	28%	 28%
Að litlu leyti	16	9%	 9%
Þjónustan er ekki til staðar	23	13%	 13%
Fjöldi svara	172	100%	
Veit ekki / vil ekki svara	18		
Alls	190		

Tafla 22. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð eða hversu mikið eða lítið vantar upp á að því hafi verið náð? - Akstursþjónusta að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraðra er tryggð þegar hennar er þörf

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	
Markmiði hefur verið náð	70	40%	 40%
Mjög lítið vantar upp á að markmiði sé náð	32	18%	 18%
Frekar lítið vantar upp á að markmiði sé náð	19	11%	 11%
Frekar mikið vantar upp á að markmiði sé náð	21	12%	 12%
Mjög mikið vantar upp á að markmiði sé náð	31	18%	 18%
Fjöldi svara	173	100%	
Veit ekki / vil ekki svara	17		
Alls	190		

Akstursþjónustu er misjafnlega háttáð í umdæmum landsins. Sumir viðmælendur töldu akstursþjónustuna á svæðum sínum mjög góða, en þjónustan er þá oftast í tengslum við dagdvöl og lækneisheimsóknir. Reglur sveitarfélaganna eru þó ólíkar og sums staðar er þjónustan ekki fyrir hendi eða er mjög takmörkuð sem hefur áhrif á möguleika aldraðra til að sækja dagdvöl, félagsstarf og aðra þjónustu. Viðmælendur ræddu mikilvægi góðrar akstursþjónustu og fannst brýnt að jafna aðstöðumun aldraðra sem búa í dreifbýli annars vegar og þéttbýli hins vegar. Nefnd voru dæmi þar sem aldraðir sem búa afskekkt hafi ekki komist frá heimilum sínum til lengri tíma. Akstursþjónustan næði þannig sums staðar ekki jafnt til allra íbúa sveitarfélagsins og þá væri akstursþjónusta jafnvel eingöngu veitt innan bæja en þurfi íbúar að fara á milli sveitarfélaga, til dæmis til að sækja þjónustu, þurfi þeir að greiða sjálfir fyrir aksturinn. Bent var á að í lögum væru ríkar skyldur lagðar á sveitarfélög til að sinna akstursþjónustu fyrir fatlaða en það sama ætti ekki við um akstursþjónustu fyrir aldraða. Í sumum sveitarfélögum er reynt að samnýta akstursþjónustu fatlaðra og aldraðra en því var alls ekki alltaf við komið. Viðmælendur lögðu áherslu á nauðsyn þess að

samræma reglur um akstur fyrir aldraða og þyrfti aukið fjármagn til þess að þeir sem byggja á dreifbýlum svæðum nytu jafnræðis á við þá sem búa í þéttbýliskjörnum.

Heimsending matar

Um 70% þátttakenda höfðu þá skoðun að heimsending matar kæmi að miklu eða öllu leyti til móts við þarfir aldraða í sveitarfélaginu (sjá töflu 23). Um 6% svöruðu því til að ekki væri boðið upp á heimsendan mat í sveitarfélaginu. Í fámennari sveitarfélögum (færri en 1500 íbúar) var síður boðið upp á heimsendan mat en í fjölmennari sveitarfélögum en 15% - 33% svöruðu því til að ekki væri boðið upp á heimsendingu í fámennari sveitarfélögum en enginn í fjölmennari sveitarfélögum. Þegar svör voru greind eftir landshlutum kom í ljós að allir á Suðurnesjum töldu að heimsending matar mætti þörfum aldraðra í sveitarfélaginu að miklu eða öllu leyti og mikill meirihluti svarenda á Suðurlandi, Vesturlandi og Vestfjörðum deildu þeirri skoðun (73-85%) (sjá töflu 16 í viðauka).

Tafla 23. Að hve miklu eða litlu leyti mætir heimsending matar fyrir aldraða í sveitarfélaginu þörfum aldraðra íbúa?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	
Að öllu leyti	53	30%	 30%
Að miklu leyti	71	40%	 40%
Að einhverju leyti	34	19%	 19%
Að litlu leyti	8	5%	 5%
Þjónustan er ekki til staðar	10	6%	 6%
Fjöldi svara	176	100%	
Veit ekki / vil ekki svara	14		
Alls	190		

Í flestum sveitarfélögum eiga aldraðir kost á því að fá senda matarbakka en þjónustan nær þó ekki alltaf til íbúa á dreifbýlli svæðum eða í sveitum. Á sumum svæðum eru matarsendingar alla daga ársins, einnig rauða daga, en annars staðar eingöngu virka daga. Viðmælendur brýndu mikilvægi þess að tryggja að íbúar á minni stöðum geti fengið heimsendan mat. Næring og mataræði aldraðra var mörgum viðmælendum hugleikin og töldu þeir brýnt að gætt sé í meira mæli að næringarinnihaldi matar sem sendur er út. Viðmælandi í félagi eldri borgara benti á að maturinn í slíkum bökkum sé jafnan mikið til unninn og ekki nógu ferskur. Mikilvægt er að í matarsendingum sé fæðið fjölbreytt og næringarríkt.

Iðju- og sjúkráþjálfun og forvarnamiðað starf

Viðmælendur ræddu töluvert um mikilvægi endurhæfingar og aðkomu iðju- og sjúkráþjálfara að þjónustu við aldraða. Fá sveitarfélög bjóða upp á endurhæfingu í heimahúsum og er ástæðan sums staðar erfiðleikar við að manna stöður. Á sumum svæðum starfa iðju- og/eða sjúkráþjálfarar með öldruðum t.a.m. í Reykjavík. Þar hefur nýlega tekið til starfa endurhæfingarteymi með það að markmiði að fjölga heimsóknum iðjubjálfa og sjúkráþjálfara og efla fólk til sjálfshjálpar með heilsueflandi áherslum, nýrri tækni og þjálfun. Innan heimahjúkrunar starfa sums staðar iðjubjálfar eða sjúkráþjálfarar sem fara í vitjanir til aldraðra þjónustunotenda og meta aðstæður heima fyrir, sækja um hjálpartæki og gera breytingar á heimilum í því skyni að auka öryggi og gera fólki kleift að vera sjálfbjarga heima lengur. Viðmælendur voru sammála um að aðkoma sjúkra- og iðjubjálfa væri mikilvæg í forvarnarskyni. Þá kom fram að á landsbyggðinni væri sums staðar mikill skortur á iðjubjálfum og sjúkráþjálfurum. Einnig bentu þó nokkrir á mikilvægi þess að auka aðgengi að læknisþjónustu og bæta utanumhald utan um málefni aldraðra einstaklinga innan heilsugæslunnar og á sjúkrahúsum. Þetta væri mikilvægt skref í forvarnavinnu þar sem hægt væri að fylgja málum einstaklinga betur eftir, tryggja samfellu og sjá til þess að þeir fengju nægan stuðning og þjónustu.

Viðmælendur ræddu ýmiskonar forvarnarstarf sem sveitarfélögin hafa fengist við og töldu forvarnir og heilsueflingu mikilvægan lið í því að gera eldra fólki kleift að búa sem lengst í heimahúsum. Sum sveitarfélög eru þátttakendur í verkefni landlæknisembættisins *Heilsueflandi samfélag* þar sem lögð er sérstök áhersla á að bæta umhverfi íbúa og draga úr afleiðingum langvinnra sjúkdóma með forvarnar- og heilsueflingarstarfi (Embætti landlæknis, 2017). Í allflestum sveitarfélögum er ýtt undir á heilsueflingu í einhverju formi svo sem með göngustígum, fríu aðgengi í sund, hreyfingu ýmiskonar í þjónustu-miðstöðvum og sums staðar er vetraraðgengi að íþróttamannvirkjum til að styðja undir hreyfingu aldraðra. Þá nefndu sumir nokkur dæmi um sérstök heilsuátök sem farið hefur verið í, svo sem samstarfsverkefni Reykjanesbæjar, Heilbrigðisstofnunar Suðurnesja, Sóknaráætlunar Suðurnesja og Janusar heilsueflingar um heilsueflingu á sviði líkams- og heilsuræktar fyrir aldraða. *Vítamín í Valsheimili* og *Kraftur í KR* í Reykjavík voru einnig nefnd þar sem boðið er upp á heilsueflingu og hreyfingu einu sinni í viku endurgjaldslaust.

Á sumum svæðum hefur verið boðið upp á í *Heilsueflandi heimsóknir* til aldraðra íbúa svæðanna. Þá hafa aldraðir einstaklingar fengið heimsókn heilbrigðisstarfsfólks og/eða starfsfólks félagsþjónustunnar. Markmið heilsueflandi heimsókna eru að aldraðir íbúar fái

upplýsingar um þjónustu og félagsstarf sem og einstaklingsmiðaða ráðgjöf í því skyni að auka öryggi þeirra og viðhalda heilsu. Flestir sem þekktu til slíkra heimsókna töldu þær mikilvægan lið í forvarnarstarfi og einnig til að koma upplýsingum um þjónustu og stuðning áleiðis til aldraðra íbúa. Þrátt fyrir mikla ánægju með *Heilsueflandi heimsóknir* lýstu því nokkrir að vegna mikilla anna hefði starfsfólk ekki haft tök á að sinna slíkum heimsóknum þar sem forgangsraða hefur þurft beinni þjónustu við íbúa.

Viðmælendur í félögum eldri borgara töldu forvarnar- og heilsueflingarstarf mikilvægt. Sér í lagi væru slys í heimahúsum aldraðra mikið áhyggjumál en slík slys leiða oft til dauða. Þeir töldu mikilvægt að haldið væri áfram að innleiða nauðsynlegar breytingar til að bæir yrðu aldursvænir og kölluðu eftir fleiri göngustígum, upplýsta með bekkjum. Auka mætti enn fremur við útiþróttatæki, sér í lagi í kringum íbúðir fyrir eldri borgara. Með því móti mætti gera útivist og heilsurækt aðgengilegri fyrir aldraða.

Hvíldar- og endurhæfingarinnlagnir

Þátttakendur voru spurðir hvort hvíldar- og endurhæfingarinnlagnir mættu þörfum aldraðra íbúa. Um 39% svarenda töldu hvíldar- og endurhæfingarinnlagnir koma að öllu eða miklu leyti til móts við þarfir aldraðra í sveitarfélaginu en 12% sögðu þjónustuna ekki vera til staðar (sjá töflu 24). Einungis 15% svarenda á höfuðborgarsvæðinu töldu þjónustuna koma að miklu eða öllu leyti til móts við þarfir íbúa samanborið við 38-58% svarenda af öðrum svæðum. Þegar svör voru greind eftir íbúafjölda sveitarfélaga kom í ljós að svarendur í fámennustu og fjölmennustu sveitarfélögunum töldu þjónustuna síður mæta þörfum aldraðra en svarendur af öðrum svæðum (sjá töflu 17 í viðauka).

Tafla 24. Að hve miklu eða litlu leyti mæta hvíldar- og endurhæfingarinnlagnir í sveitarfélaginu þörfum aldraðra íbúa?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	
Að öllu leyti	16	9%	9%
Að miklu leyti	51	30%	30%
Að einhverju leyti	63	37%	37%
Að litlu leyti	22	13%	13%
Þjónustan er ekki til staðar	20	12%	12%
Fjöldi svara	172	100%	
Veit ekki / vil ekki svara	18		
Alls	190		

Staðan á hvíldar- og endurhæfingarinnlögnum er ólík milli svæða að mati viðmælenda. Sumir töldu þessi mál í nokkuð góðu horfi á meðan aðrir lýstu stöðunni sem neyðarástandi. Flestir voru þó sammála um að auka þyrfti aðgengi að hvíldar- og endurhæfingarinnlögnum en bið í slík pláss hefur verið að lengjast á flestum stöðum. Bent var á að slík pláss þyrfti jafnan að panta með miklum fyrirvara sem væri óraunsætt þar sem heilsu hraki oft hratt og aðstæður heima fyrir geta breyst snögglega. Mikilvægt sé því að aldraðir þjónustunotendur geti fengið pláss með skemmri fyrirvara ef þess þarf. Viðmælendur töldu einnig brýnt að jafna aðstöðumun og auka aðgengi að hvíldarrýmum á fleiri stöðum. Í mörgum sveitarfélögum eru engar hvíldarinnlagnir og þurfa íbúar jafnvel að ferðast töluverðar vegalengdir til að sækja hvíldarinnlagnir í önnur bæjarfélög. Bent var á að oft væri það erfið ákvörðun fyrir aldraða að fara svo langt frá heimili sínu sem og fyrir aðstandendur að sjá á eftir öldruðu skyldmenni sínu langt í burtu. Loks kom fram meðal viðmælenda að huga þyrfti betur að endurhæfingu og virkni í hvíldarinnlögnum því nokkuð bæri á því að fólk væri verr á sig komið líkamlega þegar það kæmi heim úr hvíldarinnlögnum.

Búseta aldraðra

Viðtölin leiddu í ljós að búseta aldraðra sem þurfa þjónustu einskorðast að miklu leyti við heimahús eða hjúkrunarheimili og voru margir viðmælendur þeirrar skoðunar að önnur og fjölbreyttari búsetukosti skorti. Bent var á að margir aldraðir einstaklingar búi í mjög óhentugu húsnæði. Margir séu í erfiðri stöðu, þeir geti ekki með góðu móti búið í heimahúsi en „skori ekki nógu hátt“ í mati til þess að fá pláss á hjúkrunarheimilum, eða öllu heldur komast á biðlista hjúkrunarheimila. Á dreifbýlli svæðum er ennfremur erfitt fyrir aldraða einstaklinga að minnka við sig þar sem lítið framboð sé af minni íbúðum í þéttbýli.

Á mörgum svæðum hafa verið byggðar sérstakar íbúðir fyrir aldraða, af einkaaðilum og byggingarfélögum aldraðra, og félagslegar íbúðir sveitarfélaga sérstaklega ætlaðar hópnum. Viðmælendur töldu þó margir vöntun á fleiri slíkum íbúðum þar sem biðlistar séu jafnan langir og leigumarkaður á mörgum stöðum erfiður og óaðgengilegur. Íbúðir fyrir aldraða hafa gjarnan verið byggðar í návist við þjónustumiðstöðvar, sem viðmælendur töldu mikilvægt. Slíkt yrði til þess að greiða aðgengi aldraðra íbúa að þjónustu og koma í veg fyrir einangrun þeirra. Margir töldu þörf á frekari búsetukostum fyrir aldraða með greiðara aðgengi að þjónustu, sér í lagi aðgengi að næturvöktum og sólarhringsþjónustu. Viðmælendur kölluðu margir eftir fleiri þjónustuíbúðum eða annars konar búsetuformi en slíkum íbúðum hefur farið fækkandi að sögn sumra. Þjónustuíbúðir eru oft í návist við félagsstarf og þjónustu og með næturvöktum og því vel til þess fallnar að mæta þjónustu-

og félagsþörf hópsins. Bent var á að margir aldraðir byggju í heimahúsum með öryggishnappa en í þeim væri oft ekki nægjanlegt öryggi fólgið. Þó var bent á að þjónustuíbúðir eru ekki alltaf skilgreindar með sama hætti, sums staðar sé aðgengi að matsal og félagsstarfi en í raun engin bein þjónusta. Þá var, að sögn viðmælenda, yfirleitt löng bið eftir þjónustuíbúðum með sólarhringsþjónustu. Þegar litið væri til þarfa hópsins, og sér í lagi fólks með heilabilun, væri brýnt að byggja upp fleiri búsetuúrræði með næturvaktþjónustu.

Sumir viðmælendur voru gagnrýnir á stöðu mála og töldu stefnuleysi einkenna búsetumál sveitarfélaga. Þeir töldu brýnt að sveitarfélögin brygðust betur við fjölgun aldraðra með tilheyrandi breytingum. Viðmælendur sem starfa í félögum eldri borgara kölluðu eftir fleiri úthlutunum lóða til uppbyggingarverkefna.

Dvalar- og hjúkrunarheimili

Viðmælendur voru beðnir að meta hvort markmiði laga um málefni aldraða (Lög nr.125/1999) um aðgengi aldraðra að nauðsynlegri stofnanaþjónustu hefði verið náð. Aðeins 11% þátttakenda sögðu að markmiðinu hafi verið náð (sjá töflu 25). Þriðjungur svarenda á Suðurnesjum og tæplega þriðjungur á Vestfjörðum töldu að markmiðinu hafi verið náð en enginn á höfuðborgarsvæðinu, aðeins 6% á Austurlandi og 8% á Norðurlandi vestra. Á höfuðborgarsvæðinu var mikill meirihluti svarenda á þeirri skoðun að frekar eða mjög mikið vantaði upp á að þessu markmiði væri náð (sjá töflu 18 í viðauka).

Tafla 25. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð eða hversu mikið eða lítið vantar upp á að því hafi verið náð? - Öldruðum í sveitarfélaginu er tryggð nauðsynleg stofnanaþjónusta þegar hennar er þörf

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	
Markmiði hefur verið náð	20	11%	11%
Mjög lítið vantar upp á að markmiði sé náð	33	19%	19%
Frekar lítið vantar upp á að markmiði sé náð	32	18%	18%
Frekar mikið vantar upp á að markmiði sé náð	59	33%	33%
Mjög mikið vantar upp á að markmiði sé náð	34	19%	19%
Fjöldi svara	178	100%	
Veit ekki / vil ekki svara	12		
Alls	190		

Í viðtölunum voru viðmælendur ekki sérstaklega spurðir um þjónustu dvalar- og hjúkrunarheimila, enda var rannsókninni ekki ætlað að ná yfir þann þjónustubátt. Þó leiddu viðtölin í ljós að almennt er of mikill skortur á hjúkrunarrýmum til þess að unnt sé að mæta

Þeirri þjónustubörf sem fyrir hendi er. Þannig minntust margir viðmælendur á langa biðlista á hjúkrunarheimilum víðsvegar á landinu og að mikið mæddi á félagslegri heimaþjónustu og heimahjúkrun sökum þessa. Mikill samhljómur er í niðurstöðum könnunarinnar annars vegar og viðtölunum hins vegar að því leyti að viðmælendur af höfuðborgarsvæðinu voru hvað gagnrýnastir á stöðu mála. Þeir bentu á að í dag hefðu nær allir sem færu inn á hjúkrunarheimili fyrst viðkomu á sjúkradeildum og að margir væru þar fastir í nokkrar vikur áður en þeir fengju varanlegt pláss. Sums staðar á landsbyggðinni er nægt aðgengi að dvalarrýmum sem kemur til móts við að ekki er unnt að veita sambærilega heimaþjónustu í dreifbýli. Þar sé algengara að aldraðir fari beint úr heimahúsum inn á dvalarheimili, enda sé síður boðið upp á „millistigið“, þ.e. íbúðir fyrir aldraða eða þjónustuíbúðir. Ekki eru dvalar- eða hjúkrunarrými í öllum sveitarfélögum og því þurfa aldraðir á landsbyggðinni stundum að flytja á milli sveitarfélaga þurfi þeir slíka þjónustu. Viðmælendur bentu á að þetta yrði stundum til þess að aðstandendur gætu síður heimsótt aldraða ættingja sína en flestir aldraðir vilji helst vera í sinni heimabyggð. Því væri brýnt að auka rými í fleiri sveitarfélögum.

Viðmælendur töldu mikilvægt að aðgengi að hjúkrunarrýmum sé aukið þar sem heilsubrestur og önnur vandamál komi oft upp fyrirvaralaust og það þurfi að vera hægt að bregðast við hratt og örugglega. Margir nefndu sérstaklega dvalar- og hjúkrunarrými fyrir fólk með heilabilun þar sem einstaklingar með heilabilun þurfi oft meiri þjónustu á nóttunni en hægt er að veita með félagslegri heimaþjónustu eða heimahjúkrun og slíkt feli í sér mikið álag fyrir aðstandendur. Þeir ræddu um stefnu stjórnvalda að styðja betur við sjálfstæða búsetu aldraðra og gera þeim kleift að búa lengur heima til að þeir þurfi síður að flytja á hjúkrunar- og dvalarheimili. Þrátt fyrir að vera sammála þeirri stefnu voru margir gagnrýnir á stöðu mála og bentu á að bæta þyrfti verulega aðra þjónustuliði og stuðla að aukinni samfellu þjónustunnar eigi þetta að vera raunverulegur kostur. Í dag sé aðgengi að hjúkrunar- og dvalarheimilisplássum bággt og önnur þjónustuúrræði ná ekki að koma til móts við þjónustubarfir þeirra sem þurfa hvað mestan stuðning og samfellu þjónustunnar.

Sambætting félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar

Aðspurðir um samvinnu milli félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar í sveitarfélaginu var rúmur helmingur (57%) mjög eða frekar sammála því að samvinnan væri í föstum skorðum (sjá töflu 26). Um 36% svarenda voru hins vegar mjög eða frekar sammála því að samvinnan væri nægjanleg (sjá töflu 27). Hlutfallslega fleiri þátttakendur á Suðurnesjum (62%), Norðurlandi vestra (55%) og Vesturlandi (53%) voru mjög eða frekar

sammála því að samvinnan væri nægjanleg en þátttakendur í öðrum sveitarfélögum (26%-32%) (sjá töflu 20 í viðauka). Þátttakendur voru enn fremur spurðir hvort samvinna milli félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar stuðli að samfelli í þjónustu fyrir aldraða og 64% svarenda voru mjög eða frekar sammála því (sjá töflu 28). Athygli vekur að í fámennustu sveitarfélögunum voru hlutfallslega flestir svarendur mjög ósammála fullyrðingunni (33%) samanborið við svarendur í öðrum sveitarfélögum (0-8%) (sjá töflu 21 í viðauka).

Tafla 26. Ertu sammála eða ósammála því að samvinnan á milli félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar í sveitarfélaginu sé í föstum skorðum?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	
Mjög sammála	25	15%	 15%
Frekar sammála	72	42%	 42%
Hv orki sammála né ósammála	35	20%	 20%
Frekar ósammála	24	14%	 14%
Mjög ósammála	16	9%	 9%
Fjöldi svara	172	100%	
Veit ekki / vil ekki svara	18		
Alls	190		

Tafla 27. Ertu sammála eða ósammála því að samvinnan á milli félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar í sveitarfélaginu sé nægjanleg?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	
Mjög sammála	13	8%	 8%
Frekar sammála	49	28%	 28%
Hv orki sammála né ósammála	42	24%	 24%
Frekar ósammála	42	24%	 24%
Mjög ósammála	27	16%	 16%
Fjöldi svara	173	100%	
Veit ekki / vil ekki svara	17		
Alls	190		

Tafla 28. Ertu sammála eða ósammála því að samvinnan á milli félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar í sveitarfélaginu stuðli að samfelli í þjónustu fyrir aldraða skjólstaðinga?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	
Mjög sammála	49	28%	 28%
Frekar sammála	63	36%	 36%
Hvorki sammála né ósammála	28	16%	 16%
Frekar ósammála	21	12%	 12%
Mjög ósammála	14	8%	 8%
Fjöldi svara	175	100%	
Veit ekki / vil ekki svara	15		
Alls	190		

Samkvæmt viðmælendum er umfang samstarfs og það hvernig staðið er að samráði milli félagslegu heimaþjónustunnar og heimahjúkrunar mjög misjafnt. Í sumum sveitarfélögum er ekki um formlega samvinnu að ræða og töldu sumir takmarkaðan grundvöll vera fyrir aukinni samvinnu t.a.m. vegna undirmönnunar í málaflokknum. Í flestum sveitarfélögum var samstarfið þó ágætt að mati viðmælenda, sums staðar var það á frumstigi en á öðrum svæðum var komin lengri reynsla af samvinnu.

Þar sem samvinna var góð einkenndist hún gjarnan af reglulegum fundum milli aðila félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar. Í minni sveitarfélögum voru slíkir fundir sjaldgæfari en þá voru símasamskipti starfsfólks heimahjúkrunar og félagslegrar heimaþjónustu gjarnan tíð. Góð samvinna stuðlar að aukinni samfelli í þjónustunni að mati viðmælenda. Starfsfólk félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar skipti þá jafnan með sér verkefnum og sjái til þess að vitjanir þeirra skarist ekki. Þá er það sums staðar metið sameiginlega hvort ófaglærður starfsmaður félagslegrar heimaþjónustu dugi í vitjunum til aldraðra þjónustunotenda eða hvort þörf sé á faglærðu starfsfólki heimahjúkrunar. Með því móti getur starfsfólk heimahjúkrunar forgangsraðað þörfum þeirra sem veikari eru og þegar þjónustuparfir notenda félagsþjónustunnar breyttust skyndilega var hægt að koma til móts við það með aðlögun þjónustunnar.

Samvinnan var þó ekki alls staðar fullnægjandi að mati viðmælenda og ýmsir þættir voru nefndir sem hafa staðið í vegi fyrir því. Á svæðum þar sem annar þjónustuaðilinn nær ekki að koma til móts við þarfir íbúa á svæðinu mæðir meira á hinum þjónustuaðilanum. Að mati viðmælenda getur slíkt t.a.m. átt við þar sem félagsleg heimaþjónusta einskorðast að mestu við þrif og innlit og félagslegum þörfum er síður sinnt og í sveitarfélögum þar sem þjónustunotendur þurfa að greiða fyrir félagslega heimaþjónustu og sækir því síður um

hana. Þetta getur orðið til þess að starfsfólk heimahjúkrunar sér sig knúið til að veita meiri þjónustu en ella til að koma til móts við þarfir þjónustunotenda.

Niðurstöður úr viðtölum voru í samhljómi við niðurstöður könnunarinnar að því leyti að flestir viðmælendur töldu aukna samvinnu milli þjónustupátta mikilvæga og leiða af sér meiri samfellu í þjónustu við aldraða þjónustunotendur. Sumir töldu eina af aðal hindrununum innan málaflokksins felast í því að hann er bæði á höndum ríkis og sveitarfélaga og að ekki væru verklagsreglur eða rammi utan um samþættingu þjónustunnar. Fyrir vikið yrðu til grá svæði sem grundvölluðust fyrst og fremst á skorti á verklagsreglum. Framkvæmd ýmissa þjónustupátta væri óljós eða hvor aðilinn, félagslega heimaþjónustan eða heimahjúkrunin, ætti að sjá um og taka ábyrgð á tilteknum þætti. Þá komu fram dæmi um einstaklinga sem hafa fengið ónóga þjónustu og enginn virtist bera ábyrgð á. Sumir viðmælendur lýstu þó yfir efasemdum um að það yrði þjónustunni til góðs að færa hana alfarið yfir á sveitarfélögin þar sem þeir höfðu ekki góða reynslu af sambærilegum tilfærslum. Að mati sumra viðmælenda fylgja slíkum yfirfærslum gjarnan auknar kröfur og umsvifameira regluverk en ekki fjármagn að sama skapi. Þá kölluðu sumir eftir betri ramma utan um samþættingu þjónustunnar og að verkefni ólíkra þjónustuveitenda væru betur skilgreind, í því skyni að koma í veg fyrir grá svæði og ósamfellu þjónustunnar.

Í örfáum sveitarfélögum hefur þjónustan verið samþætt að fullu. Í Reykjavík starfar heimahjúkrun og félagsleg heimaþjónusta saman á skrifstofu og teymi þeirra funda reglulega. Stuttar boðleiðir eru á milli þjónustuteyma sem gerir þjónustuna markvissari að sögn viðmælenda og stuðlar að góðri samfellu. Á Akureyri var félagsleg heimaþjónusta og heimahjúkrun rekin sameiginlega fyrir nokkrum árum en ákveðið var að hverfa frá því fyrirkomulagi. Í dag er þar þó náið samstarf á milli aðila. Bent var á að í samþættingu þjónustunnar geti falist ákveðin hættu á að áherslur félagslegrar heimaþjónustu breytist. Oft sé það svo að félagsleg heimaþjónusta taki að sér innlit til einstaklinga sem ekki þarfnast þjónustu faglærðra aðila og sjá því gjarnan um innlit, eftirlit og einfalda lyfjagjöf. Þar sem öldruðum þjónustunotendum er sífellt að fjölga hafi þörf á heimahjúkrun sömuleiðis aukist til muna síðastliðin ár. Í því skyni að létta undir hefur félagsleg heimaþjónusta þannig í meira mæli tekið að sér verkefni sem áður voru í verkahring heimahjúkrunar. Sumir veltu því fyrir sér hvort þessi þróun yrði á kostnað félagslegrar þjónustu og öðru heilsuefandi og forvarnarmiðuðu starfi félagsþjónustunnar.

Margir viðmælendur ræddu mikilvægi þess að auka samráð og samstarf við aðra sem koma að málefnum aldraðra svo sem lækna heilsugæslunnar, öldrunarlækna, sjúkrahús og hjúkrunarheimili. Auka þyrfti teymisvinnu innan málaflokksins og greiða aðgengi aldraðra að fleiri fagaðilum og vildu sumir sjá sérstaka tengiliði innan heilsugæsla og sjúkrahúsa í því skyni að halda betur utan um málefni og þjónustu aldraðra einstaklinga og stuðla að aukinni samfellu í þjónustu við þá.

Málefni fólks með heilabilun

Þátttakendur voru beðnir að meta hvort þeir teldu fólk með heilabilun í sveitarfélaginu fá næga þjónustu. Einungis 18% svarenda töldu fólk með heilabilun fá næga þjónustu (sjá töflu 29). Í minnstu sveitarfélögnum eru hlutfallslega flestir sem telja fólk með heilabilun fá næga þjónustu (50%) en hlutfallið lækkar eftir því sem íbúum sveitarfélaga fjölgar og einungis 10% svarenda í fjölmennustu sveitarfélögnum telja fólk með heilabilun fá næga þjónustu (sjá töflu 22 í viðauka).

Tafla 29. Telur þú að fólk með heilabilun í sveitarfélaginu fái næga þjónustu eða telur þú það ekki fá næga þjónustu?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	
Fólk með heilabilun fær næga þjónustu	30	18%	18%
Fólk með heilabilun fær ekki næga þjónustu	125	75%	75%
Fólk með heilabilun fær nær enga eða enga þjónustu	11	7%	7%
Fjöldi svara	166	100%	
Veit ekki / vil ekki svara	24		
Alls	190		

Samhljómur var með niðurstöðum könnunarinnar og viðtalanna en flestir viðmælendur töldu þjónustu við fólk með heilabilun vera mjög ábótavant. Í mörgum sveitarfélögum einskorðast félagsleg heimaþjónusta að mestu við dagvinnutíma en til að koma betur til móts við þarfir hópsins þarf, að mati viðmælenda, að efla félagslegu heimaþjónustuna til muna. Margir þurfi kvöld-, nætur- og helgarinnlit og því þarf að auka fjármagn og mönnun í málaflokknum. Ennfremur er mikilvægt að sjá til þess að þjónusta til fólks með heilabilun sé samræmd, að samfella sé í þjónustu og séð til þess einstaklingar dvelji ekki lengi einir heima. Þegar þjónusta er ónóg mæðir mikið á aðstandendum og viðmælendur ræddu dæmi þess að aðstandendur hafi veikst vegna álags og stuðningsleysis. Einnig höfðu viðmælendur áhyggjur af fólki með heilabilun sem ekki hefðu aðstandendur í kringum sig.

Þeir væru jafnan einangraðir og fengu oft síður þjónustu þar sem það væru oft aðstandendur sem bæru sig eftir og sæktu um þjónustu fyrir fólkið sitt.

Viðmælendur bentu á að auka þurfi sértæka þjónustu fyrir hópinn um land allt, svo sem aðgengi að dagdvölum, hvíldarinnlögnum og hjúkrunarrýmum. Mikilvægt væri að lengja tímabil sem fólk getur dvalið í dagdvöl til að koma í veg fyrir að fólk með heilabilun dveldi löngum stundum eitt heima. Þá þyrfti að tryggja akstursþjónustu fyrir þá sem hana þurfa til að komast í dagdvöl, en slík þjónusta væri ekki til staðar á öllum svæðum. Kallað var eftir fjölgun hjúkrunarrýma fyrir fólk með heilabilun en á mörgum svæðum væru biðlistar eftir slíkum plássum langir. Margir hverjir dveldu heima sem ekki hefðu til þess heilsu og þyrftu að stóla á mikinn stuðning aðstandenda. Á sumum svæðum er boðið upp á innlit að nóttu til frá heimahjúkrun eða félagslegri heimaþjónustu en bent var á að það væri falskt öryggi í því fólgði þar sem einstaklingar gætu rumskað og farið af stað á þeim tíma sem starfsmaður er fjarverandi.

Þrátt fyrir að sértæk þjónusta fyrir fólk með heilabilun væri á mörgum stöðum af skornum skammti lýstu viðmælendur því að reynt væri að komast til móts við þarfir þeirra með tíðara innliti. Þá skipti miklu máli samstarf félagslegrar heimaþjónustu, heimahjúkrunar og annarra þjónustuaðila til að reyna að stuðla að samfellu og koma í veg fyrir að fólk dveldi mikið eitt. Sumir viðmælendur kölluðu eftir auknu samstarfi við aðra þjónustuaðila, svo sem minnismóttökuna á Landakoti og öldrunarlækna. Þá töldu viðmælendur brýnt að auka þjónustu og stuðning við aðstandendur fólks með heilabilun og greiða aðgengi að sérfræðiþjónustu svo sem öldrunarlæknum, sér í lagi á landsbyggðinni. Almenn ánægja var með starfsemi Alzheimersamtakanna á þeim stöðum þar sem samtökin hafa verið starfandi.

Loks var bent á að huga þurfi betur að þjónustu til ungs fólks með heilabilun en svo virðist sem ekki sé gert ráð fyrir þessum hópi í skipulagningu þjónustu.

Upplýsingaaðgengi fyrir þjónustunotendur

Aðgengi að upplýsingum um þjónustu við aldraða í sveitarfélögum landsins er misjafnlega háttáð. Í flestum tilfellum er upplýsingar að finna á vefsíðum sveitarfélaganna en þær eru þó mis-aðgengilegar og jafnvel misvísandi. Aðspurðir sögðu margir viðmælendur að heimasíðum væri ábótavant og í einhverjum tilfellum er unnið að uppfærslum á heimasíðum með það að markmiði að gera þær aðgengilegri fyrir hópinn. Á sama tíma komu fram skiptar skoðanir um gagnsemi þessa upplýsingavettvangs. Þannig töldu sumir

viðmælenda að aldraðir nýttu sér tæknina lítið en aðrir sögðu tölvulæsi hópsins ágætt og bentu á að með hverjum árgangi aldraðra yrði netnotkun meiri og því væri þörf á skjótum úrbótum.

Líkt og með aðra þjónustupætti er munur á miðlun upplýsinga að finna á milli landsvæða. Í dreifbýli töluðu viðmælendur gjarnan um að persónuleg miðlun upplýsinga gæfist best á meðan viðmælendur þéttbýlli svæða lögðu áherslu á miðstýrða upplýsingagjöf. Fyrir utan heimasíður var í því sambandi t.d. talað um bæklinga og upplýsingafundi.

Velferðartækni

Nýting velferðartækni í þjónustu við aldraða er í heildina skammt á veg komin á Íslandi að sögn viðmælenda. Notkun öryggishnappa er nýtt í ýmsum sveitarfélögum en að öðru leyti nýta fá sveitarfélög velferðartækni í þjónustu og þjónustumati aldraða. Þó voru ýmis tækniúrræði nefnd sem eru í skoðun, innleiðingarferli eða í notkun. Eitt slíkt er *Heimilisauðkenni*, framleitt af fyrirtækinu Curron, sem er nýtt í félagslegri heimaþjónustu Kópavogsbæjar og í einu hverfi í Reykjavík. Auðkennið þykir gagnlegt við félagslega heimaþjónustu. Það kallast á við símtæki heimaliða, fylgist með komu heimaliðanna og lengd þjónustunnar og veitir þeim aðgengi að upplýsingum um nauðsynlega þjónustu sem sinna þarf hjá hverjum þjónustunotanda. Að sögn viðmælenda teygja fyrirtæki á frjálsum markaði sig í ríkari mæli í átt til þjónustuhópsins með tæknilegar úrlausnir og hagræðingar.

RAI-mat (RAI Home Care) sem er alhliða matstæki á þjónustupörf aldraðra einstaklinga er talið af mörgum geta nýst vel við almennt þjónustumat og við kortlagningu á þjónustuhópnum en í viðtölunum kom fram að mælitækið er enn einungis notað á fáum svæðum og að takmörkuðu leyti. Viðmælendur voru flestir sammála um að notkun á samræmdri upplýsingaskráningu og heildrænu mati væri skilvirk leið til að greina þarfir eldri þjónustunotenda. Skiptar skoðanir voru þó á gagnsemi þessa mælitækis. Áhugasamir viðmælendur töldu matstækið fela í sér ýmsa möguleika þar sem hægt væri að nýta niðurstöður t.a.m. til að skipuleggja og úthluta tímum í ólíka þjónustupætti. Aðrir viðmælendur voru síður áhugasamir og töldu m.a. sumir sem starfa innan félagslegrar heimaþjónustu matstækið vera of hjúkrunarmiðað. Þó nokkrir voru þeirrar skoðunar að matið væri helst til langt, að mikil vinna væri fólgin í því að fylla það út sem útheimti meiri mönnun.

Þjónusta eftir landshlutum

Aðgengi að þjónustu innan félagsþjónustusvæða er í mörgum tilvikum misjafnt. Þá eru úrræði á borð við dagdvalir og hvíldar- og endurhæfingarinnlagnir gjarnan í fjölmennari þéttbýliskjörnum og þurfa íbúar dreifbýlli svæða jafnvel að ferðast langar vegalengdir til að sækja þjónustuna. Í því skyni að fá upplýsingar um ólíkt aðgengi að þjónustu innan umdæmanna voru þátttakendur könnunarinnar spurðir hvort þjónustan sem þeir veittu næði til aldraðra sem búa í einu sveitarfélagi eða fleiri. Þriðjungur þátttakenda starfar með öldruðum þjónustunotendum frá fleiri en einu sveitarfélagi (sjá töflu 30). Þátttakendur sem störfuðu með öldruðum í fleiri en einu sveitarfélagi voru því næst spurðir hvort aðgengi að öldrunarþjónustu væri misjafnt á milli sveitarfélaganna. Rúmur helmingur þátttakenda taldi aðgengi að þjónustu frekar eða mjög ólíkt á milli sveitarfélaganna (sjá töflu 31). Bakgrunnsgreining leiðir í ljós að svarendur á Austurlandi, Norðurlandi eystra, Suðurlandi og Suðurnesjum voru líklegri en þátttakendur sem starfa í öðrum landshlutum til að telja aðgengi að þjónustu frekar eða mjög ólíkt á milli sveitarfélaganna þar sem þeir starfa (sjá töflu 24 í viðauka).

Tafla 30. Nær þjónustan sem þú veitir til aldraðra sem búa í einu sveitarfélagi eða fleiri?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	Hlutfall
Eitt sveitarfélag	101	66%	66%
Tvö sveitarfélög	19	12%	12%
Þrjú sveitarfélög	14	9%	9%
Fjögur eða fleiri sveitarfélög	19	12%	12%
Fjöldi svara	153	100%	

Tafla 31. Hafa íbúar í þeim sveitarfélögum sem falla undir þitt starfsumdæmi almennt jafn gott aðgengi að öldrunarþjónustu eða telur þú aðgengi að öldrunarþjónustu vera misjafnt á milli sveitarfélaganna?

	Fjöldi	Hlutfall svarenda	Hlutfall
Aðgengi að þjónustu er eins eða líkt á milli sveitarfélaganna	9	19%	19%
Aðgengi að þjónustu er frekar líkt á milli sveitarfélaganna	12	25%	25%
Aðgengi að þjónustu er frekar ólíkt á milli sveitarfélaganna	17	35%	35%
Aðgengi að þjónustu er mjög ólíkt á milli sveitarfélaganna	10	21%	21%
Fjöldi svara	48	100%	
Veit ekki / vil ekki svara	4		
Alls	52		

Austurland

Austurland nær yfir sveitarfélögin Borgarfjarðarhrepp, Breiðdalshrepp, Djúpavogshrepp, Fjarðabyggð, Fljótisdals-
hérað, Fljótisdalshrepp, Seyðisfjarðarkaupstað og Vopna-
fjarðarhrepp.

Íbúafjöldi á Austurlandi er 10.310 og þar af eru 1.361 íbúar yfir 67 ára aldri (sjá töflu 32). Á Austurlandi eru tvö félagsþjónustusvæði. Borgarfjarðarhreppur, Djúpavogshreppur, Fljótisdalhérað, Fljótisdalshreppur, Seyðisfjarðarkaupstaður og Vopnafjarðarhreppur mynda eitt félagsþjónustusvæði. Breiðdalshreppur og Fjarðabyggð mynda annað félagsþjónustusvæði. Samkvæmt upplýsingum Hagstofunnar var fjöldi aldraðra sem nýtti félagsþjónustu á Austurlandi árið 2017 202 einstaklingar. Þess ber þó að geta að ekki eru upplýsingar um fjölda sem nýttu félagsþjónustu Borgarfjarðarhrepps, Djúpavogshrepps, Fljótisdalshrepps og Breiðdalshrepps (sjá töflu 32). Tafla 33 sýnir yfirlit yfir nokkra þjónustubætti á félagsþjónustusvæðunum. Ef ekki fengust upplýsingar um þjónustu innan sveitarfélaga eru reitir stjörnumerktir.

Tafla 32. Íbúafjöldi 2017 og fjöldi aldraðra sem nýtti félagslega þjónustu á Austurlandi

	Íbúafjöldi	Íbúafjöldi 67 ára og eldri	Hlutfall aldraðra af íbúafjölda	Félagsþjónusta 2017	
				Fjöldi sem nýtti þjónustu	Hlutfall af öldruðum **
Austurland	10.310	1.361	13,2%	202	14,8%
Félagsþjónusta Austurlands					
Borgarfjarðarhreppur*, Djúpavogshreppur*, Fljótisdalhérað, Fljótisdalshreppur*, Seyðis- fjarðarkaupstaður, Vopnafjarðarhreppur	5.437	775	14,3%	91	13,3%
Félagsþjónusta Fjarðabyggðar					
Breiðdalshreppur* og Fjarðabyggð	4.873	586	12,0%	111	19,8%

*Vantar upplýsingar um fjölda í félagsþjónustu þar sem íbúar sveitarfélags eru færri en 250

**Hlutfall af heildarfjölda aldraðra í sveitarfélögum sem fengust upplýsingar um fjölda sem nýtti félagsþjónustu

Tafla 33. Yfirlit yfir nokkra þjónustubætti á Austurlandi

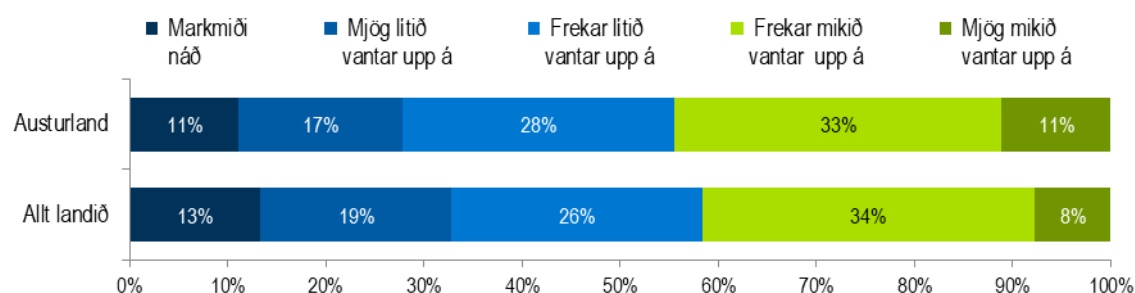
	Afsláttur fasteigna- gjalda	Dag- dvöl	Aksturs- þjónusta	Heilsu- eflandi heimsóknir	Heimsendur matur		Þjónustu- miðstöð fyrir eldri borgara	Öldunga- ráð	Félag eldri borgara
					Heim- sending	Dagar í viku			
Félagsþjónusta Austurlands									
Borgarfjarðarhreppur*	**	Nei	Nei	Nei	Nei		Nei	Nei	Nei
Djúpavogshreppur*	Já	**	**	**	**		**	**	**
Fljótsdalshérað	Já	Já	Já	Já	Já	7	Já	Nei	Já
Fljótsdalshreppur*	Já	Nei	Nei	Nei	Nei		Nei	Nei	Nei
Seyðisfjarðarkaupstaður	Já	Nei	**	Nei	Já	7	Já	Nei	Já
Vopnafjarðarhreppur	Já	**	**	**	**		**	**	**
Félagsþjónusta Fjarðabyggðar									
Breiðdalshreppur*	Já	**	**	**	**		**	**	**
Fjarðabyggð	Já	Nei	Nei	**	Já	5	Nei	Já	Já

*Íbúar sveitarfélags færri en 250

**Vantar upplýsingar

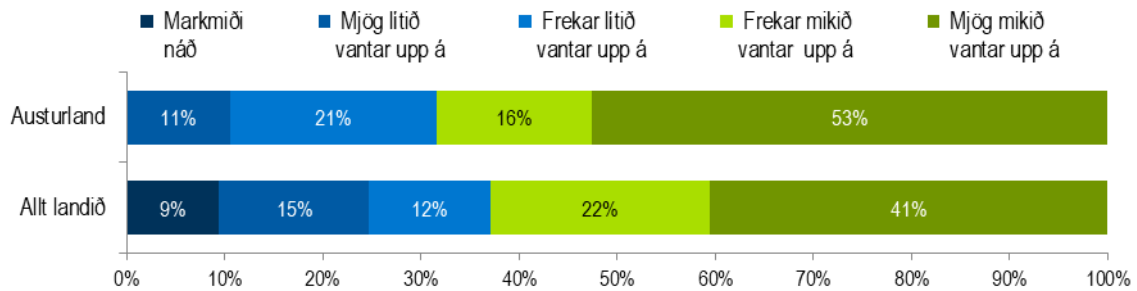
Heimaþjónusta

Þátttakendur í könnuninni voru beðnir að meta að hvaða leyti markmiðum laga um að aldraðir í sveitarfélaginu geti, eins lengi og unnt er búið við eðlilegt heimilislíf hafi verið náð eða ekki. Dreifing svara þátttakenda á Austurlandi svipar mjög til dreifingu svara almennt á landinu en 11% þátttakenda á Austurlandi töldu markmiðinu hafa verið náð og 45% töldu að lítið vanti upp á að því verði náð (sjá mynd 6).

Mynd 6. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Aldraðir í sveitarfélaginu geta, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf – Austurland

Þátttakendur voru beðnir að meta hvort markmiði um að heimaþjónusta sé veitt um kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf hafi verið náð. Enginn þátttakandi á Austurlandi taldi að markmiðinu hafi verið náð samanborið við 9% þátttakenda á landsvísu. Alls töldu 69% þátttakenda af Austurlandi að frekar eða mjög mikið vantaði upp á að markmiðinu væri náð (sjá mynd 7).

Mynd 7. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Heimþjónusta er veitt um kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf – Austurland

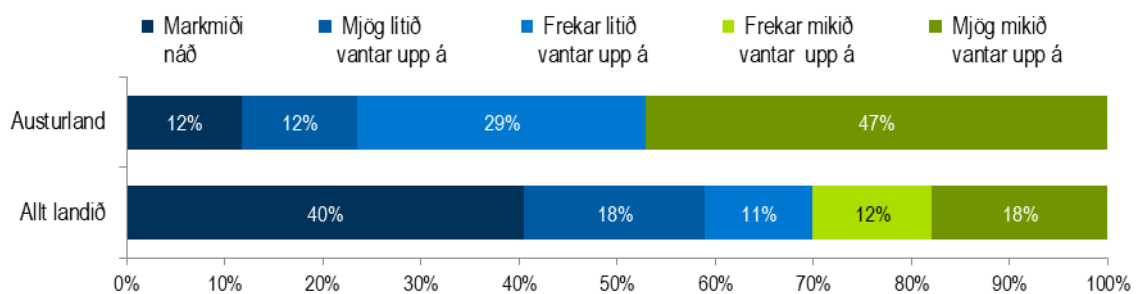
Um 37% þátttakenda könnunarinnar af Austurlandi töldu félagslega heimþjónustu koma að miklu eða öllu leyti til móts við þarfir aldraðra íbúa í sveitarfélaginu sem er lægra hlutfall en meðal þátttakenda af öðrum landsvæðum (48%-85%) (sjá töflu 7 í viðauka). Þetta er í samræmi við niðurstöður viðtala en samkvæmt viðmælendum er aðgengi að heimþjónustu ólíkt á svæðinu og töluverður munur á þjónustu til aldraðra í þéttbýli og í dreifbýli. Bent var á að erfitt væri að koma til móts við þarfir aldraðra þjónustunotenda í dreifbýli þar sem starfsfólk heimþjónustu þurfi oft að ferðast langar vegalengdir ná til einstaklinga á útstöðum. Í fjölmennari byggðum er því t.a.m. heimahjúkrun veitt á daginn og á kvöldin á virkum dögum og einnig er þjónusta um helgar en í fámennari byggðarlögum fáir fólk eingöngu vitjun heimahjúkrunar einu sinni í viku. Flókið er að skipuleggja þjónustu á svo víðfeðmu svæði að sögn viðmælenda og til að ná að þjónusta sem flesta þarf starfsfólk að skipuleggja störf sín og ferðir vel en fyrir vikið fáir notendur oft ekki þá þjónustu sem þeir þurfa. Viðmælendur í heimahjúkrun og félagslegri heimþjónustu töldu mikilvægt að fjölga stöðugildum innan þjónustunnar til að unnt væri að koma betur til móts við þjónustuþarfir aldraðra á svæðinu, enda væri sums staðar biðlisti eftir þjónustu. Þjónustuþarfir breyttust gjarnan hratt og erfitt væri að bregðast nægilega hratt við þegar þarfir þjónustunotenda aukast skyndilega.

Samstarf milli heimahjúkrunar annars vegar og félagslegrar heimþjónustu er misgott á svæðinu, gott að mati sumra viðmælenda en síðra að mati annarra. Þar sem samstarfið er gott funda þjónustuveitendur að lágmarki einu sinni í mánuði og stilla saman strengi. Þannig lýstu viðmælendur að góð samvinna komi til móts við það hve þjónustan er fámenn. Með reglulegum fundum er hægt að samræma þjónustuna og koma í veg fyrir að innlit þjónustuaðila séu veitt á sömu dögum svo eitthvað sé nefnt.

Nokkrir viðmælendur ræddu um heimsendan mat en á sumum svæðum er heimsendur matur alla daga og einnig á rauðum dögum. Í könnuninni svöruðu hins vegar 22% þátttakenda af Austurlandi því til að heimsending matar fyrir aldraða í sveitarfélaginu væri ekki til staðar þar sem þeir störfuðu (sjá töflu 16 í viðauka).

Akstursþjónusta

Aðspurð að hve miklu eða litlu leyti akstursþjónusta fyrir aldraða mætir þörfum aldraða í sveitarfélaginu svaraði þriðjungur þátttakenda af Austurlandi þjónustuna ekki vera til staðar, sem er hærra hlutfall en meðal svarenda af öðrum landsvæðum (0-28%) (sjá töflu 14 í viðauka). Þátttakendur voru einnig beðnir að leggja mat á það hvort markmið um akstursþjónustu að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraða hafi verið náð. Einungis 12% þátttakenda á Austurlandi taldi markmiðinu hafa verið náð samanborið við 40% þátttakenda á landsvísu. Nærri helmingur þátttakenda á Austurlandi (47%) taldi mjög mikið vanta upp á að markmiðinu væri náð (sjá mynd 8).

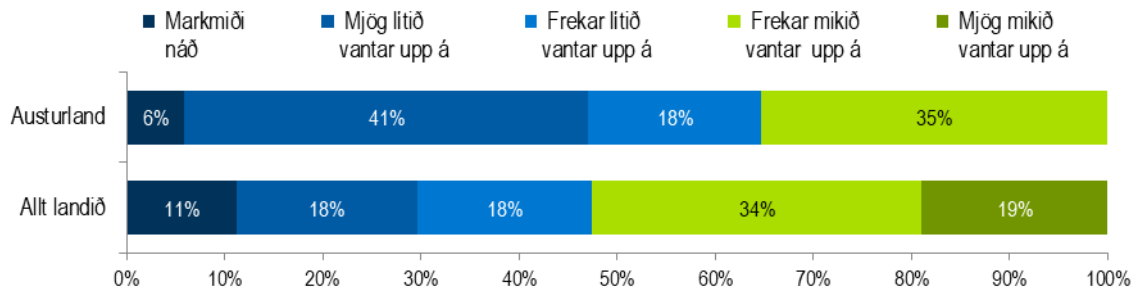

Mynd 8. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Akstursþjónusta að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraða er tryggð þegar hennar er þörf – Austurland

Að sögn viðmælenda er aðgengi að akstursþjónustu misjafnt á svæðunum. Bent var á að ekki væru skýrar reglur um akstursþjónustu. Í því skyni að auka aðgengi að þjónustu væri brýnt að tryggja akstursþjónustu fyrir aldraða.

Aðgengi að stofnanþjónustu og búseta aldraða

Þátttakendur voru beðnir að meta hvort markmiði um að nauðsynleg stofnanþjónusta væri tryggð þegar hennar er þörf hafi verið náð. Um 6% þátttakenda á Austurlandi töldu að markmiðinu hafi verið náð og 59% töldu að lítið vantaði upp en á landsvísu töldu 11% markmiðinu hafa verið náð og 36% að lítið vantaði upp á (sjá mynd 9).

Mynd 9. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Öldruðum er tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar er þörf – Austurland

Aðgengi að hvíldarinnlagnarrýmum er ólíkt á svæðinu. Sumir viðmælendur mátu aðgengið ágætt en viðmælendur af öðrum svæðum lýstu brýnni þörf á fleiri plássum. Bent var á að þörf fyrir hvíldarinnlagnir kæmi stundum í tímabilum. Þá ykist þörf fyrir hvíldarinnlagnir stundum skyndilega og rými fylltust fljótt en svo kæmu róleg tímabil þar sem ekki væri vöntun á plássum. Sama var að segja um aðgengi að hjúkrunar- og dvalarrýmum, þá töldu sumir viðmælendur aðgengi að slíkum rýmum ágætt en í öðrum sveitarfélögum voru biðlistar eftir varanlegu plássi langir.

Í sveitarfélögunum er búsetukostur fyrir aldraða misjafnlega háttáð. Á Reyðarfirði eru t.d. sérstakar íbúðir fyrir eldri borgara með góðu aðgengi með innbyggðu öryggiskerfi sem íbúar geta valið að nota en á Eskifirði og Fáskrúðsfirði er hins vegar ekkert slíkt. Sumir viðmælendur töldu búsetumálum ekki í nógu góðu lagi og lýstu yfir mikilli þörf á fleiri félagslegum íbúðum og íbúðum sérstaklega fyrir aldraða. Þá væru aldraðir einstaklingar sem byggju heima og fengju ekki nægan stuðning en væru hins vegar ekki metnir í þörf fyrir hjúkrunarheimili. Bent var á að í slíkum aðstæðum einangrist fólk frekar. Þá kölluðu sumir viðmælendur eftir fleiri þjónustuíbúðum eða búsetukostum þar sem íbúar geti sótt stuðning og félagsskap í sameiginlegum rýmum og þar sem væru næturvaktir.

Afþreying og tómstundastarf

Fjórðungur þátttakenda af Austurlandi taldi boðið upp á næga afþreyingu eða tómstundastarf fyrir aldraða í sveitarfélaginu sem er lægra en meðal þátttakenda á öðrum landsvæðum (33% - 85%) (sjá töflu 12 í viðauka). Þátttakendur voru beðnir að meta hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf þeir teldu vanta í sveitarfélaginu. Sjá má svör þátttakenda á Austurlandi flokkuð í töflu 34.

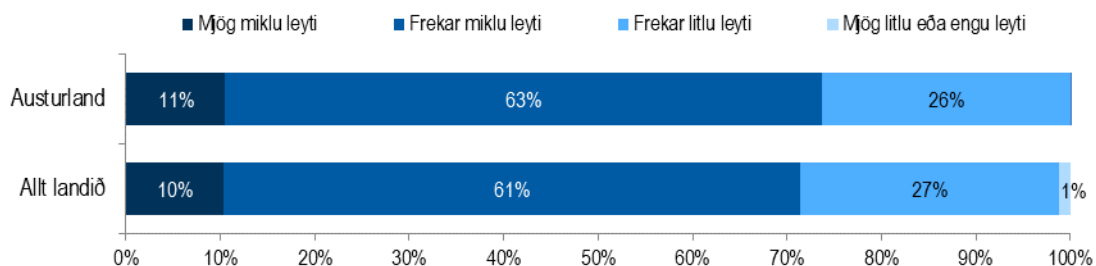
Tafla 34. Hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf telur þú að vanta?

Austurland	Flokkar	Fjöldi	Dæmi um athugasemdir
		10	
	Afþreying sem hentar körlum	3	Eitthv að sem hentar bæði körlum og konum
	Aukin fjölbreytni	3	Auka fjölbreytni og aðkomu í utanumhaldi
	Líkamleg hreyfing / útvíst	2	Útvíst
	Dagvistun / dægurvöl	2	Dagvistun og meiri dægurvöl

Flestir viðmælendur lýstu því að félagsstarf eldri borgara væri virkt á svæðinu.

Annað sem lýtur að málaflokki aldraðra á Austurlandi

Þátttakendur í könnuninni voru beðnir að meta að hve miklu eða litlu leyti þeir teldu þjónustuna koma til móts við þarfir aldraðra þjónustunotenda í sveitarfélaginu. Svör þátttakenda á Austurlandi dreifast með svipuðum hætti og svör á landsvísu, en 74% þátttakenda á Austurlandi töldu þjónustuna koma að mjög eða frekar miklu leyti til móts við þarfir aldraðra þjónustunotenda (sjá mynd 10).

Mynd 10. Ef þú hugsar um stöðu aldraðra þjónustunotenda í sveitarfélaginu, að hve miklu eða litlu leyti telur þú að þjónustan komi til móts við þarfir þeirra? – Austurland

Þátttakendur könnunarinnar voru einnig spurðir hvort þeir vildu koma einhverju á framfæri varðandi þjónustuna í sveitarfélaginu þar sem þeir starfa og hvort það væri einhver þjónusta sem þeir vildu sjá í meira mæli. Þátttakendur á Austurland nefndu flestir þörf á sveigjanlegri og aukinni félagslegri heimaþjónustu, fleiri innlitum og þjónustu um kvöld og helgar. Þá þurfi að auka stöðugildi í þjónustunni og samvinnu milli félagslegrar heimaþjónustu annars vegar og heimahjúkrunar hins vegar. Ennfremur töldu þátttakendur mikla þörf á auknum dagdvalarplássum og meiri þjónustu við fólk með heilabilun og aðstandendur þeirra.

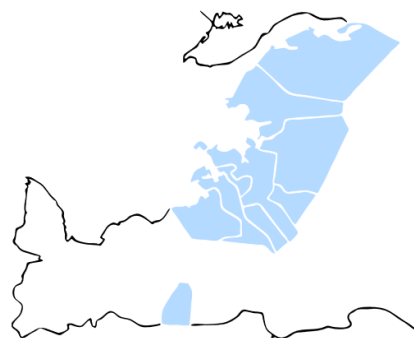
Mikill samhljómur var í niðurstöðum könnunarinnar og eigindlegra viðtala. Viðmælendur töldu þjónustu við fólk með heilabilun ekki vera eins og á verður kosið. Þar sem fólk fengi ekki næga þjónustu heim færu þeir fyrr en ella inn á hjúkrunarheimili. Leitast væri við að koma til móts við þarfir fólks með heilabilun, t.a.m. með aðkomu iðjubjálfa sem tækju út aðstæður heima fyrir, einfölduðu rými og sóttu um hjálpartæki í því skyni að fólk gæti verið lengur heima. Fólk með heilabilun þyrfti hins vegar að fá betri þjónustu heim því margir hverjir gætu notið við heima mun lengur fengju þeir betri stuðning og þjónustu. Viðmælendur lýstu brýnni þörf fyrir fleiri dagdvalarrýmum fyrir fólk með heilabilun og aðra aldraða þjónustunotendur. Þetta kallast á við niðurstöður könnunarinnar en rúmur helmingur þátttakenda á Austurlandi sagði dagdvöl fyrir aldraða ekki vera til staðar í sveitarfélaginu þar sem þeir starfa (sjá töflu 10 í viðauka). Viðmælendur voru flestir sammála um að auka þurfi fjármagn til þjónustunnar til að hægt sé að auka einstaklingsmiðun og sveigjanleika. Flókið og kostnaðarsamt væri að reka þjónustu í litlum samfélögum og töluverður tími starfsfólks færi í að keyra langar vegalengdir. Með auknu fjármagni væri hægt að stuðla að bættri þjónustu við aldraða í dreifbýli og gera þjónustuveitendum kleift að bregðast betur við þegar þjónustuparfir á svæðinu aukast skyndilega. Loks lýstu viðmælendur því að aðgengi að öldrunarlæknum væri ábótavant en aukið aðgengi að sérfræði- og lækniþjónustu myndi hafa mikið að segja fyrir aldraða þjónustunotendur á svæðinu.

Höfuðborgarsvæðið

Höfuðborgarsvæðið nær yfir sveitarfélögin Garðabæ, Hafnarfjarðarkaupstað, Kjósarhrepp, Kópavogsbæ, Mosfellsbæ, Reykjavíkurborg og Seltjarnarnesbæ.

Íbúafjöldi á svæðinu er 216.878 og þar af eru 25.382 einstaklingar 67 ára eða eldri. Hvert sveitarfélag á höfuðborgarsvæðinu er sjálfstætt

félagsþjónustusvæði en samkvæmt tölum Hagstofunnar nýttu 6.147 einstaklingar á höfuðborgarsvæðinu félagsþjónustu árið 2017. Þar af fengu flestir þjónustu frá Velferðarsviði Reykjavíkurborgar (sjá töflu 35). Þess ber þó að geta að ekki eru upplýsingar um fjölda sem nýttu félagsþjónustu Kjósarhrepps. Í töflu 36 má sjá yfirlit yfir nokkra þjónustupætti á höfuðborgarsvæðinu. Ef ekki fengust upplýsingar um þjónustu innan sveitarfélaga eru reitir stjörnumerktir.

Tafla 35. Íbúafjöldi 2017 og fjöldi aldraðra sem nýtti félagslega þjónustu á höfuðborgarsvæði

	Íbúafjöldi	Íbúafjöldi 67 ára og eldri	Hlutfall aldraðra af íbúafjölda	Félagsþjónusta 2017	
				Fjöldi sem nýtti þjónustu	Hlutfall af öldruðum **
Höfuðborgarsvæði	216.878	25.382	11,7%	6.147	24,2%
Félagsþjónusta Garðabæjar					
Garðabær	15.230	2.029	13,3%	460	22,7%
Fjölskylduþjónusta Hafnarfjarðarbæjar					
Hafnarfjarðarkaupstaður	28.703	2.912	10,1%	832	28,6%
Kópavogsbær					
Kópavogsbær	35.246	4.342	12,3%	960	22,1%
Fjölskyldusvið Mosfellsbæjar					
Mosfellsbær, Kjósarheppur*	10.003	979	9,8%	208	21,9%
Velferðarsvið Reykjavíkurborgar					
Reykjavíkurborg	123.246	14.465	11,7%	3.550	24,5%
Félagsþjónustusvið Seltjarnarnessbæjar					
Seltjarnarnessbær	4.450	655	14,7%	137	20,9%

*Vantar upplýsingar um fjölda í félagsþjónustu þar sem íbúar sveitarfélags eru færri en 250

**Hlutfall af heildarfjölda aldraðra í þeim sveitarfélögum sem fengust upplýsingar um fjölda sem nýtti félagsþjónustu

Tafla 36. Yfirlit yfir nokkra þjónustubætti á höfuðborgarsvæðinu

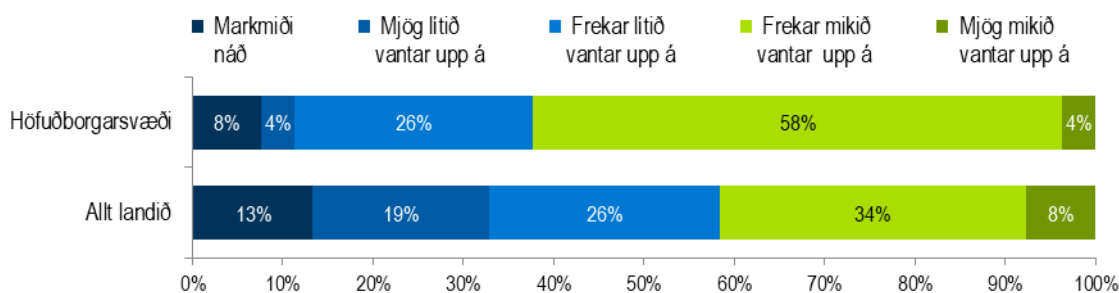
	Afsláttur fasteignagjalda	Dagdvöl	Akstursþjónusta	Heilsueflandi heimsóknir	Heimsendur matur		Þjónustumiðstöð fyrir eldri borgara	Öldungaráð	Félag eldri borgara
					Heim-sending	Dagar í viku			
Félagsþjónusta Garðabæjar									
Garðabær	Já	Já	Já	Já	Já	7	Já	Já	Já
Fjölskylduþjónusta Hafnarfjarðarbæjar									
Hafnarfjarðarkaupstaður	Já	Já	Já	Nei	Já	7	Nei	Já	Já
Kópavogsbær									
Kópavogsbær	Já	Já	Já	Já	Já	7	Já	Já	Já
Fjölskyldusvið Mosfellsbæjar									
Kjósarheppur*	Já	**	**	**	**		**	**	**
Mosfellsbær	Já	Já	Já	Nei	Já	**	Já	Já	Já
Velferðarsvið Reykjavíkurborgar									
Reykjavíkurborg	Já	Já	Já	Já	Já	7	Já	Já	Já
Félagsþjónustusvið Seltjarnarnessbæjar									
Seltjarnarnessbær	Já	Já	Já	Nei	Já	7	Já	Já	Já

*Íbúar sveitarfélags færri en 250

**Vantar upplýsingar

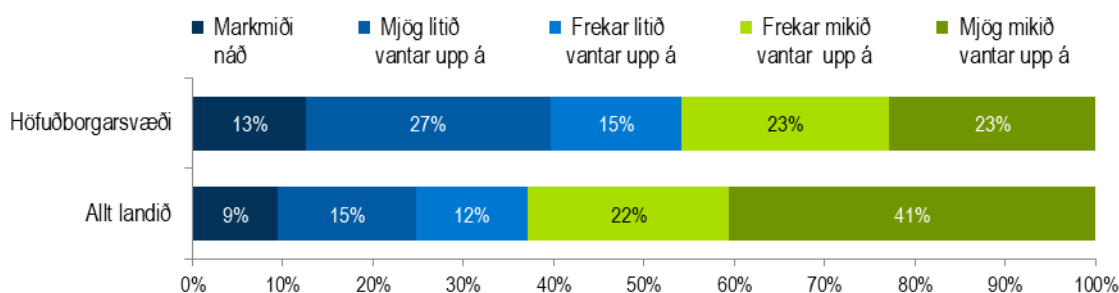
Heimaþjónusta

Þátttakendur í könnuninni voru beðnir að meta að hvaða leyti markmiðum laga um að aldraðir í sveitarfélaginu geti, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf hafi verið náð eða ekki. Þátttakendur á höfuðborgarsvæðinu voru líklegri til að telja frekar eða mjög mikið vanta upp á að markmiðinu væri náð (62%) samanborið við þátttakendur á landinu í heild sinni (42%) (sjá mynd 11).

Mynd 11. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Aldraðir í sveitarfélaginu geta, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf? –Höfuðborgarsvæðið

Þátttakendur voru einnig beðnir að meta hvort markmiði um að heimaþjónusta sé veitt kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf hafi verið náð. Hlutfallslega fleiri þátttakendur á höfuðborgarsvæðinu töldu að markmiðinu hefði verið náð eða að lítið vantaði upp á (55%) í samanburði við þátttakendur á landsvísu (36%) (sjá mynd 12).

Mynd 12. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Heimaþjónusta er veitt um kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf –Höfuðborgarsvæðið

Greining á niðurstöðum könnunarinnar sýndu ennfremur að 46% þátttakenda af höfuðborgarsvæðinu töldu heimahjúkrun í sveitarfélaginu mæta þörfum aldraðra íbúa að miklu eða öllu leyti sem er lægra en meðal þátttakenda af öðrum landsvæðum (56-91%) (sjá töflu 9 í viðauka).

Í samanburði við niðurstöður könnunarinnar voru viðmælendur eigindlegra viðtala töluvert jákvæðari í garð heimaþjónustu á svæðinu. Flestir töldu þjónustu koma ágætlega til móts við þarfir aldraðra íbúa en bentu á að hún takmarkist við „ákveðinn ramma“ og því væri sveigjanleiki og einstaklingsmiðun þjónustunnar takmörkunum háð. Sumir vildu þó sjá heimaþjónustu lengur á daginn og meiri næturþjónustu og sérstaklega þjónustu við fólk með heilabilun. Viðmælendur sögðu félagslega kvöld- og helgarþjónustu burðarás í því að hægt væri að veita öldruðum góða þjónustu í heimahús.

Fyrirkomulag heimaþjónustu er ólíkt innan sveitarfélaga höfuðborgarsvæðisins. Í Reykjavík hefur heimaþjónustan verið samþætt þannig að Reykjavíkurborg sér bæði um framkvæmd heimahjúkrunar og félagslegrar heimaþjónustu. Í öðrum sveitarfélögum hefur þjónustan ekki verið samþætt með viðlíka hætti en þjónustan er veitt í samstarfi ólíkra aðila. Þannig koma t.a.m. þrjár aðilar að heimaþjónustu í Garðabæ, Hafnafirði og Kópavogi. Þar sinnir Heimahjúkrun HH heimahjúkrun, félagsþjónusta sveitarfélaganna sér um félagslega heimaþjónustu og Heimaþjónusta Reykjavíkur sér um næturinnlit. Þá kom fram að erfitt hefur stundum reynst að manna störf sem hefur í einhverjum tilvikum orðið til þess að skera hefur þurft niður þjónustu tímabundið.

Viðmælendur hjá Reykjavíkurborg töldu samþættingu þjónustunnar hafa leitt af sér aukna samfellu í þjónustunni og markvissari þjónustu. Aukist t.a.m. þjónustuparfir aldraðra notenda félagslegrar heimaþjónustu skyndilega sé hægt að tryggja aðkomu sjúkraliða eða hjúkrunarfræðinga fljótt. Starfsfólk félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar séu í daglegum samskiptum og fyrir vikið séu boðleiðir styttri og frekar unnt að bregðast fljótt við beiðnum. Þótt vel gangi að sögn viðmælenda eru ýmsar kerfislægar hindranir sem enn á eftir að finna lausnir á eins og hvernig unnt sé að standa að skráningu og miðlun upplýsinga á milli teyma. Ennfremur bentu viðmælendur á að þar sem þjónustuparfir aldraðra þjónustunotenda eru sífellt að aukast og álag í þjónustunni þar af leiðandi einnig, þurfi að sjá til þess að félagslegur þáttur heimaþjónustunnar verði ekki útundan. Félagsleg heimaþjónusta taki í ríkara mæli að sér verkþætti sem áður voru á ábyrgð heimahjúkrunar sem geti verið á kostnað félagslegra þátta eins og heilsueflandi stuðningi.

Viðmælendur í sveitarfélögum þar sem þjónustan er veitt af ólíkum þjónustuaðilum töldu flestir samstarf milli þjónustuaðila almennt vera gott. Bent var á þætti sem hefðu áhrif á gæði og umfang þjónustunnar. Þá einskorðaðist sums staðar félagsleg heimaþjónusta að mestu við þrif en mikilvægt væri að auka félagslegan stuðning, svo sem hreyfingu og þátttöku aldraðra einstaklinga. Ennfremur var bent á að sum sveitarfélög rúkuðu

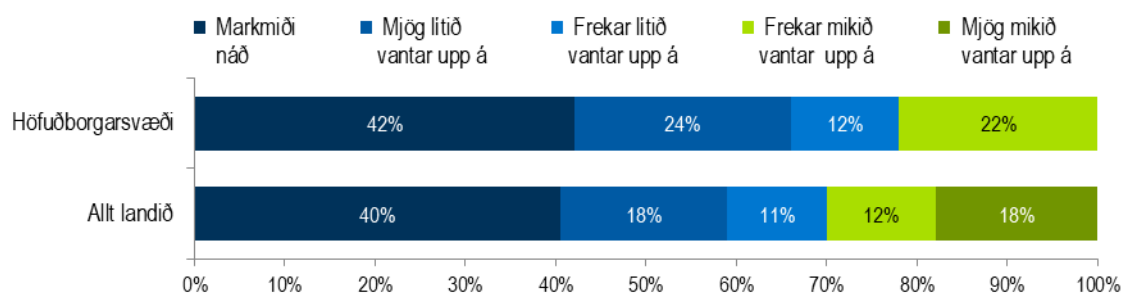
þjónustunotendur fyrir félagslega heimaþjónustu. Þá væri, í einhverjum tilvikum, hægt að fella niður gjöld en þjónustunotendur þyrftu að sækja um það sérstaklega sem reyndist sumum flókið.

Sumir viðmælendur í sveitarfélögum þar sem þjónustan er rekin í samstarfi ólíkra aðila voru gagnrýnir og töldu það óviðunandi að svo margir aðilar kæmu að þjónustunni. Fyrir vikið mynduðust grá svæði og stundum væri óljóst hver bæri ábyrgð á hvaða hluta þjónustunnar við einstaklinga. Þá lentu aðstandendur frekar í hlutverki tengiliða og samþættingaraðila þjónustunnar. Þeir töldu brýnt að vinna að samþættingu þjónustunnar, líkt og í Reykjavíkurborg. Sumir óttuðust þó að ef málaflokkur aldraðra færðist yfir á sveitarfélög myndi því ekki fylgja nægjanlegt fjármagn.

Loks vildu sumir viðmælendur sjá aukið samstarf við heimilislækna. Slíkt væri mikilvægur stuðningur við störf heimahjúkrunar, myndi gera hana skilvirkari og gæti orðið til þess að fækka bráðainnlögnum á sjúkrahús.

Akstursþjónusta

Þátttakendur voru beðnir að leggja mat á það hvort markmið um akstursþjónustu að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraðra hafi verið náð. Enginn þátttakandi á höfuðborgarsvæðinu taldi mjög mikið vanta upp á að markmiðinu hafi verið náð en því svöruðu 18% þátttakenda á landsvísu (sjá mynd 13).

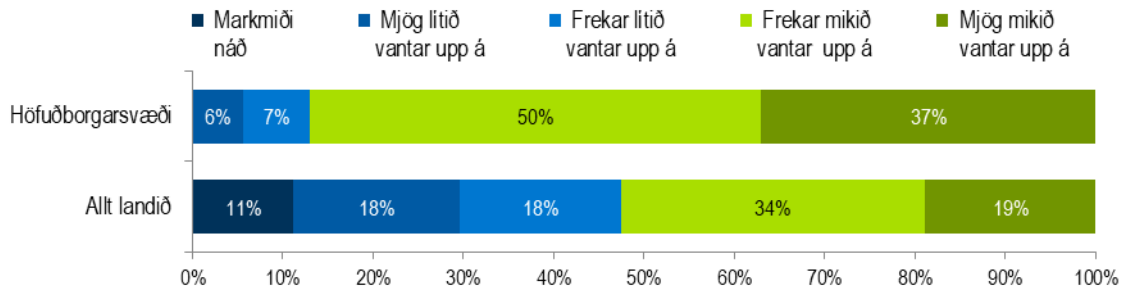

Mynd 13. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Akstursþjónusta að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraðra er tryggð þegar hennar er þörf– Höfuðborgarsvæðið

Aðgengi að stofnanþjónustu og búseta aldraðra

Þátttakendur voru beðnir að meta hvort markmiði um að öldruðum væri tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar væri þörf hafi verið náð. Enginn þátttakandi á höfuðborgarsvæðinu taldi að markmiðinu hafi verið náð og aðeins 13% töldu að lítið vantaði upp á að því væri náð. Þetta er töluvert lægra hlutfall en á landsvísu en alls töldu 11%

Þátttakenda í könnuninni að markmiðinu hefði verið náð og 36% að lítið vantaði upp á að því væri náð (sjá mynd 14).

Mynd 14. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Öldruðum er tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar er þörf – Höfuðborgarsvæðið

Samhljómur var með niðurstöðum könnunarinnar og viðtölum við starfsfólk í sveitarfélögunum. Viðmælendur voru sammála um að þörf væri á fleiri hjúkrunarrýmum. Í dag færu aldraðir nær aldrei beint af heimilum sínum í slík rými þar sem langflestir hefðu fyrst viðkomu á sjúkrahúsi.

Í könnuninni voru þátttakendur spurðir að hve miklu eða litlu leyti hvíldar- og endurhæfingarinnlagnir í sveitarfélaginu kæmu til móts við þarfir aldraðra íbúa og töldu einungis 15% þátttakenda á höfuðborgarsvæðinu þjónustuna mæta þörfum að miklu eða öllu leyti en 17% sögðu þjónustuna ekki vera til staðar (sjá töflu 17 í viðauka). Þetta kom einnig fram í viðtölunum en bent var á að biðlistar eftir slíkum rýmum væru langir og að sækja þyrfti um pláss með miklum fyrirvara. Fyrir vikið væri ekki hægt að koma til móts við það þegar skyndilega myndaðist brýn þörf fyrir hvíldarinnlögn.

Í sumum sveitarfélögunum hefur töluvert verið byggt af íbúðum fyrir aldraða síðastliðin ár, gjarnan í námunda við þjónustu á svæðinu. Viðmælendur lýstu því að margir aldraðir þjónustunotendur byggju í óhentugu húsnæði. Fjölga þyrfti þjónustu- eða öryggisíbúðum og bent var á að þegar einstaklingar fengju loks úthlutað slíkum íbúðum væri það oft eftir langa bið og væri staðan þá jafnvel orðin sú að margir þyrftu þá í raun að komast á hjúkrunarheimili.

Afþreying og tómstundastarf

Þátttakendur voru beðnir að meta hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf þeir teldu vanta í sveitarfélagið. Svör þátttakenda á höfuðborgarsvæðinu eru flokkuð í töflu 37.

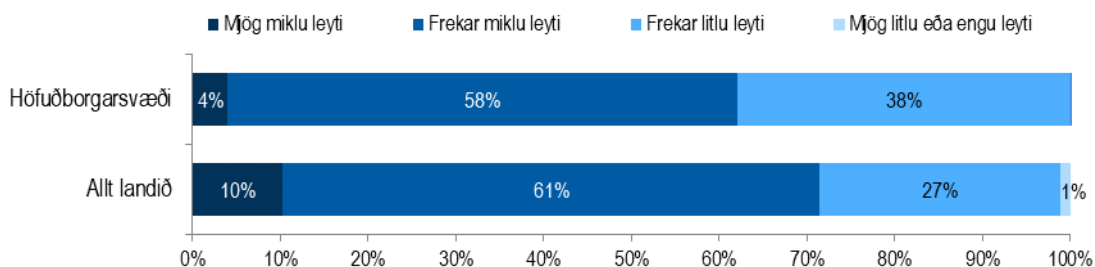
Tafla 37. Hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf telur þú að vanti?

Höfuðborgarsvæðið	Flokkar	Fjöldi	Dæmi um athugasemdir
		22	
	Aukin fjölbreytni	6	Sund og leikfimi, gönguhópar, hugarleikfímisklúbbar, tómstundaklúbbar og námskeið margskonar
	Líkamleg hreyfing / útvíst	5	Hreyfing, fjölbreytt líkamsþjálfun
	Aukin einstaklingsmiðun	3	Gera könnun hvað aldraðir vilja gera
	Handavinna	2	Handavinna fyrir konum
	Hópfærðir	2	Meira um hópfærðir sem eru á viðráðanlegu verði
	Þjónusta utan dagvinnutíma	2	Meiri afþreying á kvöldin og um helgar
	Húsnæði sem styður undir félagsstarf / samveru	1	Staður þar sem fólk getur komið saman án þess að taka þátt í einhverju starfi, bara til að hitta aðra og rabba
	Iðjuþjálfun	1	Iðjuþjálfun, til að viðhalda færni

Viðmælendur lýstu því að mikið starf ætti sér stað í þjónustu- og félagsmiðstöðvum oft í góðu samstarfi við félög eldri borgara sem taka þátt í mótun þjónustunnar. Töluverð fjölbreytni er í félagsstarfinu að mati viðmælenda. Hins vegar töldu sumir að auka mætti fjölbreytni. Ennfremur lýstu þó nokkrir áhyggjum af hópi aldraðra sem ekki sækti í félagsstarfið. Leita þyrfti leiða til að ná betur til aldraðra sem væru félagslega einangraðir. Þetta tók viðmælendi sem starfað hefur í Félagi eldri borgara undir og taldi einmanaleika vera algengan meðal aldraðra á höfuðborgarsvæðinu.

Annað sem lýtur að málaflokki aldraðra á höfuðborgarsvæðinu

Þátttakendur í könnuninni voru beðnir að meta að hve miklu eða litlu leyti þeir teldu þjónustuna koma til móts við þarfir aldraðra þjónustunotenda í sveitarfélaginu. Svör þátttakenda á höfuðborgarsvæði dreifðust með svipuðum hætti og svör á landsvísu en einungis 4% þátttakenda á höfuðborgarsvæðinu töldu þjónustuna koma að mjög miklu leyti til móts við þarfir þjónustunotenda samanborið við 10% þátttakenda á landsvísu (sjá mynd 15).

Mynd 15. Ef þú hugsar um stöðu aldraðra þjónustunotenda í sveitarfélaginu, að hve miklu eða litlu leyti telur þú að þjónustan komi til móts við þarfir þeirra? - Höfuðborgarsvæðið

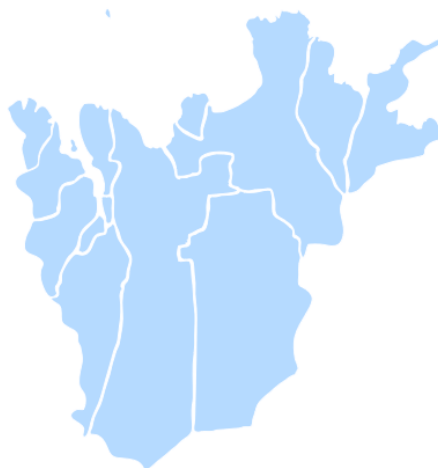
Þátttakendur könnunarinnar voru að lokum spurðir hvort þeir vildu koma einhverju á framfæri varðandi þjónustuna í sveitarfélaginu þar sem þeir starfa og hvort það væri einhver þjónusta sem þeir vildu sjá í meira mæli. Þátttakendur á höfuðborgarsvæðinu nefndu flestir þörf fyrir aukna þjónustu heim, meiri viðveru, tíðara innlit og þjónustu um kvöld, nætur og helgar. Brýnt væri að þjónustuveitendur gætu gripið fyrir inn í þegar upp kæmi brýn þörf fyrir þjónustu, til dæmis vegna veikinda aðstandenda en sums staðar væri töluverð bið eftir heimaþjónustu. Til að unnt væri að bæta heimaþjónustuna þyrfti að tryggja aukna einstaklingsmiðun og sveigjanleika í þjónustunni og til þess þyrfti aukið fjármagn. Einnig nefndu margir þörf á aukinni akstursþjónustu sem aldraðir gætu nýtt um helgar og fleiri valkosti í heimsendum mat. Margir þátttakendur nefndu einnig þörf fyrir fleiri dagdvalarrými og sveigjanlegri tíma í dagþjálfun, fleiri hvíldar- og endurhæfingarpláss, sér í lagi fyrir fólk með heilabilun og aukið aðgengi að hjúkrunarrýmum. Margir þátttakendur nefndu einnig þætti sem lúta að samþættingu félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar. Í sveitarfélögum þar sem þjónustan hefur ekki verið samþætt kölluðu þátttakendur eftir samþættingu hennar. Þátttakendur í Reykjavík töldu brýnt að innleiða samþætt skráningarkerfi í því skyni að gera þjónustuna markvissari. Ennfremur kölluðu þeir eftir aukinni samvinnu á milli ólíkra þjónustuveitenda, svo sem við sérfræðinga í öldrunarþjónustu. Þá nefndu þeir einnig þörf fyrir meiri félagslegan stuðning. Loks kölluðu þátttakendur eftir fleiri einstaklingsmiðuðum búsetukostum, fleiri þjónustuíbúðum og öðrum búsetuúrræðum í nálægð við þjónustu og stuðning.

Niðurstöður úr eigindlegum viðtölum voru í miklum samhljómi við ofangreind svör þátttakenda í könnuninni. Viðmælendur kölluðu eftir aukinni dagdvalarþjónustu þar sem mikil bið væri eftir slíkri þjónustu á svæðinu. Þá vildu margir sjá aukinn sveigjanleika innan dagdvalarþjónustu og einstaklingsmiðun. Þjónustunotendur væru sóttir mjög snemma á morgnana og færu allir heim á sama tíma. Margir kysu eflaust að fá að sofa lengur og

dvelja lengur á daginn í dagdvöl. Bent var á að dagdvöl væri mikilvægt þjónustuúrræði fyrir fólk með heilabilun og að fjölga þurfi sértækum dagdvalarúrræðum fyrir hópinn. Viðmælendum var tíðrætt um þörf á auknum stuðningi til fólks með heilabilun. Þeir lýstu því að aldraðir þjónustunotendur með heilabilun dveldu lengur heima en áður. Reynt væri að byggja upp góða þjónustu í kringum aldraða með heilabilun til að tryggja samfellu og öryggi en viðmælendur höfðu áhyggjur af tímanum þegar einstaklingar eru einir heima á kvöldin og á næturnar. Heimþjónustan gæti ekki veitt næga viðveru. Ef svo ætti að vera þyrfti að breyta miklu, fjölga stöðugildum og auka fjármagn til þjónustunnar til muna. Þess má geta að einungis 8% þátttakenda á höfuðborgarsvæðinu töldu fólk með heilabilun í sveitarfélaginu fá næga þjónustu sem er lægra hlutfall en meðal þátttakenda í öðrum landshlutum (12-33%) (sjá töflu 22 í viðauka).

Norðurland eystra

Norðurland eystra nær yfir sveitarfélögin Akureyrar-kaupstað, Dalvíkurbyggð, Eyjafjarðarsveit, Fjallabyggð, Grýtubakkahrepp, Hörgársveit, Langanesbyggð, Norðurþing, Skútustaðahrepp, Svalbarðshrepp, Svalbarðsstrandarhrepp, Tjörneshrepp og Þingeyjarsveit.

Íbúafjöldi á svæðinu er 29.685 og þar af eru rúmlega 4.000 íbúar 67 ára og eldri (sjá töflu 38).

Á Norðurlandi eystra eru fjögur félagsþjónustusvæði. Akureyri, Eyjafjarðarsveit, Grýtubakkahreppur, Hörgársveit og Svalbarðsstrandarhreppur deila einu félagsþjónustusvæði og Langanesbyggð, Norðurþing, Skútustaðahreppur, Svalbarðshreppur, Tjörneshreppur og Þingeyjarsveit mynda eitt félagsþjónustusvæði. Önnur félagsþjónustusvæði eru; Fjallabyggð og Dalvíkurbyggð. Samkvæmt upplýsingum frá Hagstofu eru 958 aldraðir einstaklingar á svæðinu sem nýttu félagslega þjónustu árið 2017 og þar af fengu flestir þjónustu Fjölskyldudeildar Akureyrarbæjar (sjá töflu 38). Þess ber þó að geta að ekki eru upplýsingar um fjölda sem nýttu félagsþjónustu Svalbarðshrepp og Tjörneshrepps. Á töflu 39 má sjá yfirlit yfir nokkra þjónustupætti á Norðurlandi eystra. Ef ekki fengust upplýsingar um þjónustu innan sveitarfélaga eru reitir stjörnumerktir.

Tafla 38. Íbúafjöldi 2017 og fjöldi aldraðra sem nýtti félagslega þjónustu á Norðurlandi eystra

	Íbúafjöldi	Íbúafjöldi 67 ára og eldri	Hlutfall aldraðra af íbúafjölda	Félagsþjónusta 2017	
				Fjöldi sem nýtti þjónustu	Hlutfall af öldruðum **
Norðurland eystra	29.685	4.086	13,8%	958	23,4%
Félagsþjónusta Dalvíkurbyggðar					
Dalvíkurbyggð	1.831	258	14,1%	53	20,5%
Félagsþjónusta Fjallabyggðar					
Fjallabyggð	2.033	401	19,7%	98	24,4%
Félagsþjónusta Norðurþings					
Langanesbyggð, Norðurþing, Skútustaðahreppur, Svalbarðshreppur*, Tjörneshreppur*, Þingeyjarsveit	4.941	760	15,4%	144	20,7%
Fjölskyldudeild Akureyrarbæjar					
Akureyrarbær, Eyjafjarðarsveit, Grýtubakkahreppur, Hörgársveit, Svalbarðsstrandarhreppur	20.880	2667	12,8%	663	24,9%

*Vantar upplýsingar um fjölda í félagsþjónustu þar sem íbúar sveitarfélags eru færri en 250

**Hlutfall af heildarfjölda aldraðra í þeim sveitarfélögum sem fengust upplýsingar um fjölda sem nýtti félagsþjónustu

Tafla 39. Yfirlit yfir nokkra þjónustubætti á Norðurlandi eystra

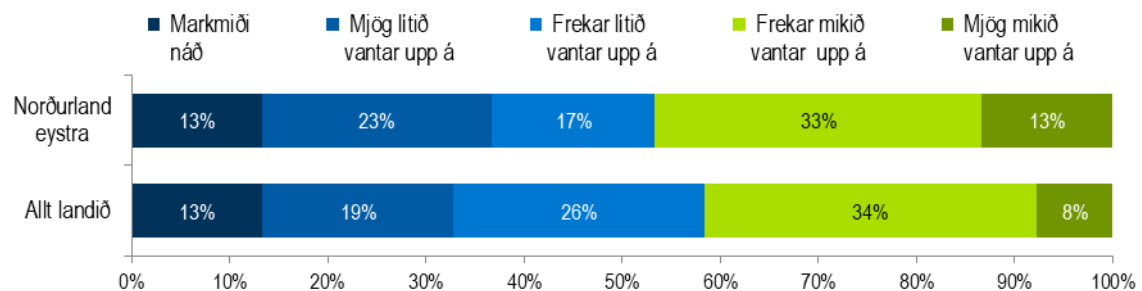
	Afsláttur fasteigna- gjöld	Dag- dvöl	Aksturs- þjónusta	Heilsu- eflandi heimsóknir	Heimsendur matur		Þjónustu- miðstöð fyrir eldri borgara	Öldunga- ráð	Félag eldri borgara
					Heim- sending	Dagar í viku			
Félagsþjónusta Dalvíkurbyggðar									
Dalvíkurbyggð	Já	Já	**	**	Já	5	Nei	Nei	Já
Félagsþjónusta Fjallabyggðar									
Fjallabyggð	Já	Já	**	**	Já	5	Já	Já	Já
Félagsþjónusta Norðurþings									
Langanesbyggð	**	Já	Nei	Nei	Já	**	Já	Nei	Já
Norðurþing	Já	Já	Já	Nei	Já	7	Já	Nei	Já
Skútustaðahreppur	Já	**	**	**	**		**	**	**
Svalbarðshreppur*	**	Já	Nei	Nei	Já	**	Já	Nei	Já
Tjörneshreppur*	**	**	**	**	**		**	**	**
Þingeyjarsveit	Já	Já	Já	Já	Já	5	Nei	Nei	Já
Fjölskyldudeild Akureyrarbæjar									
Akureyrarbær	Já	Já	**	Já	Já	7	Já	Já	Já
Eyjafljóarsveit	Já	Já	**	**	**		Já	**	Já
Grýtubakkahreppur	Já	**	**	Já	Já	5	**	**	**
Hörgársveit	Já	**	**	**	**		**	**	**
Svalbarðsstrandarhreppur	Já	**	**	**	**		**	**	**

*Íbúar sveitarfélags færri en 250

**Vantar upplýsingar

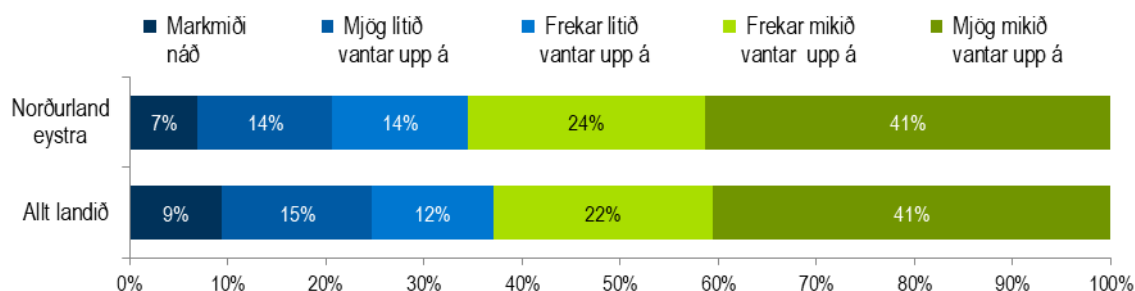
Heimaþjónusta

Þátttakendur í könnuninni voru beðnir að meta það að hvaða leyti markmiðum laga um að aldraðir í sveitarfélaginu geti, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf hafi verið náð eða ekki. Svör þátttakenda af Norðurlandi eystra dreifðust með sambærilegum hætti og svör þátttakenda á landsvísu en 13% töldu markmiðinu hafa verið náð (sjá mynd 16).

Mynd 16. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Aldraðir í sveitarfélaginu geta, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf - Norðurland eystra

Þátttakendur voru því næst beðnir að meta hvort markmiði um að heimaþjónusta sé veitt um kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf hafi verið náð. Um 21 % þátttakenda af Norðurlandi eystra töldu markmiðinu hafa verið náð eða að mjög lítið vantaði upp á (sjá mynd 17).

Mynd 17. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Heimaþjónusta er veitt um kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf - Norðurland eystra

Um 10% þátttakenda af Norðurlandi eystra sögðu félagslega heimaþjónustu ekki vera til staðar í sveitarfélaginu og 7% sögðu heimahjúkrun ekki vera til staðar (sjá töflur 7 og 9 í viðauka). Þetta helst í hendur við niðurstöður úr eiginlegum viðtölum en aðgengi að heimaþjónustu er mun meira í þéttbýli en á dreifbýlli stöðum og á sumum stöðum er þjónustan lítil að sögn viðmælenda. Þá er sums staðar í þéttbýli boðið upp á vitjanir heimahjúkrunar allan sólarhringinn og daglegum vitjunum en á dreifbýlli svæðum einskorðast vitjanir að mestu við dagvinnutíma um virka daga og ekki er unnt að sinna fólki nema að hámarki tvisvar í viku. Á dreifbýlli stöðum töldu viðmælendur félagslega heimaþjónustu ekki ná að sinna öldruðum íbúum nægjanlega vel. Þá vanti kvöld- og helgarþjónustu og sums staðar sé megin áhersla lögð á þrif á kostnað félagslegs stuðnings.

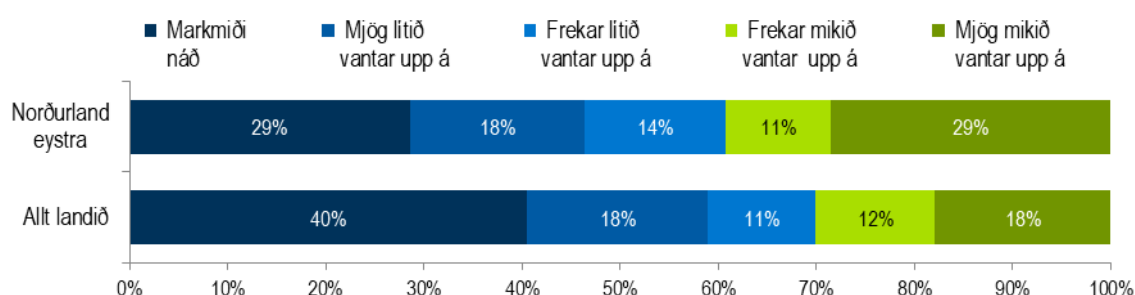
Viðmælendur í þéttbýli og dreifbýli voru þó sammála um að þjónustan næði ekki að koma til móts við þjónustufarir á svæðunum. Margir aldraðir íbúar þurfi mun meiri þjónustu en unnt er að veita með heimaþjónustu. Öldruðum þjónustunotendum fjölgar stöðugt og aðgengi að hjúkrunarheimilum er ábótavant. Þá þurfi að bæta við stöðugildum innan þjónustunnar til að unnt sé að sinna þörfum betur.

Í könnuninni voru þátttakendur beðnir að meta samvinnu á milli félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar. Alls voru 43% þátttakenda af Norðurlandi eystra mjög eða frekar sammála því að samvinna milli félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar í sveitarfélaginu væri í föstum skorðum sem er lægra hlutfall en meðal þátttakenda af öðrum landsvæðum (47-72%) (sjá töflu 19 í viðauka). Rúmur fjórðungur þátttakenda af

Norðurlandi eystra taldi samvinnuna milli þjónustuaðilanna nægjanlega (sjá töflu 20 í viðauka). Þetta endurspeglast einnig í viðtölum við viðmælendur sem lýstu því að samstarf félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar sé misjafnt á svæðinu. Viðmælendur sem starfa í þéttbýli töldu samstarfið gott og þar vinna þjónustueiningarnar náið saman. Þjónustuaðilar funda reglulega og skipta með sér verkum þannig að heimahjúkrun tekur að sér lyfjaeftirlit, böðun, sáraskipti og annarskonar innlit sem krefst aðkomu faglærðra en félagslega heimaþjónustan taki að sér innlit til þeirra sem þurfi fyrst og fremst viðveru og eftirlit. Á dreifbýlli svæðum er samstarfið minna og óformlegra að sögn viðmælenda.

Akstursþjónusta

Þátttakendur í könnuninni voru beðnir að meta hvort markmiði um að akstursþjónusta væri tryggð að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraðra þegar þess gerist þörf hafi verið náð. Tæplega þriðjungur þátttakenda á Norðurlandi eystra taldi að markmiðinu hafi verið náð sem er ívið minna en meðal þátttakenda á landsvísu (40%). Að sama skapi töldu hlutfallslega fleiri á Norðurlandi eystra frekar eða mjög mikið vanta upp á að markmiðinu væri náð (40%) en sverendur á landsvísu (30%) (sjá mynd 18).

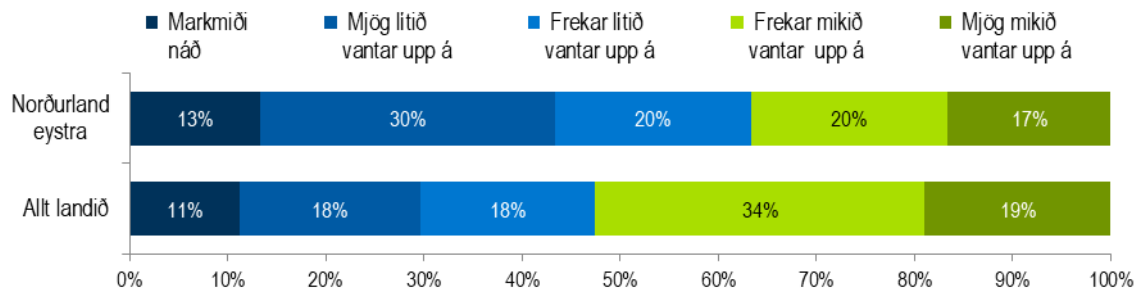
Mynd 18. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Akstursþjónusta að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraðra er tryggð þegar hennar er þörf - Norðurland eystra

Alls svöruðu 14% þátttakenda frá Norðurlandi eystra í könnuninni því til að akstursþjónusta væri ekki til staðar í sveitarfélaginu (sjá töflu 14 í viðauka).

Viðmælendur á þéttbýlustu svæðunum lýstu því að akstursþjónusta væri almennt góð. Þrátt fyrir litlar lagaskyldur væri akstursþjónusta veitt til aldraðra sem ekki gætu nýtt almenningssamgöngur. Akstursþjónustan er þó, að sögn viðmælenda, að mestu bundin við þéttbýlið og takmörkuð akstursþjónusta hefur áhrif á aðgengi fólks í dreifbýlli stöðum að ýmissi þjónustu. Viðmælendur töldu brýnt að jafna þennan aðstöðumun en bentu á að sveitarfélög teldu það ekki skyldu sína að tryggja akstursþjónustu um allt sveitarfélagið.

Aðgengi að stofnanþjónustu og búseta aldraðra

Þátttakendur í könnuninni voru beðnir að meta hvort markmiði um að öldruðum sé tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar er þörf hafi verið náð. Hlutfallslega fleiri á Norðurlandi eystra töldu að markmiðinu hafi verið náð eða að lítið vantaði upp á (63%) en á landsvísu (47%) (sjá mynd 19).

Mynd 19. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Öldruðum er tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar er þörf - Norðurland eystra

Viðmælendur í eigindlegum viðtölum töldu að fjölga þurfi hjúkrunarrýmum og auka þurfi aðgengi að hvíldar- og endurhæfingarinnlögnum. Þá torveldi það aðgengi að hvíldar- og endurhæfingarinnlögnum að akstursþjónusta er takmörkuð í dreifbýli. Aðgengi að dvalar- og hjúkrunarrýmum er meira á dreifbýlli svæðum en í þéttbýli samkvæmt viðmælendum.

Aðgengi að íbúðum fyrir aldraða er misjafnt á svæðinu. Á þéttbýlustu svæðunum séu kjarnar með þjónustuíbúðum sem byggðir hafa verið af einkaaðilum og einnig fleiri búsetukostir. Þá er á áætlun að byggja meira fyrir eldri borgara sérstaklega. Annars staðar var staðan ekki jafn góð og var þar kallað eftir þjónustuíbúðum með sólarhringsþjónustu.

Afþreying og tómstundastarf

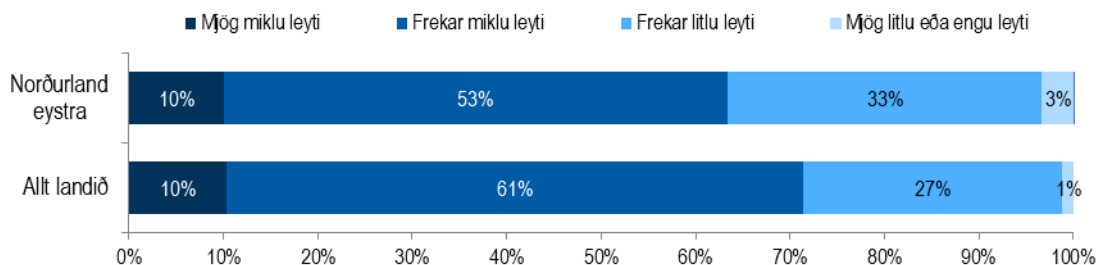
Þátttakendur í könnuninni voru beðnir að tilgreina hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf þeir teldu helst vanta í sveitarfélaginu. Í töflu 40 má sjá flokkuð svör þeirra. Sumir viðmælendur í eigindlegum viðtölum bentu á að erfitt hefði reynst að fá karla til þátttöku í félagsstarfi. Að öðru leyti voru viðmælendur sammála um að félög eldri borgara væru mjög virk á svæðunum. Þá eru heimsóknavinir Rauða krossins einnig með töluvert starf á Norðurlandi eystra.

Tafla 40. Hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf telur þú að vanti?

Norðurland eystra	Flokkar	Fjöldi	Dæmi um athugasemdir
		17	
	Aukin fjölbreytni	8	Fjölbreyttari miðað við þarfir hvers og eins
	Afþreying sem hentar körlum	4	Tómstundastarf fyrir karlmenn
	Einstaklingsmiðun stuðnings	3	Félagsstarf þar sem mönnun er næg til að mæta skjólstæðingum sem þurfa lítillagan stuðning, það sé tekið á móti viðkomandi og hann studdur í að taka þátt í félagsstarfinu.
	Aukið framboð og skipulag	2	Skipulagt félagsstarf með góðri dagskrá þar sem fólk getur valið um daga og viðburði

Annað sem lýtur að málaflokki aldraðra á Norðurlandi eystra

Þátttakendur voru beðnir að leggja mat á það að hve miklu eða litlu leyti þjónustan kæmi til móts við þarfir aldraðra í sveitarfélaginu. Svör þátttakenda á Norðurlandi eystra dreifðust með svipuðum hætti og svör þátttakenda á landinu öllu en 63% þátttakenda á Norðurlandi eystra töldu þjónustuna koma að mjög eða frekar miklu leyti til móts við þarfir aldraðra á samanborið við 71% annars staðar af landinu (sjá mynd 20).

Mynd 20. Ef þú hugsar um stöðu aldraðra þjónustunotenda í sveitarfélaginu, að hve miklu eða litlu leyti telur þú að þjónustan komi til móts við þarfir þeirra? - Norðurland eystra

Þátttakendur könnunarinnar voru spurðir hvort þeir vildu koma einhverju á framfæri varðandi þjónustuna í sveitarfélaginu þar sem þeir starfa og hvort það væri einhver þjónusta sem þeir vildu sjá í ríkara mæli. Þátttakendur af Norðurlandi eystra nefndu flestir mikilvægi þess að auka stuðning við fólk með heilabilun og aðstandendur þeirra. Til þess vanti aukið fjármagn og aðgengi að hjúkrunarrýmum og dagdvalarþjónustu. Þó nokkrir nefndu þörf fyrir aukinn félagslegan stuðning og sumir vildu sjá félagslega liðveislu nýttá í meira mæli og aukningu á dagdvalarþjónustu. Annað sem þátttakendur nefndu var aukin

einstaklingsmiðun, val og sveigjanleiki í þjónustunni, aukna heimaþjónustu og akstursþjónustu í dreifbýli. Einstaka þátttakendur töldu brýnt að auka samþættingu þjónustunnar.

Í eigindlegum viðtölum var bent á að biðlistar væru í alla þjónustu og bið eftir hjúkrunarrýmum meiri en nokkru sinni fyrr. Auka þyrfti viðveru í dagdvöl og sveigjanleika þjónustunnar. Margir hverjir kysu frekar að mæta seinna á morgnana í dagdvöl og þyrftu félagslegan stuðning eftir að dagvinnutíma lýkur. Þá séu margir einir eftir klukkan fjögur á daginn og þó þeir fái innlit heimaþjónustu dugi það vart til í mörgum tilvikum. Þá væri sér í lagi þörf fyrir aukna dagdvalarþjónustu fyrir fólk með heilabilun og vildu viðmælendur sjá meira faglegt starf innan dagdvala í því skyni að styðja og endurhæfa aldraða með heilabilun. Enn fremur væru fáar dagdvalir á dreifbýlum svæðum og skipulagt starf dagdvala gjarnan lítið. Á sumum stöðum einskorðast þjónustan að mestu við hádegismat og samveru en að öðru leyti er fólk á eigin forsendum. Viðmælendur töldu brýnt að þjónustan yrði aukin og þjónustunotendum tryggð meiri aðhlyning, svo sem böðun, þar sem heimaþjónusta væri af skornum skammti á þessum svæðum.

Bent var á þörf fyrir aukna þjónustu sérfræðinga í málefnum fólks með heilabilun og aukna ráðgjöf fyrir aðstandendur. Þá var einnig kallað eftir auknu samstarfi við aðra þjónustuaðila sem koma að þjónustu við aldraða í því skyni að stuðla að betri samfellu og aukið utanumhald utan um málefni og þjónustu einstaklinga. Viðmælendur ræddu aðgengi að upplýsingum fyrir aldraða þjónustunotendur. Bent var á að ákjósanlegt væri ef framboð á slíkum upplýsingum væri einnig að finna á sjúkrahúsum.

Loks lýstu viðmælendur því að kall eftir þjónustu yrði sífellt víðtækara enda væri sífellt að fjölga í hópi aldraðra þjónustunotenda. Fjármagn í málaflokkinn hefði hins vegar ekki aukist í takt við meiri þarfir á svæðunum. Að mati viðmælenda þarf þetta að endurspeglast í meira mæli í stefnumótun sveitarfélaga og ríkis.

Norðurland vestra

Norðurlands vestra nær yfir sveitarfélögin Akrahrepp, Blönduósbæ, Húnaþing vestra, Húnavatnshrepp, Skagabyggð, Sveitarfélagið Skagafjörð og Sveitarfélagið Skagaströnd.

Íbúafjöldi á svæðinu er 7.156 og eru tæplega 16% þeirra 67 ára og eldri (1.126 manns). Á Norðurlandi vestra eru fjögur félagsþjónustusvæði. Blönduósbær, Húnavatnshreppur, Skagabyggð og Sveitarfélagið Skagaströnd deila einu félagsþjónustusvæði. Önnur félagsþjónustusvæði eru Akrahreppur, Húnaþing vestra og Sveitarfélagið Skagafjörður. Samkvæmt upplýsingum frá Hagstofunni eru 192 aldraðir á svæðinu sem nýttu félagsþjónustu árið 2017 og þar af flestir frá fjölskylduþjónustu Skagfirðinga (sjá töflu 41). Þess ber þó að geta að ekki eru upplýsingar um fjölda sem nýttu félagsþjónustu í Skagabyggð og Akrahreppi. Í töflu 42 má sjá yfirlit yfir nokkra þjónustubætti á Norðurlandi vestra. Ef ekki fengust upplýsingar um þjónustu innan sveitarfélaga eru reitir stjörnumerktir.

Tafla 41. Íbúafjöldi 2017 og fjöldi aldraðra sem nýtti félagslega þjónustu á Norðurlandi vestra

	Íbúafjöldi	Íbúafjöldi 67 ára og eldri	Hlutfall aldraðra af íbúafjölda	Félagsþjónusta 2017	
				Fjöldi sem nýtti þjónustu	Hlutfall af öldruðum **
Norðurland vestra	7.156	1.126	15,7%	192	17,1%
Félags- og skólaþjónusta A-Húnavetninga					
Blönduósbær, Húnavatnshreppur, Skagabyggð*, Sveitarfélagið Skagaströnd	1.854	295	15,9%	33	12,0%
Félagsþjónusta Húnaþings vestra					
Húnaþing vestra	1.174	188	16,0%	35	18,6%
Fjölskylduþjónusta Skagfirðinga					
Akrahreppur*, Sveitarfélagið Skagafjörður	4.128	643	15,6%	124	20,4%

*Vantar upplýsingar um fjölda í félagsþjónustu þar sem íbúar sveitarfélags eru færri en 250

**Hlutfall af heildarfjölda aldraðra í þeim sveitarfélögum sem fengust upplýsingar um fjölda sem nýtti félagsþjónustu

Tafla 42. Yfirlit yfir nokkra þjónustubætti á Norðurlandi vestra

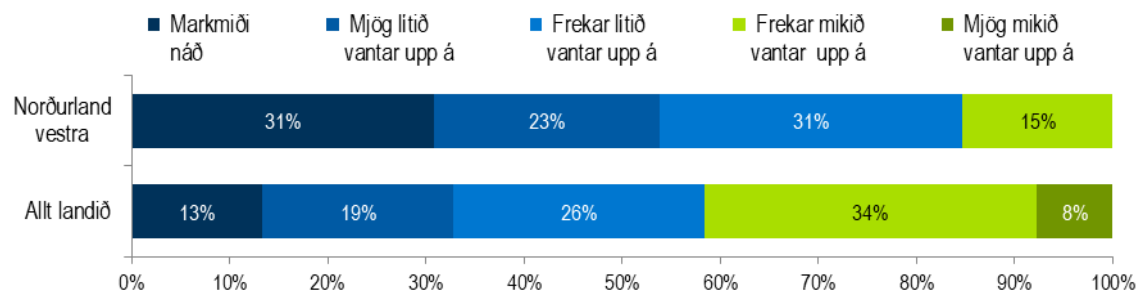
	Afsláttur fasteigna- gjöld	Dag- dvöl	Aksturs- þjónusta	Heilsu- eflandi heimsóknir	Heimsendur matur		þjónustu- miðstöð fyrir eldri borgara	Öldunga- ráð	Félag eldri borgara
					Heim- sending	Dagar í viku			
Félags- og skólaþjónusta A- Húnavetninga									
Blönduósbær	Já	Nei	Já	Nei	Já	7	Nei	Já	Já
Húnavatnshreppur	Já	Nei	Nei	Nei	Nei		Nei	Nei	Já
Skagabyggð*	Já	Nei	Nei	Nei	Nei		Nei	Nei	Já
Sveitarfélagið Skagaströnd	Já	Nei	Já	Nei	Já	5	Nei	Nei	Já
Félagsþjónusta Húnaþings vestra									
Húnaþing vestra	Já	Já	Já	**	Já	5	Nei	Nei	Já
Fjölskylduþjónusta Skagfirðinga									
Akrahreppur*	**	**	**	**	**		**	**	**
Sveitarfélagið Skagafjörður	Já	Já	Já	**	Já	5	Nei	Já	Já

*Íbúar sveitarfélags færri en 250

**Vantar upplýsingar

Heimaþjónusta

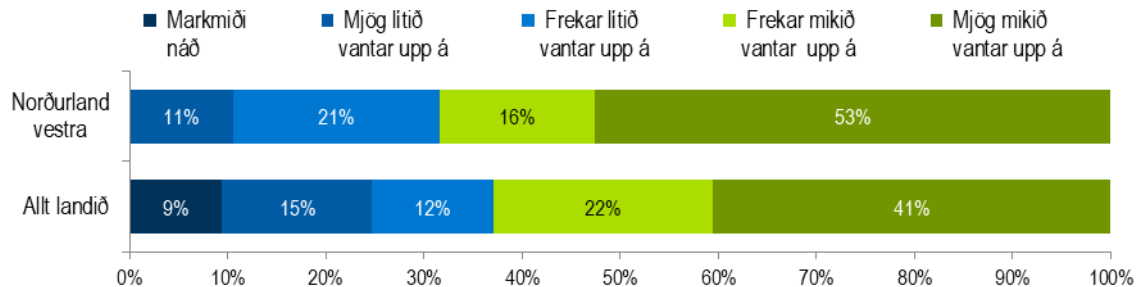
Þátttakendur í könnuninni voru beðnir að meta að hvaða leyti markmiðum laga um að aldraðir í sveitarfélaginu geti, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf hafi verið náð eða ekki. Á Norðurlandi vestra voru hlutfallslega fleiri þátttakendur sem töldu markmiðinu hafa verið náð (31%) samanborið við svarendur á landsvísu (13%) (sjá mynd 21). Í bakgrunnsgreiningu í viðauka má sjá að einungis 15% þátttakenda á Norðurlandi vestra töldu mjög eða frekar mikið vanta upp á að markmiðinu væri náð en það er minna en meðal svarenda úr öðrum landshlutum (20-62%) (sjá töflu 1 í viðauka).

Mynd 21. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Aldraðir í sveitarfélaginu geta, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf - Norðurland vestra

Þátttakendur voru beðnir að meta að hve miklu leyti markmiðinu, að heimaþjónusta sé veitt um kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf, hafi verið náð. Enginn þátttakandi á Norðurlandi vestra taldi að markmiðinu hafi verið náð samanborið við 9% þátttakenda á

landsvísu og hlutfallslega fleiri töldu mjög mikið vanta upp á en svarendur á landsvísu (53% á móti 41%) (sjá mynd 22).

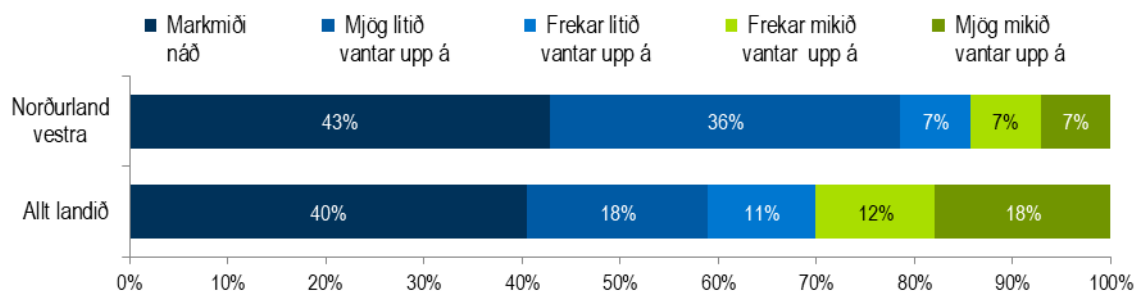

Mynd 22. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Heimþjónusta er veitt um kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf - Norðurland vestra

Þar sem landsvæði félagsþjónustusvæða er víðfeðmt er erfitt að veita fullnægjandi þjónustu að mati viðmælenda. Þeir voru sammála um að íbúar í dreifðustu byggðunum fengju ekki sömu þjónustu og íbúar í þéttbýli, þá fengju þeir síður innlit heimþjónustu og að matarsendingar næðu ekki út í sveitir. Að sögn viðmælenda er samstarf milli þjónustuaðila ekki nægjanlega gott á sumum svæðum. Þá var það gagnrýnt að í sumum sveitarfélögum einskorðist félagsleg heimþjónusta við þrif og komi því ekki nægjanlega til móts við félagslegar þarfir aldraðra þjónustunotenda. Þar sem þjónustan sé ekki til staðar um helgar eða á hátíðisdögum líði stundum margar vikur án þess að þrifið sé hjá öldruðum íbúum í þjónustunni. Fyrir vikið verði álag á heimahjúkrun meira þar sem starfsfólk finni sig knúið til að auka þjónustu til að koma betur til móts við þarfir aldraðra íbúa sem þurfi innlit og þjónustu. Á öðrum svæðum er samvinnan góð, þjónustuaðilar hittast reglulega og ná að samþætta þjónustuna að sögn viðmælenda. Hvað varðar heimþjónustu setur það stundum strik í reikninginn, að sögn viðmælenda, að erfitt er að manna störf. Enn fremur var bent á að ákveðin mismunun væri falin í því að þjónustunotendur á sumum svæðum þyrftu að að greiða fyrir félagslega heimþjónustu.

Akstursþjónusta

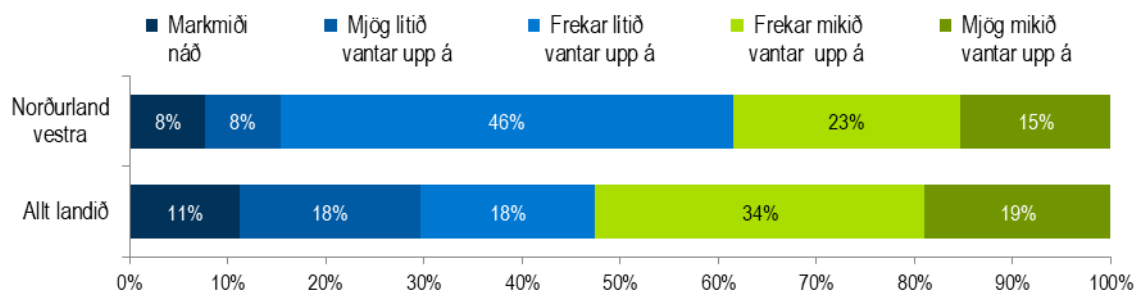
Þátttakendur voru beðnir að meta hvort markmiði hafi verið náð, að akstursþjónusta að og frá heimili einstaklinga að dagþjálfun sé tryggð þegar hennar er þörf. Um 43% þátttakenda á Norðurlandi vestra töldu að markmiðinu hefði verið náð og einungis 7% töldu mjög mikið vanta upp á að því væri náð sem er lægra en meðal svarenda á landsvísu (18%) (sjá mynd 23).

Mynd 23. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Akstursþjónusta að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraðra er tryggð þegar hennar er þörf - Norðurland vestra

Aðgengi að stofnanþjónustu og búseta aldraðra

Þátttakendur könnunarinnar voru beðnir að meta hvort markmiði um að öldruðum sé tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar er þörf hafi verið náð. Einungis 8% þátttakenda á Norðurlandi vestra töldu að markmiðinu hafi verið náð sem er ívið minna en meðal þátttakenda á landsvísu (11%) (sjá mynd 24).

Mynd 24. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Öldruðum er tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar er þörf - Norðurland vestra

Aðspurðir um að hve miklu eða litlu leyti hvíldar- og endurhæfingarinnlagnir í sveitarfélaginu kæmu til móts við þarfir aldraðra íbúa svöruðu 57% þátttakenda á Norðurlandi vestra að þjónustan kæmi að miklu eða öllu leyti til móts við þarfir (sjá töflu 17 í viðauka). Viðmælendur í eigindlegum viðtölum lýstu því þó að auka þyrfti aðgengi að hvíldar- og endurhæfingarplássum og dvalar- og hjúkrunarheimilisplássum þar sem biðlistar væru í slík úrræði. Í sumum sveitarfélögum eru engin dvalarheimili en viðmælendur töldu þörf á því, sér í lagi til að koma til móts við þarfir fólks með heilabilun.

Á sumum svæðum eru sérstakar íbúðir fyrir aldraða og töluvert verið byggt af byggingafélögum aldraðra en önnur sveitarfélög hafa lagt áherslu á að aðgreina ekki og hafa ekki sérstakar íbúðir fyrir hópinn.

Afþreying og tómstundastarf

Þátttakendur voru beðnir að meta hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf þeir teldu vanta í sveitarfélaginu. Flokkun svara má sjá í töflu 43.

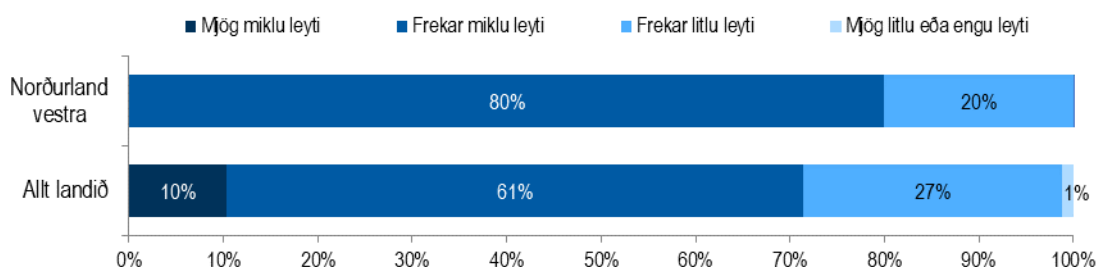
Tafla 43. Hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf telur þú að vanta?

Norðurland vestra	Flokkar	Fjöldi	Dæmi um athugasemdir
		6	
	Aukin fjölbreytni	2	Fleiri daga fyrir ýmist handverk og fjölbreytni í því
	Húsnæði sem styður undir félagsstarf / samveru	2	Vantar húsnæði á einum sem sem aldraðir gætu haft fyrir sig
	Dagdvöl	2	Dagvistun fyrir aldraða þar sem ýmsa þjónustu væri að sækja, mikilvægt til að rjúfa einangrun

Félag eldri borgara er virkt á mörgum svæðum og í sumum tilvikum eru sveitarfélög í töluverðu samstarfi við félögin, veita styrkjum til þeirra og útvega húsnæði fyrir félagsstarf þeirra.

Annað sem lýtur að málaflokki aldraðra á Norðurlandi vestra

Þátttakendur voru spurðir að hve miklu eða litlu leyti þeir teldu þjónustan koma til móts við þarfir aldraðra í sveitarfélaginu. Enginn þátttakandi á Norðurlandi vestra taldi þjónustuna koma til móts við þarfir aldraðra að mjög miklu leyti, en á landsvísu svöruðu 10% þátttakenda að svo væri. Mikill meirihluti þátttakenda á Norðurlandi vestra taldi þjónustuna koma að frekar miklu leyti til móts við þarfir í sveitarfélaginu (80%) (sjá mynd 25).

Mynd 25. Ef þú hugsar um stöðu aldraðra þjónustunotenda í sveitarfélaginu, að hve miklu eða litlu leyti telur þú að þjónustan komi til móts við þarfir þeirra? –Norðurland vestra

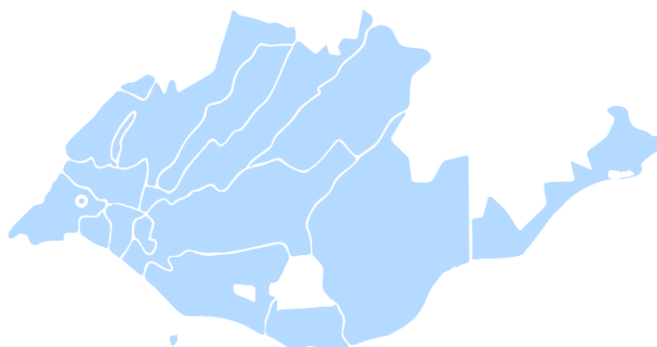
Þátttakendur könnunarinnar voru ennfremur spurðir hvort þeir vildu koma einhverju á framfæri varðandi þjónustuna í sveitarfélaginu þar sem þeir starfa og hvort það væri einhver þjónusta sem þeir vildu sjá í meiri mæli. Þátttakendur af Norðurlandi vestra kölluðu einna helst eftir fleiri hjúkrunarrýmum og dagdvalarrýmum. Einnig nefndu þátttakendur

aukna heimaþjónustu sem veitt væri um kvöld og helgar. Þó nokkrir bentu á mikilvægi þess að auka þjónustu við fólk í dreifbýli en að erfitt væri að veita fullnægjandi þjónustu sökum vegalengda.

Mikill samhljómur var í niðurstöðum könnunarinnar og eigindlegra viðtala. Viðmælendur töldu brýna þörf á fleiri hjúkrunarrýmum og aukinni þjónustu dagdvalar, fleiri rýmum og lengri viðverutíma, sér í lagi til að koma betur til móts við þarfir íbúa með heilabilun. Þar sem aðgengi að sértækri þjónustu er ábótavant er reynt að komast til móts við þarfir með tíðari innlitum heimaþjónustunnar en mikið mæði einnig á aðstandendum. Bent var á að í dag sé of naumt skammtað til þjónustunnar og að ríkið taki ekki nógu mikið tillit til þess hve víðfeðmt þjónustusvæðið er. Þá kölluðu viðmælendur einnig eftir auknum áherslum á félagslegan stuðning í félagslegri heimaþjónustu sumra sveitarfélaga.

Suðurland

Suðurland nær yfir Ásahrepp, Bláskógabyggð, Flóahrepp, Grímsnes- og Grafningshrepp, Hrunamannahrepp, Hveragerðisbæ, Mýrdalshrepp, Rangárþing eystra, Rangárþing ytra, Sveitarfélagið Hornafjörð, Skaftárhrepp, Skeiða- og Gnúpsverjahrepp, Sveitarfélagið Árborg, Sveitarfélagið Ölfus og Vestmanneyjabæ.

Íbúafjöldi á Suðurlandi er 27.528 og þar af eru íbúar á aldrinum 67 ára og eldri 3.688. Félagsþjónustusvæði á Suðurlandi eru fjögur. Sveitarfélagið Hornafjörður og Árborg eru hvort um sig eitt félagsþjónustusvæði. Ásahreppur, Mýrdalshreppur, Rangárþing eystra, Rangárþing Ytra og Skaftárhreppur deila einu félagsþjónustusvæði og Bláskógabyggð, Flóahreppur, Grímsnes- og Grafningshreppur, Hrunamannahreppur, Skeiða- og Gnúpsverjahreppur, Hveragerðisbær og Sveitarfélagið Ölfus eru annað félagsþjónustusvæði. Fjöldi aldraðra á Suðurlandi sem nýttu félagsþjónustu árið 2017 samkvæmt tölum Hagstofunnar voru 729, þar af voru flestir innan félagsþjónustu Árborgar. Þess ber þó að geta að ekki eru upplýsingar um fjölda þeirra sem nýttu félagsþjónustu Ásahrepps (sjá töflu 44). Tafla 45 sýnir yfirlit yfir nokkra þjónustubætti á Suðurlandi. Ef ekki fengust upplýsingar um þjónustu innan sveitarfélaga eru reitir stjörnumerktir.

Tafla 44. Íbúafjöldi 2017 og fjöldi aldraðra sem nýtti félagslega þjónustu á Suðurlandi

	Íbúafjöldi	Íbúafjöldi 67 ára og eldri	Hlutfall aldraðra af íbúafjölda	Félagsþjónusta 2017	
				Fjöldi sem nýtti þjónustu	Hlutfall af öldruðum **
Suðurland	27.528	3.688	13,4%	729	19,8%
Félagsþjónusta Árborgar					
Sveitarfélagið Árborg	8.471	1103	13,0%	221	20,0%
Velferðarþjónusta Árneshvíls					
Bláskógabyggð, Flóahreppur, Grímsnes- og Grafningshreppur, Hrunamannahreppur, Skeiða- og Gnúpverjahreppur,	2.483	410	16,5%	102	24,9%
Hveragerðisbær,	2.005	222	11,1%	92	41,4%
Sveitarfélagið Ölfus	3.508	416	11,9%	53	12,7%
Félagsþjónusta Rangárvalla- og Vestur Skaftafellssýslu					
Ásahreppur*, Mýrdalshreppur, Rangárþing eystra, Rangárþing ytra, Skaftárhreppur	4.582	666	14,5%	91	14,2%
Vestmannaeyjabær					
Vestmannaeyjabær	4.292	587	13,7%	116	19,8%
Sveitarfélagið Hornafjörður					
Sveitarfélagið Hornafjörður	2.187	284	13,0%	54	19,0%

*Vantar upplýsingar um fjölda í félagsþjónustu þar sem íbúar sveitarfélags eru færri en 250

**Hlutfall af heildarfjölda aldraðra í þeim sveitarfélögum sem fengust upplýsingar um fjölda sem nýtti félagsþjónustu

Tafla 45. Yfirlit yfir nokkra þjónustubætti á Suðurlandi

	Afsláttur fasteigna- gjalda	Dag- dvöl	Aksturs- þjónusta	Heilsu- eflandi heimsóknir	Heimsendur matur		Þjónustu- miðstöð fyrir eldri borgara	Öldunga- ráð	Félag eldri borgara
					Heim- sending	Dagar í viku			
Félagsþjónusta Árborgar									
Sveitarfélagið Árborg	Já	Já	Já	**	Já	7	Já	Já	Já
Velferðarþjónusta Árneshöfða									
Bláskógabyggð	Já	Nei	Já	Nei	Já	3	Nei	Já	Já
Flóahreppur	Já	Nei	Já	Nei	Já	3	Nei	Já	Já
Grímsnes- og Grafningshreppur	Já	Nei	Já	Nei	Já	3	Nei	Já	Já
Hrunamannahreppur	Já	Nei	Já	Nei	Já	3	Nei	Já	Já
Skeiða- og Gnúpverjahreppur	Já	Nei	Já	Nei	Já	3	Nei	Já	Já
Hveragerðisbær	Já	Já	Já	**	Já	7	Nei	Já	Já
Ölfus	Já	Já	Já	Nei	Já	5	Já	Já	Já
Félagsþjónusta Rangárvalla- og Vestur Skaftafellssýslu									
Ásahreppur*	Já	Já	**	Já	Já	***	Já	**	Já
Mýrdalshreppur	Já	Já	**	Já	Já	***	Já	**	Já
Rangárþing eystra	Já	Já	**	Já	Já	***	Já	**	Já
Rangárþing ytra	Já	Já	**	Já	Já	***	Já	**	Já
Skaftárhreppur	Já	Já	**	Já	Já	***	Já	**	Já
Vestmannaeyjabær									
Vestmannaeyjabær	Já	Já	Já	Nei	Já	7	Já	Nei	Já
Sveitarfélagið Hornafjörður									
Sveitarfélagið Hornafjörður	Já	**	**	**	**	**	**	**	**

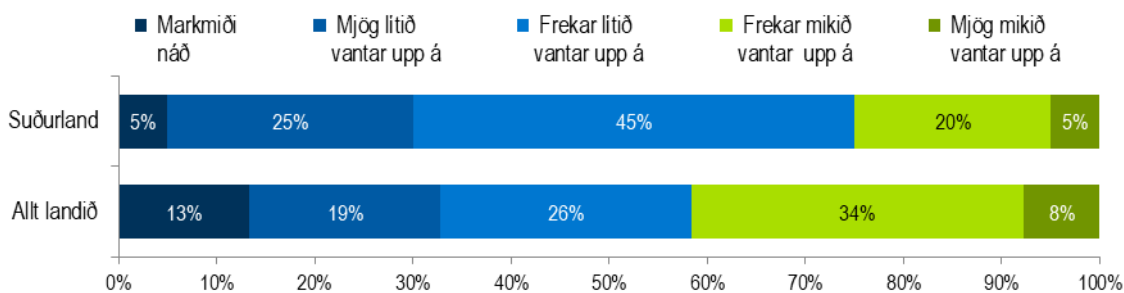
*Íbúar sveitarfélags færri en 250

**Vantar upplýsingar

***Eftir þörfum

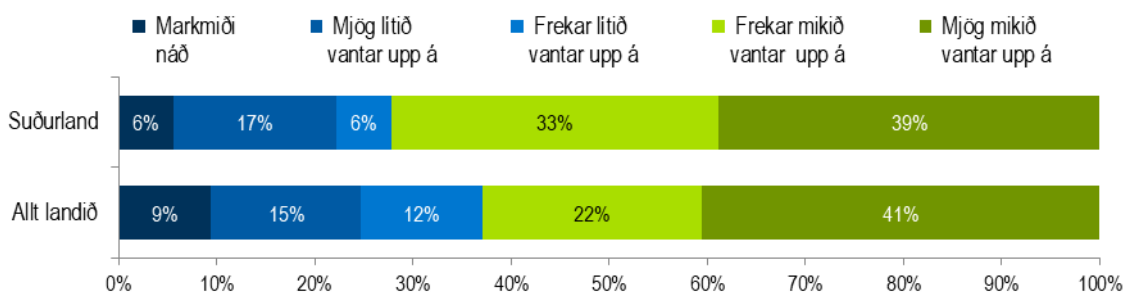
Heimaþjónusta

Þátttakendur í könnuninni voru beðnir að meta það að hvaða leyti markmiðum laga um að aldraðir í sveitarfélaginu geti, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf hafi verið náð eða ekki. Einungir 5% þátttakenda á Suðurlandi töldu markmiðinu hafa verið náð sem er ívið minna en meðal svarenda á landinu öllu (13%). Þó voru færri á Suðurlandi sem töldu frekar eða mikið vanta upp á að markmiðinu væri náð (25%) en á landsvísu (42%) (sjá mynd 26).

Mynd 26. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Aldraðir í sveitarfélaginu geta, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf - Suðurland

Þátttakendur í könnuninni voru beðnir að meta það að hvaða leyti markmiðum laga um að aldraðir í sveitarfélaginu geti, eins lengi og unnt er búið við eðlilegt heimilislíf, hafi verið náð eða ekki. Ívið fleiri þátttakendur á Suðurlandi töldu frekar eða mjög mikið vanta upp á að markmiðinu hafi verið náð (72%) en þátttakendur á landsvísu (63%) (sjá mynd 27).

Mynd 27. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Heimþjónusta er veitt um kvöld, nætur og helgarþegar þess gerist þörf - Suðurland

Á sumum svæðum á Suðurlandi er boðið upp á kvöld-, nætur- og/eða helgarþjónustu í félagslegri heimþjónustu en annars staðar, sér í lagi í uppsveitum, er slík kvöld og helgarþjónusta ekki fyrir hendi. Í viðtölunum kom fram að heimþjónustu á svæðinu væri misjafnlega háttað og kallast það á við niðurstöður könnunarinnar en mikill meirihluti þátttakenda könnunarinnar af Suðurlandi sem starfa í fleiri en einu sveitarfélagi töldu aðgengi að þjónustu í sveitarfélaginu frekar eða mjög ólíkt (sjá töflu 24 í viðauka).

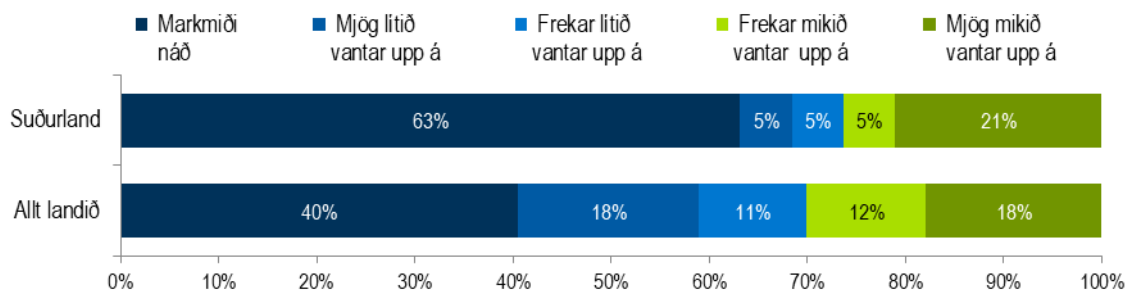
Sum félagsþjónustusvæði á Suðurlandi eru mjög víðfeðm og að sögn viðmælenda fer mikill tími starfsfólks í að keyra um svæðið til að veita þjónustu í heimahús. Á slíkum svæðum er þjónustan alls ekki fullnægjandi að sögn viðmælenda þar sem vitjanir til einstaklinga á dreifbýlum svæðum verði færri og styttri fyrir vikið. Auka þurfi bæði heimahjúkrun og félagslega heimþjónustu en vandinn felist einna helst í vöntun á fjármagni og fáum

stöðugildum í þjónustunni sem ekki taka mið af löngum vegalengdum sem starfsfólk þarf að ferðast.

Viðmælendur töldu mikilvægt að heimaþjónusta væri aukin þar sem mun veikari einstaklingar dvelji í heimahúsum en áður og þjónustuparfir hópsins væru að aukast. Auknar þjónustuparfir aldraðra í heimahúsum tengjast því meðal annars að aðgengi að dvalar- og hjúkrunarrýmum hefur versnað síðan nokkrum slíkum plássum var lokað og síðan þá hefur verið erfiðara að veita fullnægjandi þjónustu til aldraðra íbúa. Sums staðar einskorðast félagsleg heimaþjónusta að miklu leyti við þrif og felst síður í viðveru eða félagslegri aðstoð við aldraða einstaklinga. Að mati margra viðmælenda þarf að fjölga stöðugildum í þjónustunni, auka umfang þjónustunnar og áherslur á félagslegan stuðning. Samstarf félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar er á sumum svæðum töluvert þó það sé ekki mjög reglulegt. Samvinna felst m.a. í því að félagsleg heimaþjónusta hefur tekið að sér verkefni þar sem ekki er þörf á faglærðum hjúkrunarfræðingum eða sjúkraliðum, svo sem öryggisbaði, innliti og eftirliti en þegar einstaklingar þurfa meiri stuðning eða þjónustu tekur heimahjúkrunin við. Á öðrum stöðum er samstarfið milli þjónustuaðila minna.

Akstursþjónusta

Þátttakendur í könnuninni voru beðnir að meta hvort markmiði um að akstursþjónusta að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraðra sé tryggð þegar hennar er þörf hafi verið náð. Eins og sjá má á mynd 28 voru þátttakendur á Suðurlandi mun líklegri til að telja markmiðinu hafa verið náð (63%) en þátttakendur á landsvísu (40%).

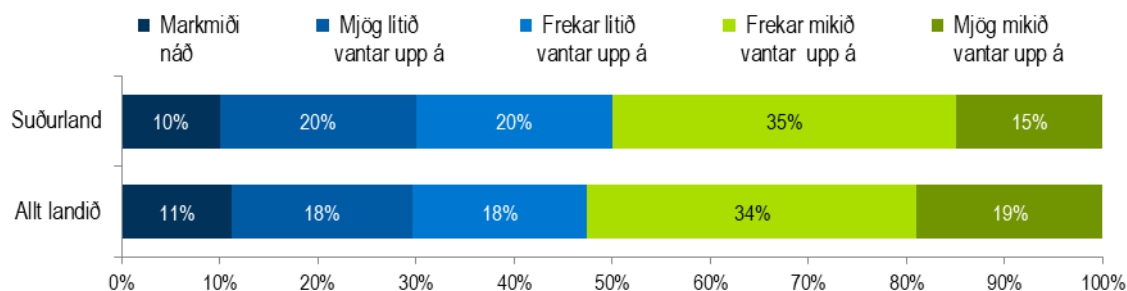
Mynd 28. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Akstursþjónusta að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraðra er tryggð þegar hennar er þörf - Suðurland

Viðmælendur í eigindlegum viðtölum voru ívið gagnrýnni í garð akstursþjónustunnar en þátttakendur könnunarinnar og bentu á að aðgengi að slíkri þjónustu væri mjög misjafnt innan svæðisins. Sums staðar er þjónustan ekki fyrir hendi, sér í lagi í uppsveitum en þar

sem vegalengdir eru miklar er þjónustan oft talin of dýr í framkvæmd. Akstursþjónustan er veitt með ólíkum hætti innan svæðisins. Sem dæmi má nefna þá er akstursþjónusta sums staðar veitt af sveitarfélögum, annars staðar er hún unnin í samvinnu sveitarfélags og félags eldri borgara og á enn öðrum stöðum fá aldraðir 20 leigubílaferðir í mánuði. Sumir viðmælendur bentu á að akstursþjónusta væri veitt innanbæjar en ef fólk væri að nota þjónustuúrræði í öðrum bæjarfélögum þyrftu þeir að greiða sjálfir fyrir slíkan akstur.

Aðgengi að stofnanþjónustu og búseta aldraðra

Þátttakendur voru beðnir að meta hvort markmiði um að öldruðum væri tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar er þörf hafi verið náð. Svör þátttakenda á Suðurlandi líktust mjög svörum þátttakenda á landsvísi, en helmingur þátttakenda á Suðurlandi taldi frekar eða mjög mikið vanta upp á að markmiðinu hafi verið náð (sjá mynd 29).

Mynd 29. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Öldruðum er tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar er þörf - Suðurland

Viðmælendur lýstu vöntun á hjúkrunarrýmum þar sem biðlistar eftir slíkum plássum lengjast sífellt. Bent var á að eftir að Kumbaravogur var lagður niður hefur bið eftir slíkum plássum einnig lengst til muna. Á sama tíma hefur verið erfiðara fyrir einstaklinga að komast inn á sjúkrahúsið og því mæðir meira á heimaþjónustu. Ennfremur þyrfti aukið aðgengi að hvíldar- og endurhæfingarinnlögnum en sumir íbúar þurfi að sækja hvíldarinnlagnir í töluverðri fjarlægð frá heimaþjónustu sem reyndist erfitt fyrir aldraða þjónustunotendur og aðstandendur þeirra. Þá væru t.a.m. fá hvíldarrými í Vestmannaeyjum en þar vantar samþykki ráðuneytis og aukið fjármagn til að fjölga rýmum þar.

Viðmælendur á sumum svæðum töldu stöðu íbúða fyrir aldraða nokkuð góða en á öðrum stöðum var töluverð eftirspurn eftir búsetuúrræðum, svo sem þjónustuíbúðum í tengslum við aðra þjónustu sem aldraðir geta sótt. Þá væri t.d. langur biðlisti eftir íbúðum fyrir aldraða í Árborg og engar þjónustuíbúðir með þjónustukjarna á Hvolsvelli. Þá var bent á að erfitt væri fyrir fólk sem byggir í sveitum að kaupa sér húsnæði í þéttbýli nær þjónustu. Sumir

viðmælendur vildu sjá í ríkari mæli byggingu þjónustuíbúðakjarna. Slík úrræði brjóta upp einsemd aldraðra, stuðla að auknu öryggi þeirra og aðgengi að þjónustu. Þó væri erfitt fyrir lítil sveitarfélög að reka slíka þjónustu og þyrfti ríki því að koma að borðinu til að þetta yrði hægt.

Afþreying og tómstundastarf

Um 59% svarenda frá Suðurlandi töldu félagsstarf aldraðra sem er ekki á vegum sveitarfélagsins mæta þörfum aldraðra íbúa að miklu eða öllu leyti sem er meira en meðal svarenda af öðrum landsvæðum (13-50%) (sjá töflu 13 í viðauka). Þátttakendur í könnuninni voru einnig beðnir að tilgreina hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf þeir teldu helst vanta og má sjá svörin flokkuð í töflu 46.

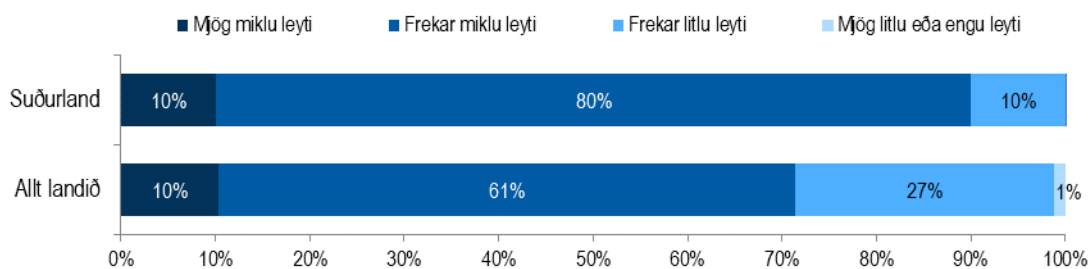
Tafla 46. Hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf telur þú að vanti?

Suðurland	Flokkar	Fjöldi	Dæmi um athugasemdir
		12	
	Afþreying sem hentar körlum	3	Afþreyingju sem höfðar meira til eldri karlmannna
	Aukin fjölbreytni	2	Samkomur, skemmtikvöld/daga
	Líkamleg hreyfing / útvíst	2	Gönguhópa, stafgönguhópa
	Aukin þjónusta	2	Væri hægt að innvinkla þennan þátt í heimaþjónustu að hún geri meira en að einungis þrifa með einstaklingunum. Þetta er eitthvað sem þarf að gera með mikilli viðhorfsbreytingu aldraðra og eins starfsmanna sem vinna þessi störf
	Iðjubjálfun	1	Iðjubjálfun
	Akstursþjónusta	1	Hjálpa einstaklingum að nýta sér það sem er í boði með því að bjóða upp á akstur
	Aukið aðgengi að upplýsingum	1	Erfitt að nálgast upplýsingar hvað um er að vera

Viðmælendur lýstu því að félög eldri borgara væru virk á svæðinu og að mikill samfélagslegur stuðningur væri innan hópsins. Sums staðar væri töluverð samvinna milli félagsþjónustu og félagasamtakanna sem kæmu m.a. að stefnumótum í málaflokknum. Þó var bent á að félagsstarf væri minna í dreifbýlinu en þar setur vöntun á akstursþjónustu strik í reikninginn að mati viðmælenda. Heimasóknavinir Rauða krossins hafa verið virkir m.a. í Hveragerði og á Selfossi og í Vestmannaeyjum er starf Alzheimersamtakanna öflugt svo eitthvað sé nefnt.

Annað sem lýtur að málaflokki aldraðra á Suðurland

Þátttakendur í könnuninni voru beðnir að meta að hve miklu leyti þeir teldu þjónustuna koma til móts við þarfir aldraðra þjónustunotenda í sveitarfélaginu. Einungis 10% þátttakenda á Suðurlandi töldu þjónustuna að frekar eða mjög litlu leyti koma til móts við þarfir aldraðra þjónustunotenda á svæðinu sem er töluvert minna en meðal þátttakenda á landsvísu (28%) (sjá mynd 30).

Mynd 30. Ef þú hugsar um stöðu aldraðra þjónustunotenda í sveitarfélaginu, að hve miklu eða litlu leyti telur þú að þjónustan komi til móts við þarfir þeirra? - Suðurland

Þátttakendur könnunarinnar voru ennfremur spurðir hvort þeir vildu koma einhverju á framfæri varðandi þjónustuna í sveitarfélaginu þar sem þeir starfa og hvort það væri einhver þjónusta sem þeir vildu sjá í auknum mæli. Þátttakendur af Suðurlandi kölluðu einna helst eftir fjölgun hjúkrunarrýma, hvíldarinnlagnarrýma og dagdvalarrýma og lengingu opnunartíma dagdvala. Einnig var bent á að auka þurfi heimaþjónustu um kvöld og helgar og sér í lagi þurfi aukna heimahjúkrun og vildu margir sjá samþættingu félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar. Þá var einnig bent á mikilvægi næturgistingar fyrir fólk með heilabilun sem er í sérhæfðri dagdvöl. Slíkt myndi auka aðgengi fólks með heilabilun að dagdvalarþjónustunni og styðja fólk við að búa lengur heima.

Viðmælendur í eigindlegum viðtölum ræddu töluvert um stöðu fólks með heilabilun og töldu mikilvægt að þjónustan kæmi betur til móts við fólk með heilabilun og aðstandendur þeirra. Þetta er í samhljómi við niðurstöður könnunarinnar en 88% þátttakenda af Suðurlandi töldu fólk með heilabilun ekki fá næga þjónustu eða enga þjónustu (sjá töflu 22 í viðauka). Viðmælendur lýstu því að reynt væri að koma til móts við þarfir en að auka þyrfti þjónustu til muna sem og aðgengi að sérhæfðum úrræðum. Fá slík úrræði væru til staðar og íbúar uppsveita og af öðrum dreifbýlum svæðum hefðu ekki greiðan aðgang að þjónustunni. Viðmælendur lýstu enn fremur vöntun á almennri dagdvalarþjónustu og svigrúmi til að geta veitt slíka þjónustu lengur á daginn. Auka þyrfti þjónustuna til muna til að koma til móts við

þarfir þeirra sem búa heima. Sums staðar þyrfti að huga að húsakosti þar sem húsnæði dagdvalar væri ekki nægilega stórt.

Vert er að benda á að í könnuninni töldu hlutfallslega fleiri svarendur á Suðurlandi (90%) þjónustu við aldraða koma til móts við þarfir aldraða þjónustunotenda í sveitarfélaginu en svarendur af öðrum landsvæðum (62-83%) (sjá töflu 2 í viðauka). Ennfremur töldu flestir þátttakendur könnunarinnar á Suðurlandi (89%) þjónustuna í sveitarfélaginu vera að frekar eða mjög miklu leyti vera miðaða að þörfum aldraðra í sveitarfélaginu sem er hærra hlutfall en meðal þátttakenda af öðrum svæðum (60-83%) (sjá töflu 3 í viðauka). Líkt og fram hefur komið lögðu viðmælendur þó ríka áherslu á málefni aldraðra þjónustunotenda í dreifbýli. Þjónusta og stuðningur við aldraða, svo sem dagdvalir, þjónustumiðstöðvar og hvíldarinnlagnir, séu fyrst og fremst á þéttbýlli svæðum og oft er langt fyrir íbúa dreifbýlli svæða að sækja úrræðin. Þeir töldu fólk á dreifbýlum svæðum og sveitabæjum gleymast og höfðu áhyggjur af einangrun þeirra, heilsu og líðan. Vegna langra vegalengda væri ekki unnt að veita fullnægjandi þjónustu til hópsins í dag. Fjölga þyrfti stöðugildum og erfitt væri að manna störf á þessum svæðum, sér í lagi væru sumararfleysingar vandfundnar. Viðmælendur kölluðu eftir auknu samstarfi og jafnvel sérstöku samstarfsverkefni heimahjúkrunar og félagslegrar heimþjónustu fyrir uppsveitirnar sérstaklega. Ennfremur þarf starfsfólk heimþjónustu og heimahjúkrunar að ferðast langar vegalengdir til að veita þjónustu til íbúa í sveitum.

Suðurnes

Suðurnesin ná yfir sveitarfélögin Grindavíkurbæ, Reykjanesbæ, Sandgerðisbæ, Sveitarfélagið Garð og Sveitarfélagið Vogar.

Íbúafjöldi á Suðurnesjum er tæplega 24.000 og þar af eru íbúar eldri en 37 ára 2.191.

Samkvæmt upplýsingum frá Hagstofu nýttu 487 þeirra félagsþjónustu árið 2017 (sjá töflu 48). Innan svæðisins eru þrjú umdæmi félagsmálastjóra: Grindavíkurbær og Reykjanesbær eru sitt hvort félagsþjónustusvæðið. Sveitarfélagið Garður, Sveitarfélagið Vogar og Sandgerðisbær eru sameiginlegt félagsþjónustusvæði.

Á Suðurnesjum er hlutfall aldraðra hæst í Reykjanesbæ og þar voru sömuleiðis flestir sem nýttu félagsþjónustu árið 2017 (sjá töflu 47). Tafla 48 sýnir yfirlit yfir nokkra þjónustubætti á Suðurnesjum.

Tafla 47. Íbúafjöldi 2017 og fjöldi aldraðra sem nýtti félagslega þjónustu á Suðurnesjum

	Íbúafjöldi	Íbúafjöldi 67 ára og eldri	Hlutfall aldraðra af íbúafjölda	Félagsþjónusta 2017	
				Fjöldi sem nýtti þjónustu	Hlutfall af öldruðum
Suðurnes	23.993	2.191	9,1%	487	22,2%
Félagsþjónusta Sandgerðisbæjar, Garðs og Vogar					
Sandgerði, Sveitarfélagið Garður og Sveitarfélagið Vogar	4.425	400	13,0%	69	17,3%
Skóla- og félagsskrifstofa Grindavíkurbæjar					
Grindavíkurbær	3.218	290	9,0%	49	16,9%
Velferðarsvið Reykjanesbæjar					
Reykjanesbær	16.350	1501	14,5%	369	24,6%

Tafla 48. Yfirlit yfir nokkra þjónustuþætti á Suðurnesjum

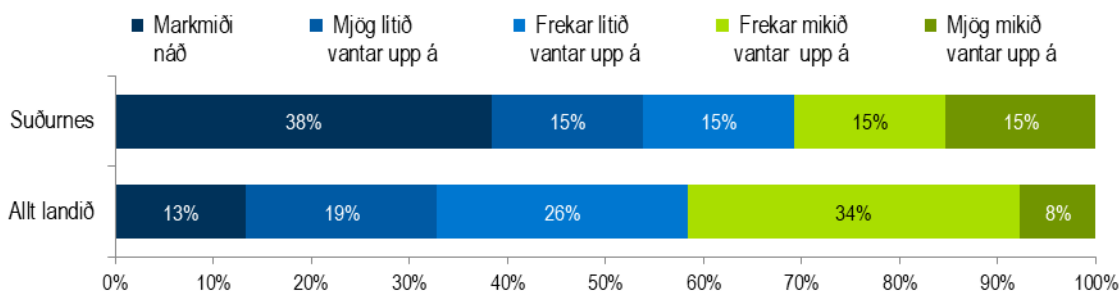
	Afsláttur fasteigna-gjalda	Dag-dvöl	Aksturs-þjónusta	Heilsu-eflandi heimsóknir	Heimsendur matur		Þjónustu-miðstöð fyrir eldri borgara	Öldunga-ráð	Félag eldri borgara
					Heim-sending	Dagar í viku			
Félagsþjónusta Sandgerðisbæjar, Garðs og Vogar									
Sandgerði	Já	Já	Nei	Nei	Já	5	**	Já	Já
Garður og Vogar	Já	Já	Nei	Nei	Já	5	**	Já	Já
Skóla- og félagsskrifstofa Grindavíkurbæjar									
Grindavíkurbær	Já	Já	Nei	Já	Já	5	Já	Já	Já
Velferðarsvið Reykjanesbæjar									
Reykjanesbær	Já	Já	Nei	Já	Já	**	Já	Já	Já

*Íbúar sveitarfélags færri en 250

**Vantar upplýsingar

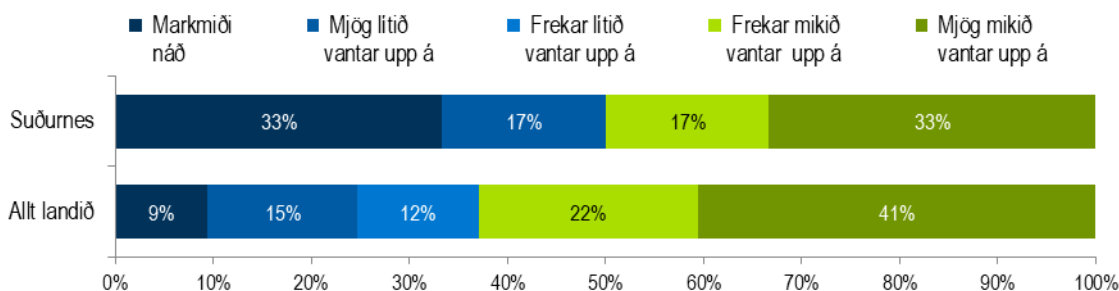
Heimaþjónusta

Þátttakendur í könnuninni voru spurðir hvort markmiði laga um að aldraðir gætu, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf hafi verið náð. Um 68% svarenda á Suðurnesjum töldu markmiðinu hafa verið náð eða að lítið vantaði upp á sem er hærra en hlutfall svarenda á landsvísu (58%) (sjá mynd 31).

Mynd 31. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Aldraðir í sveitarfélaginu geta, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf - Suðurnes

Aðspurðir hvort markmiði um að heimaþjónusta sé veitt um kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf hafi verið mætt svaraði þriðjungur þátttakenda á Suðurnesjum að svo væri sem er töluvert hærra hlutfall en meðal svarenda af landinu öllu (9%) (sjá mynd 32).

Mynd 32. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Heimaþjónusta er veitt um kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf - Suðurnes

Þess ber að geta að hlutfallslega fleiri svarendur af Suðurnesjum en af öðrum landsvæðum, töldu að heimahjúkrun og félagsleg heimaþjónusta mætti þörfum aldraða íbúa í sveitarfélaginu (sjá töflur 7 og 9 í viðauka). Niðurstöður könnunarinnar sýna enn fremur að þátttakendur á Suðurnesjum voru líklegri til að telja samvinnu milli félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar nægjanlega (62%) en svarendur af öðrum landsvæðum (26-55%) og meirihluti svarenda á Suðurnesjum taldi samvinnu milli félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar í sveitarfélaginu stuðla að samfelli í þjónustu fyrir aldraða einstaklinga (77%) (sjá töflur 20 og 21 í viðauka).

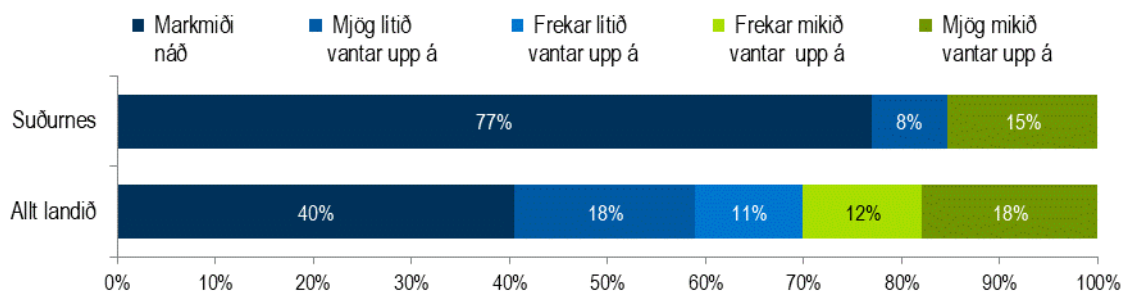
Ljóst er að heimaþjónustan á svæðinu er mismunandi milli félagsþjónustusvæða. Sums staðar er heimaþjónusta á dagvinnutímum en í öðrum sveitarfélögum eru vitjanir einnig um kvöld og helgar. Að mati viðmælenda er þjónustan því ekki nægjanlega mikil á sumum svæðum. Stefnt er að því að flestir geti búið sem lengst heima en til að það gangi upp þarf

að auka þjónustu heim til muna. Þá falli sums staðar innlit niður á rauðum dögum og um helgar og þá er ekki heldur boðið upp á heimsendan mat. Að sögn viðmælenda er stefnt að því að auka þjónustuna en það hefur reynst erfitt að fá starfsfólk og að fjölga stöðugildum. Heimahjúkrun á svæðinu hefur nýlega verið aukin og er nú til 23 á kvöldin, þó hefur stundum reynst erfitt að finna hjúkrunarfræðinga til starfa að sögn viðmælenda.

Viðmælendur töldu samstarf milli félagslegrar heimahjúkrunar og félagslegrar heimaþjónustu vera gott. Á Suðurnesjum er þjónustuhópur aldraðra enn starfandi sem fundar reglulega í því skyni að standa vörð um heilbrigði og félagslega líðan aldraðra. Hópurinn fundar með lækni, yfirmönnum félagsþjónustunnar og í hópnum er talsmaður aldraðra.

Akstursþjónusta

Þátttakendur könnunarinnar voru beðnir að meta hvort markmiði um að akstursþjónusta að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraðra sé tryggð þegar hennar er þörf sé náð. Meirihluti þátttakenda á Suðurnesjum (77%) taldi markmiðinu hafa verið náð sem er mun hærra hlutfall en meðal svarenda á landinu öllu (40%) (sjá mynd 33).

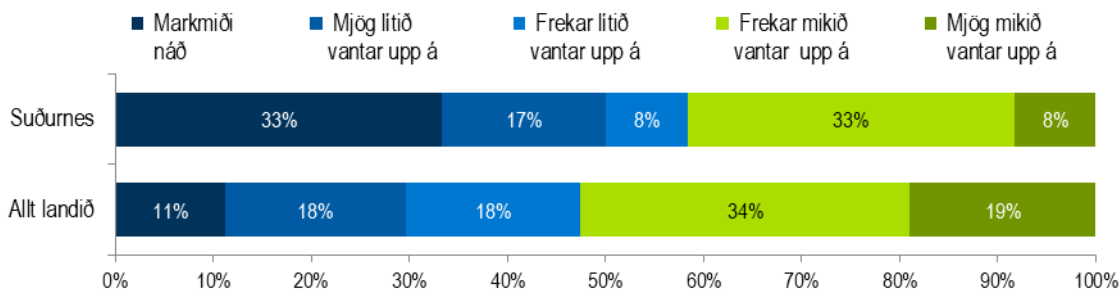

Mynd 33. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Akstursþjónusta að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraðra er tryggð þegar hennar er þörf - Suðurnes

Samkvæmt viðmælendum er akstursþjónusta á svæðinu almennt góð nema hvað helst í smærri byggðarlögum. Þá hafi starfsfólk félagsþjónustunnar sums staðar aðgengi að bíl og geti nýtt hann til að fara með fólk í búðir og annað slíkt.

Aðgengi að stofnanþjónustu og búseta aldraðra

Þátttakendur voru beðnir að meta hvort markmiði um að öldruðum sé tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar er þörf hafi verið náð. Þriðjungur þátttakenda á Suðurnesjum taldi markmiðinu hafa verið náð sem er hærra en meðal þátttakenda á landsvísu (11%) (sjá mynd 34).

Mynd 34. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Öldruðum er tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar er þörf - Suðurnes

Þátttakendur í eiginlegum viðtölum lýstu miklum skorti á hjúkrunarrýmum. Bent var á að margir aldraðir veikburða einstaklingar á svæðinu þyrftu að fá meiri þjónustu og pláss á hjúkrunarheimili. Þegar sótt sé um rými á hjúkrunarheimili er gerð krafa um að búið sé að veita þjónustu heima fyrir áður en fólk fer inn en í mörgum tilvikum nái sveitarfélög ekki að veita nægilega mikla þjónustu sem feli í sér mikið álag á aðstandendur. Sér í lagi væri ótækt að fólk með heilabilun þurfi að búa eitt heima í lengri tíma. Aðgengi að hvíldarinnlögnum er nokkuð gott, að mati viðmælenda. Hvíldarinnlagnarrýmin eru staðsett í Reykjanesbæ og því þurfa íbúar úr öðrum sveitarfélögum að fara þangað til að fá slíka þjónustu. Því var lýst að gripið sé almennt fljótt inn í þegar þörf er á slíkum rýmum og því sé bið eftir plássi yfirleitt ekki löng. Viðmælendur ræddu búsetukosti fyrir aldraða á svæðinu og töldu margir vanta öryggisíbúðir þar sem starfsmaður er allan sólarhringinn.

Afþreying og tómstundastarf

Allir þátttakendur frá Suðurnesjum töldu félagsstarf aldraða á vegum sveitarfélagsins mæta þörfum íbúa og aðspurðir hvort boðið væri upp á næga afþreyingu eða tómstundastarf fyrir aldraða í sveitarfélaginu töldu 85% þátttakenda á Suðurnesjum svo vera sem er hærra hlutfall en annarsstaðar á landinu (25-69%) (sjá töflur 11 og 12 í viðauka). Þátttakendur fengu tækifæri til að tilgreina hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf þeir teldu vanta og í töflu 49 má sjá athugasemdir frá þátttakendum á Suðurnesjum.

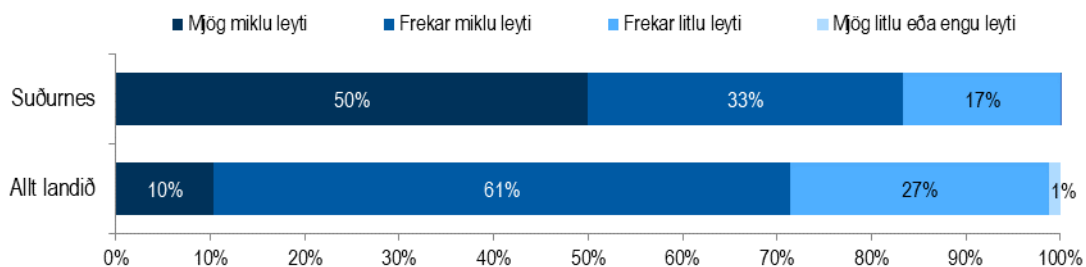
Tafla 49. Hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf telur þú að vanti?

Suðurnes	Flokkar	Fjöldi	Dæmi um athugasemdir
		2	
	Meiri fjölbreytni	1	Meiri fjölbreytni
	Afþreying sem hentar körlum	1	Fleiri viðfangsefni fyrir karla

Viðmælendur í eigindlegum viðtölum lýstu því að félög eldri borgara væru með öflugt starf á svæðinu og oft í töluverðu samstarfi við félagsþjónustuna.

Annað sem lýtur að málaflokki aldraðra á Suðurnesjum

Þátttakendur í könnuninni voru beðnir að meta að hve miklu eða litlu leyti þeir teldu þjónustu koma til móts við þarfir aldraðra í sveitarfélaginu. Helmingur þátttakenda af Suðurnesjum taldi þjónustuna koma að mjög miklu leyti til móts við þarfir aldraðra þjónustunotenda sem er töluvert hærra hlutfall en af landinu öllu (10%) (sjá mynd 35).

Mynd 35. Ef þú hugsar um stöðu aldraðra þjónustunotenda í sveitarfélaginu, að hve miklu eða litlu leyti telur þú að þjónustan komi til móts við þarfir þeirra? - Suðurnes

Þátttakendur í könnuninni voru ennfremur spurðir hvort þeir vildu koma einhverju á framfæri varðandi þjónustuna í sveitarfélaginu þar sem þeir starfa og hvort það væri einhver þjónusta sem þeir vildu sjá í auknum mæli. Þátttakendur af Suðurnesjum töldu einna helst þurfa aukna þjónustu til fólks með heilabilun, þá þurfi að tryggja aukna þjónustu utan dagvinnutíma og auka sértæk úrræði á borð við dagdvöl. Einnig þurfi að huga að málefnum yngri einstaklinga með heilabilun. Þá kölluðu nokkrir viðmælendur eftir aukinni einstaklingsmiðun þjónustunnar og að notast væri við liðveislu í þjónustu við aldraða til að koma betur til móts við félagslegar þarfir og styðja við þátttöku þeirra.

Samhljómur er á milli niðurstaða könnunarinnar og viðtalanna. Viðmælendur í eigindlegum viðtölum bentu á að innlit félagslegrar heimaþjónustu kæmu ekki nægjanlega til móts við raunverulegar þarfir hópsins. Innlitin væru stutt og því væri brýnt að leita leiða til að styðja

frekar við þátttöku aldraðra og rjúfa einmanaleika. Viðmælendur töldu að auka þurfi dagdvalarpláss en slík þjónusta komi í veg fyrir einangrun fólks. Biðlisti í slík pláss sé töluverður og sum sveitarfélög þjónusti mun fleiri aldraða íbúa en þeir fái greitt með frá ríkinu. Auka þurfi starfsgildi innan dagdvalar töluvert til að mæta þörfum á svæðinu.

Viðmælendum var tíðrætt um málefni fólks með heilabilun og þeir brýndu mikilvægi þess að auka samfellu í þjónustu við hópinn. Byggja þurfi upp þjónustu í kringum hvern og einn og sjá til þess að fólk með heilabilun sé ekki mikið eitt heima. Í því skyni þurfi stundum „að horfa út fyrir kassann“. Bæta þurfi þjónustuna og samvinnu milli þjónustuaðila til að stuðla að því að fólk gæti búið lengur heima. Í því skyni þyrfti að auka þjónustu á kvöldin og um helgar og sjá til þess að þjónustan detti ekki niður á rauðum dögum. Ennfremur þurfi að huga að aðstandendum fólks með heilabilun sem eru oft undir miklu álagi. Þá kölluðu viðmælendur eftir auknu samstarfi við Landakot og öldrunarlækna og bentu á að fólk sem fær greiningar eigi það til að „týnast“.

Lögð hefur verið mikil áhersla á forvarnir og heilsuefingu að sögn viðmælenda og þá helst að hvetja aldrað fólk til hreyfingar. Reykjanesbær hefur gert samning við Janus þar sem eldri einstaklingar í bæjarfélaginu fá leiðbeiningar til að styrkja sig og hreyfa. Þrátt fyrir aukna meðvitund um mikilvægi forvarnarverkefna þá hafa slík verkefni þurft að lúta lægra haldi sums staðar, að sögn viðmælenda, þar sem bein þjónusta við notendur er í forgangi. Þetta er sér í lagi á svæðum þar sem ekki hefur verið unnt að koma til móts við þarfir þjónustunotenda í heimþjónustu. Viðmælendur ræddu mikilvægi þess að upplýsa fólk á svæðunum, bæði aldraða og aðstandendur þeirra, um þjónustuna sem er til staðar og hvert fólk geti leitað. Þá hafa sums staðar verið sendir bæklingar til íbúa sem eru yfir 67 ára og farið inn í félagsstarfið með fræðslu um réttindi og þjónustu í boði.

Loks ræddu nokkrir viðmælendur um stöðu málaflokksins og töldu málefni eldri borgara hafa setið á hakanum hjá bæði stjórnvöldum og sveitarfélögum. Þeir bentu á að auka þurfi fjármagn til málaflokksins til að koma betur til móts við þarfir aldraðra á svæðinu. Fjármögnun hafi ekki tekið nægjanlegt tillit til fjölgunarinnar í málaflokki og auknar þarfir hópsins.

Vestfirðir

Vestfirðir ná yfir sveitarfélögin Árneshrepp, Bolungarvíkurkaupstað, Ísafjarðarbæ, Kaldrananeshrepp, Reykhólahrepp, Súðavíkurhrepp, Strandabyggð, Tálknafjarðarhrepp og Vesturbyggð.

Á Vestfjörðum eru fjögur félagsþjónustusvæði. Árneshreppur, Kaldrananeshreppur, Reykhólahreppur og Strandabyggð mynda eitt félagsþjónustusvæði. Bolungarvíkurkaupstaður og Súðavíkurhreppur mynda eitt félagsþjónustusvæði, Tálknafjarðarhreppur og Vesturbyggð mynda annað og Ísafjarðarbær er eitt félagsþjónustusvæði. Svæði Vestfjarða er víðfeðmt. Íbúar á svæðinu eru tæplega 6.900 og þar af eru 67 ára og eldri íbúar 927 talsins. Samkvæmt upplýsingum Hagstofunnar var fjöldi aldraðra sem nýtti félagsþjónustu á Vestfjörðum árið 2017 185 einstaklingar, þar voru flestir aldraðir þjónustunotendur í umdæmi Skóla- og fjölskylduþjónustu Ísafjarðarbæjar (sjá töflu 50). Þess ber þó að geta að ekki fengust upplýsingar um fjölda aldraðra sem nýttu félagsþjónustu Súðavíkurhrepps, Árneshrepps og Kaldrananeshrepps. Tafla 51 sýnir yfirlit yfir nokkra þjónustubætti í félagsþjónustusvæðunum. Ef ekki fengust upplýsingar um þjónustu innan sveitarfélaga eru reitir stjörnumerktir.

Tafla 50. Íbúafjöldi 2017 og fjöldi aldraðra sem nýtti félagslega þjónustu á Vestfjörðum

	Íbúafjöldi	Íbúafjöldi 67 ára og eldri	Hlutfall aldraðra af íbúafjölda	Félagsþjónusta 2017	
				Fjöldi sem nýtti þjónustu	Hlutfall af öldruðum **
Vestfirðir	6.870	927	13,5%	185	20,0%
Félagsþjónusta við Djúp					
Bolungarvík og Súðavíkurhreppur*	1.094	118	10,8%	18	18,6%
Félagsþjónusta Stranda og Reykhólahrepps					
Árneshreppur*, Kaldrananeshreppur*, Reykhólahreppur, Strandabyggð	902	146	16,2%	20	16,8%
Félagsþjónusta Vesturbyggðar					
Tálknafjarðarhreppur, Vesturbyggð	1.266	148	11,7%	27	18,2%
Skóla- og fjölskylduþjónusta Ísafjarðarbæjar					
Ísafjarðarbær	3.608	515	14,3%	120	23,3%

*Vantar upplýsingar um fjölda í félagsþjónustu þar sem íbúar sveitarfélags eru færri en 250

**Hlutfall af heildarfjölda aldraðra í þeim sveitarfélögum sem fengust upplýsingar um fjölda sem nýtti félagsþjónustu

Tafla 51. Yfirlit yfir nokkra þjónustubætti á Vestfjörðum

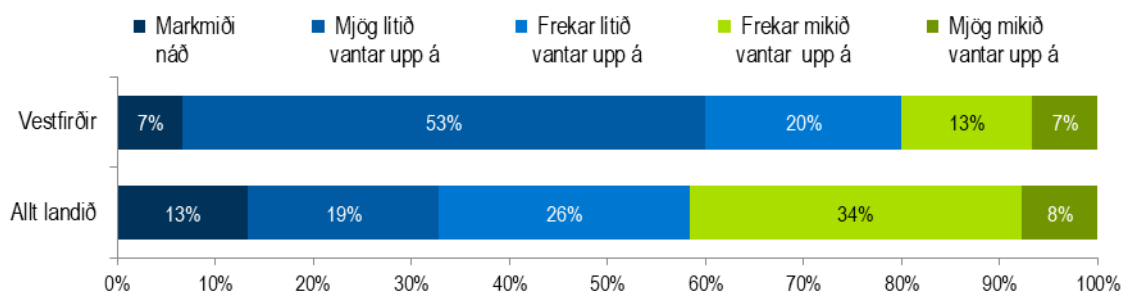
	Afsláttur fasteigna- gjalda	Dag- dvöl	Aksturs- þjónusta	Heilsu- eflandi heimsóknir	Heimsendur matur		Þjónustu- miðstöð fyrir eldri borgara	Öldunga- ráð	Félag eldri borgara
					Heim- sending	Dagar í viku			
Félagsþjónusta við Djúp									
Bolungarvík	Já	**	**	**	**		**	**	Já
Súðavíkurreppur*	Já	**	**	**	**		**	**	**
Félagsþjónusta Stranda og Reykhólahrepps									
Árneshreppur*	**	Nei	**	**	**		Já	**	Já
Kaldrananeshreppur*	**	Nei	**	**	**		**	**	Já
Reykhólahreppur	Já	Nei	Nei	Nei	Já	5	Já	Já	Já
Strandabyggð	Já	Nei	Nei	Nei	Já	5	Já	Já	Já
Félagsþjónusta Vesturbyggðar									
Táknafjarðarhreppur	Já	Nei	Já	Já	Já	4	**	Nei	Já
Vesturbyggð	Já	Nei	Já	Já	Já	4	**	Nei	Já
Skóla- og fjölskylduþjónusta Ísafjarðarbæjar									
Ísafjörður	Já	Já	Já	Nei	Já	5	Já	Já	Já

*Íbúar sveitarfélags færri en 250

**Vantar upplýsingar

Heimaþjónusta

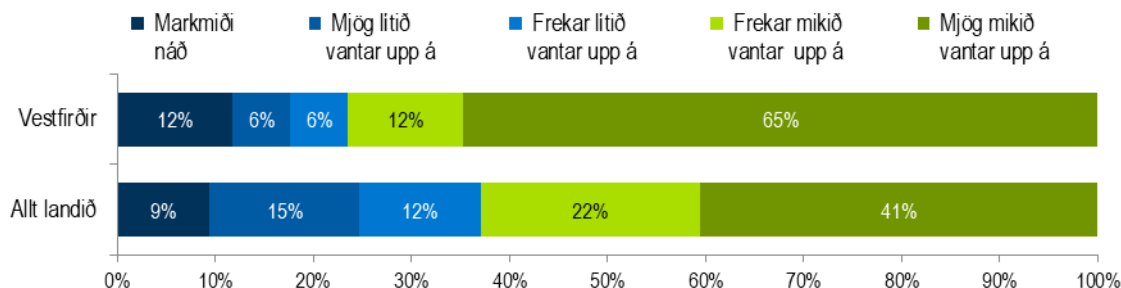
Þátttakendur í könnuninni voru beðnir að meta hvort markmiðum laga um að aldraðir í sveitarfélaginu geti, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf hafi verið náð eða ekki. Töluvert færri þátttakendur á Vestfjörðum töldu frekar eða mjög mikið vanta upp á að markmiðinu væri náð en á landinu öllu (20% á móti 42%) (sjá mynd 36).

Mynd 36. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Aldraðir í sveitarfélaginu geta, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf - Vestfirðir

Þátttakendur voru spurðir hvort markmiði um að heimaþjónusta sé veitt um kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf, hafi verið náð. Þátttakendur á Vestfjörðum voru líklegri til

að telja að frekar eða mjög mikið vanti upp á að markmiðinu sé náð (77%) samanborið við svarendur á landsvísu (63%) (sjá mynd 37).

Mynd 37. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Heimaþjónusta er veitt um kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf - Vestfirðir

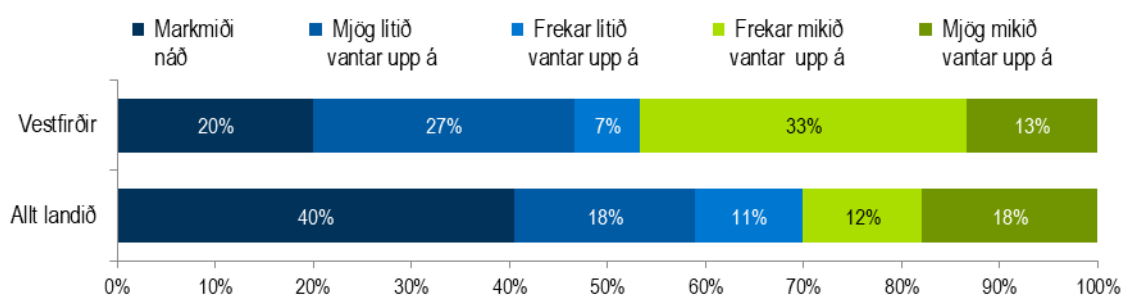
Að sögn viðmælenda hefur félagsleg heimaþjónusta verið að þróast töluvert síðastliðin ár en enn þann dag í dag einskorðast þjónustan að miklu leyti við þrif á sumum þéttbýlum svæðum Vestfjarða. Samráð milli félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar er ekki mikið að sögn flestra viðmælenda, en er í þróun á þéttbýlustu svæðunum þar sem komið hefur verið á föstum samráðsfundum. Að mati sumra viðmælenda væri ákjósanlegt að þjónustan sem veitt er í heimahús væri á einni hendi, til að stuðla að aukinni samfellu og marvissari þjónustu.

Töluverður munur er á þjónustu til aldraðra í þéttbýli og í dreifbýli. Íbúar í dreifbýli fá sums staðar einungis vitjun heimahjúkrunar einu sinni til tvisvar í viku. Bent var á að erfitt sé að veita þjónustu á dreifbýlustu staðina þar sem vegalengdir eru umtalsverðar og starfsfólk þurfi jafnvel að keyra langt fyrir hverja vitjun. Oft eru samgönguferfiðleikar töluverðir að vetri til og sums staðar ekki hægt að veita þjónustu yfir snjóþyngstu mánuðina. Til að auka heimaþjónustu þurfi að fjölga stöðugildum en það setur strik í reikninginn að erfitt hefur verið að manna stöður og almennur fjármagnsskortur er í málaflokknum. Viðmælendur kölluðu eftir aukinni faglegri stýringu og fjölgun faglærðs starfsfólks en bentu á að þar sem þetta væru láglaunastörf væri almennt mikil starfsmannavelta. Á dreifbýlustu stöðunum hafa málin stundum verið leyst með því að ráða nágranna í störf, þegar erfitt reynist að manna stöður. Viðmælendur voru einróma um að auka þyrfti heimaþjónustu til aldraðra á svæðinu en bentu einnig á að ávalt væri leitað leiða til að koma til móts við þarfir aldraðra þjónustunotenda þegar upp kæmi brýn þörf fyrir þjónustu. Þá skipti sköpum að samfélagið væri lítið og oft væri starfsfólk þjónustunnar í töluverðum samskiptum og samvinnu við

aðstandendur og aðra í nærumhverfi aldraðra þjónustunotenda í því skyni að fylgjast með aðstæðum og öryggi aldraðra þjónustunotenda.

Akstursþjónusta

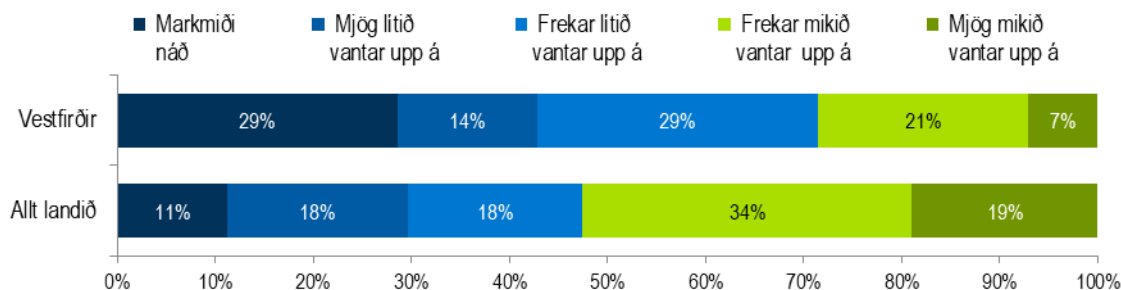
Þátttakendur í könnuninni voru beðnir að meta hvort markmiði laga um málefni aldraðra varðandi akstursþjónustu hafi verið náð, þ.e. að akstursþjónusta að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraðra sé tryggð þegar hennar er þörf. Þátttakendur á Vestfjörðum voru mun ólíklegri til að telja markmiðinu hafi verið náð (20%) en þátttakendur á landsvísu (40%) (sjá mynd 38).

Mynd 38. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Akstursþjónusta að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraðra er tryggð þegar hennar er þörf - Vestfirðir

Aðgengi að stofnanþjónustu og búseta aldraðra

Þátttakendur könnunarinnar voru beðnir að meta hvort markmiði laga um að öldruðum sé tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar er þörf hafi verið náð. Þátttakendur á Vestfjörðum voru hlutfallslega fleiri sem töldu markmiðinu hafa verið náð eða að mjög eða frekar lítið vantaði upp á að því væri náð (72%) en þátttakendur á landsvísu (47%) (sjá mynd 39).

Mynd 39. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Öldruðum er tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar er þörf – Vestfirðir

Viðmælendur í eigindlegum viðtölum töldu pláss á hjúkrunarheimilum ekki nægilega mörg á svæðinu. Staðan sé nokkuð breytileg en nú séu biðlistar eftir pláss á hjúkrunarheimili langir. Þrátt fyrir að nýlega hafi verið bætt við hjúkrunarheimilarýmum búi margir aldraðir einir heima og þurfi meiri þjónustu og stuðning en heimaþjónustan geti veitt. Ennfremur bentu viðmælendur á þörf fyrir fleiri þjónustuíbúðir með lyftuaðgengi, þar sem næturvaktir eru tryggðar.

Afþreying og tómstundastarf

Þátttakendur í könnuninni voru beðnir að meta hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf þeir teldu helst vanta á svæðinu. Niðurstöður má sjá í töflu 52.

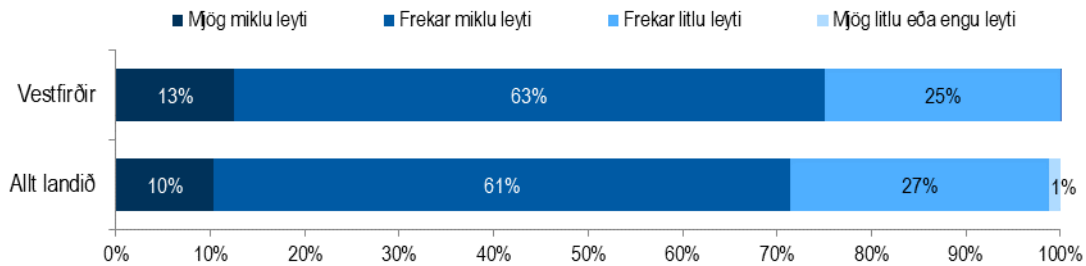
Tafla 52. Hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf telur þú að vanti?

Vestfirðir	Flokkar	Fjöldi	Dæmi um athugasemdir
		9	
	Afþreying sem hentar körlum	2	Eitthvað fyrir eldri karlmenn - verða oft útundan í hannyrðunum og þess háttar
	Aukin fjölbreytni	2	Afþreying sem er ekki hreyfing eða fönður/hannyrðir
	Aukið framboð og skipulag	2	Vantar almennt betra skipulag í kringum afþreyingu og tómstundastarf og að það sé í boði allt árið
	Iðjubjálfun	1	Iðjubjálfun
	Dagvistun / dagdeild	1	Dagdeild
	Líkamleg hreyfing / útvíst	1	Einhverja útvíst eða aðra hreyfingu

Þegar rýnt er í svör þátttakenda í könnuninni má sjá að þátttakendur á Vestfjörðum voru síst líklegir til að telja félagsstarf aldraðra sem ekki er á vegum sveitarfélagsins koma að öllu eða miklu leyti til móts við þarfir aldraðra íbúa (13%) en svarendur annars staðar af landinu (38-59%) (sjá töflu 13 í viðauka). Viðmælendur í eigindlegum viðtölum lýstu því að yngri hópur aldraðra sæki meira í félagsstarf eldri borgara en eldri einstaklingar, sem þurfi aukinn stuðning og þjónustu sæki félagsstarf á vegum sveitarfélagsins. Fram kom að félög eldri borgara eru virk á flestum svæðum, en þó ekki öllum. Sér í lagi væri félagsstarf virkt á Ísafirði, Flateyri og Þingeyri. Á öðrum svæðum hefur reynst erfiðara að stofna öldungaráð og hvetja fólk til þátttöku í félagsstarfi. Á sumum svæðum hefur félagsstarf á vegum Oddfellow verið virkt og heimsóknavinir Rauða krossins, kvenfélagið og slysavarnarfélagið verið með boð fyrir eldri borgara. Viðmælendur töldu þurfa meiri fjölbreytni í félagsstarf til að koma til móts við ólíkar þarfir og að finna þurfi leiðir til að virkja betur karla í félagsstarfi.

Annað sem lýtur að málaflokki aldraðra á Vestfjörðum

Meirihluti þátttakenda (76%) á Vestfjörðum taldi þjónustuna koma að mjög miklu eða frekar miklu leyti til móts við þarfir aldraðra þjónustunotenda á svæðinu sem er ívið meira en fjöldi svarenda á landsvísu (71%) (sjá mynd 40).

Mynd 40. Ef þú hugsar um stöðu aldraðra þjónustunotenda í sveitarfélaginu, að hve miklu eða litlu leyti telur þú að þjónustan komi til móts við þarfir þeirra? - Vestfirðir

Þátttakendur könnunarinnar voru ennfremur spurðir hvort þeir vildu koma einhverju á framfæri varðandi þjónustuna í sveitarfélaginu þar sem þeir starfa og hvort það væri einhver þjónusta sem þeir vildu sjá í ríkari mæli. Flestir viðmælendur nefndu aukna félagslega heimaþjónustu og heimahjúkrun sem veitt væri um kvöld og um helgar, einnig nefndu þó nokkrir fleiri dagdeildarpláss og aukna þjónustu við smærri byggðarkjarna og sveitir. Þegar rýnt er í niðurstöður í töflu 10 í viðauka má sjá að svarendur á Vestfjörðum voru ólíklegastir til að telja dagdvalarþjónustu koma til móts við þarfir íbúa í sveitarfélaginu að miklu eða öllu leyti (13%) en svarendur annars staðar á landinu (29-85%). Viðmælendur í eigindlegum viðtölum voru sammála um að tímabært væri að endurskoða dagdvalarrými á svæðinu. Mikil þörf væri fyrir fleiri dagdvalarrými sér í lagi aðgengi íbúa af dreifbýlli svæðum að þjónustunni. Þá hefðu t.a.m. íbúar Vesturbyggðar einungis aðgengi að tveimur dagdvalarplássum og þörf fyrir dagdvöl væri töluverð í Bolungarvík og Súðavík. Ennfremur þyrfti að styrkja þjónustuna sem veitt er innan dagdvalar, sjá til þess að húsnæði sé aðgengilegt fólki í hjólastólum og að í þjónustunni starfi einnig faglært starfsfólk. Þá væri sérstaklega þörf fyrir sértæka dagdvöl fyrir fólk með heilabilun og voru viðmælendur sammála um að almennt þurfi að hlúa betur að þörfum þess hóps. Mikilvægt væri að stuðla að aukinni samfelli í þjónustunni fyrir fólk með heilabilun og auka þjónustu við þá sem geta ekki verið einir heima. Þar sem ekki er boðið upp á næturþjónustu og biðlisti er eftir hjúkrunarheimili mæðir mikið á aðstandendum.

Rætt var um aðgengi að upplýsingum um þjónustuna og töldu viðmælendur brýnt að auka aðgengi að upplýsingum á heimasíðum þjónustuaðila. Á minni svæðum vita íbúar frekar

hvert þeir geta leitað eftir upplýsingum. Sums staðar hafa verið gefnir út bæklingar sem hafa gefið góða raun.

Í samhljómi við niðurstöður könnunarinnar voru viðmælendur sammála um að það sem helst torveldi þjónustu á svæðinu væru erfiðleikar við að manna stöður og langar vegalengdir sem aldraðir þjónustunotendur og starfsfólk þarf að ferðast. Viðmælendur töldu brýnt að auka umfang heimahjúkrunar og félagslegrar heimaþjónustu. Fjölga þurfi stöðugildum innan þjónustunnar til að koma á móts við síauknar þarfir aldraðra íbúa í heimahúsum. Sér í lagi væri mikilvægt að bæta þjónustu við aldraða í dreifbýli en í dag sitji fólk ekki við sama borð, t.a.m. væri heimsendur matur ekki sendur út í sveitir. Viðmælendur kölluðu því eftir skýrari stefnumótun hjá ráðuneyti og sveitarfélögum.

Vesturland

Vesturland nær yfir sveitarfélögin Akraneskaupstað, Borgarbyggð, Dalabyggð, Eyja- og Miklaholtshrepp, Grundarfjarðarbæ, Helgafellssveit, Hvalfjarðarsveit, Skorradalshrepp, Snæfellsbæ, Stykkishólmsbæ og Kaldrananeshrepp.

Á Vesturlandi eru fjögur félagsþjónustusvæði. Borgarbyggð, Dalabyggð og Skorradalshreppur mynda eitt félagsþjónustusvæði. Eyja-, og Miklaholtshreppur, Grundarfjarðarbær, Helgafellssveit, Snæfellsbær og Stykkishólmsbær mynda eitt félagsþjónustusvæði. Önnur félagsþjónustusvæði eru Akraneskaupstaður og Hvalfjarðarsveit. Í töflu 54 má sjá íbúafjölda á Vesturlandi sem er tæplega 16.000 manns en þar af er hlutfall aldraðra íbúa 13%. Samkvæmt gögnum Hagstofunnar eru 384 aldraðir sem nýta félagslega heimaþjónustu á Vesturlandi en þess ber þó að geta að ekki eru upplýsingar um fjölda sem nýttu félagsþjónustu í Helgafellssveit (sjá töflu 53). Flestir aldraðir þjónustunotendur eru í félagsþjónustum Borgarbyggðar og Akraness. Tafla 54 sýnir yfirlit yfir þjónustupætti í félagsþjónustusvæðunum. Ef ekki fengust upplýsingar um þjónustu innan sveitarfélaga eru reitir stjörnumerktir.

Tafla 53. Íbúafjöldi 2017 og fjöldi aldraðra sem nýtti félagslega þjónustu á Vestfjörðum

	Íbúafjöldi	Íbúafjöldi 67 ára og eldri	Hlutfall aldraðra af íbúafjölda	Félagsþjónusta 2017	
				Fjöldi sem nýtti þjónustu	Hlutfall af öldruðum
Vesturland	15.929	2.071	13,0%	384	18,5%
Félags- og skólaþjónusta Snæfellinga					
Grundarfjarðarbær, Helgafellsveit*, Snæfellsbær, Stykkishólmsbær	3.834	471	12,3%	91	19,3%
Félagsþjónusta Akraness					
Akraneskaupstaður	7.051	880	12,5%	131	14,9%
Félagsþjónusta Borgarbyggðar					
Borgarbyggð, Dalabyggð, Skorradalshreppur*	4.408	650	14,7%	143	22,0%
Félagsþjónusta Hvalfjarðarsveitar					
Hvalfjarðarsveit	636	70	11,0%	19	27,1%

*Vantar upplýsingar um fjölda í félagsþjónustu

Tafla 54. Yfirlit yfir nokkra þjónustubætti á Vesturlandi

	Afsláttur fasteigna- gjalda	Dag- dvöl	Aksturs- þjónusta	Heilsu- eflandi heimsóknir	Heimsendur matur		Þjónustu- miðstöð fyrir eldri borgara	Öldunga- ráð	Félag eldri borgara
					Heim- sending	Dagar í viku			
Félags- og skólaþjónusta Snæfellinga									
Grundarfjarðarbær	**	**	**	**	**		**	**	**
Helgafellsveit*	**	**	**	**	**		**	**	**
Snæfellsbær	Já	Já	Já	**	Já	5	**	Nei	Já
Stykkishólmsbær	**	**	**	**	**		**	**	**
Félagsþjónusta Akraness									
Akraneskaupstaður	Já	Já	**	Nei	Já	7	Nei	Já	Já
Félagsþjónusta Borgarbyggðar									
Borgarbyggð	Já	Já	Já	Nei	Já	7	Já	Já	Já
Dalabyggð	**	**	**	**	**		**	**	**
Skorradalshreppur*	**	**	**	**	**		**	**	**
Félagsþjónusta Hvalfjarðarsveitar									
Hvalfjarðarsveit	Já	Já	Já	Nei	Já	7	**	**	Nei

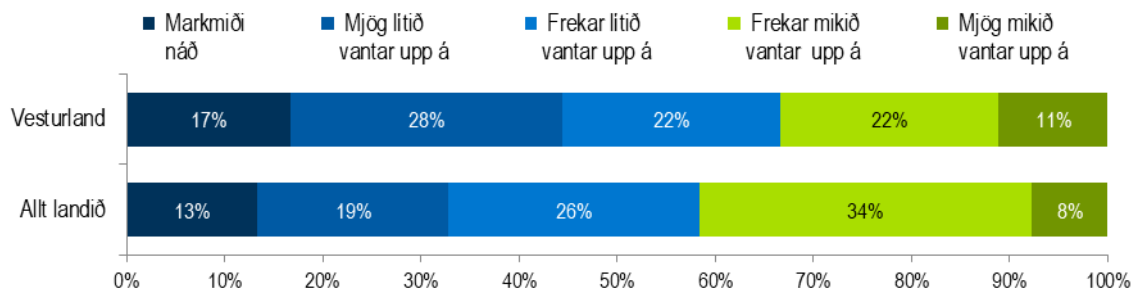
*Íbúar sveitarfélags færri en 250

**Vantar upplýsingar

Heimaþjónusta

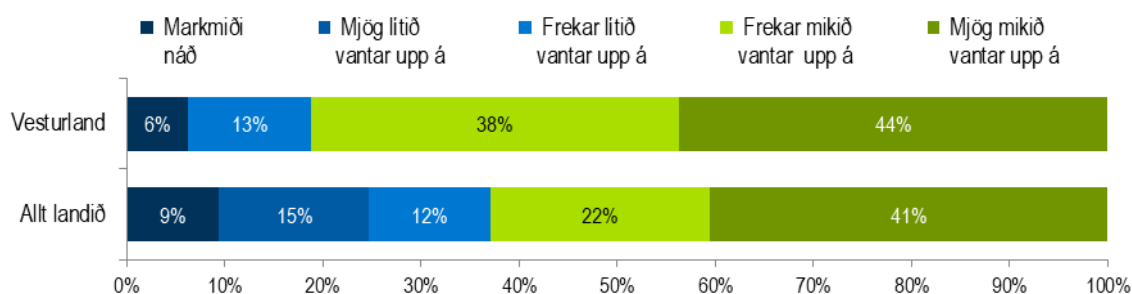
Þátttakendur könnunarinnar voru beðnir um að leggja mat á það hvort aldraðir í sveitarfélaginu geti verið eins lengi heima og unnt er og búið við eðlilegt heimilislíf, líkt og markmið laga um málefni aldraðra (nr. 125/1999) segja til um. Mynd 41 sýnir dreifingu svara á Vesturlandi samanborið við dreifingu svara á landinu öllu. Svarendur á Vesturlandi

voru líklegri til að telja markmiðinu hafa verið náð eða að mjög lítið vantaði þar upp á (45%) samanborið við svarendur úr öðrum landshlutum (32%).

Mynd 41. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Aldraðir í sveitarfélaginu geta, eins lengi og unnt er, búið við eðlilegt heimilislíf - Vesturland

Í könnuninni var spurt hvort þátttakendur teldu að markmiði laga um að heimaþjónusta sé veitt um kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf, hafi verið náð. Á Vesturlandi voru hlutfallslega færri svarendur en á landsvísu sem töldu að að markmiðinu hafi verið náð eða að mjög lítið vantaði upp á að (6% á móti 24%) (sjá mynd 42).

Mynd 42. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Heimaþjónusta er veitt um kvöld, nætur og helgar þegar þess gerist þörf - Vesturland

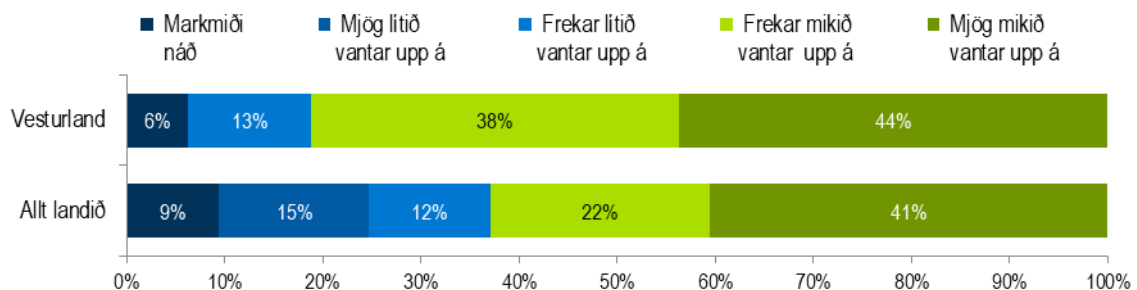
Viðmælendur sem rætt var við bentu á að svæði félagsmálaþjónustusvæða væru mjög víðfeðm og innan þeirra bæði þéttbýlir kjarnar og töluvert dreifbýli. Í stærri sveitarfélögum væri þjónusta meiri, þar væri félagsleg heimaþjónusta og heimahjúkrun veitt alla daga vikunnar, kvöld og helgar. Á fámennari stöðum einskorðist þjónustan að mestu við dagvinnutíma en þar væru færri þjónustunotendur og færra starfsfólk og því erfiðara að skipuleggja kvöld- og helgarþjónustu. Á dreifbýlustu stöðunum er oft erfitt að tryggja nauðsynlega þjónustu, að mati viðmælenda, og þurfa starfsmenn í heimaþjónustu í sumum tilvikum að keyra langar vegalengdir til að sinna innliti til þjónustunotenda. Þá er samstarf milli félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar mikilvægt og þjónustuaðilarnir skipta

jafnan með sér verkum. Samkvæmt viðmælendum er samvinnan milli félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar töluverð, í því skyni að stuðla að aukinni samfelli í þjónustu við notendur og m.a. sjá til þess að innlit þjónustuaðilanna séu ekki á sömu dögum. Á þéttbýlli stöðunum eru haldnir reglulegir fundir en í minni fámennari sveitarfélögum er samstarfið meira óformlegt og eru þá aðilar oft í miklu símasambandi. Þetta er í samhljómi við niðurstöður könnunarinnar en þátttakendur á Vesturlandi voru hlutfallslega fleiri mjög eða frekar sammála því að samvinna milli félagslegrar heimaþjónustu og heimahjúkrunar væri í föstum skorðum (72%) en þátttakendur á öðrum landsvæðum (43-69%) (sjá töflu 19 í viðauka).

Sumir viðmælendur lýstu því að erfitt væri að manna stöður í þjónustunni, sem hefði áhrif á umfang og gæði þjónustunnar. Þeir töldu brýnt að þjónustan yrði aukin svo að unnt væri að veita meiri félagslega heimaþjónustu og heimahjúkrun á dreifbýlli stöðum, svo sem um kvöld og helgar.

Akstursþjónusta

Þátttakendur í könnuninni á Vesturlandi töldu síður að markmiði væri náð varðandi akstursþjónustu að eða frá heimili einstaklinga og dagdvöl (82%) samanborið við svör á landsvísu (66%) (sjá mynd 43).

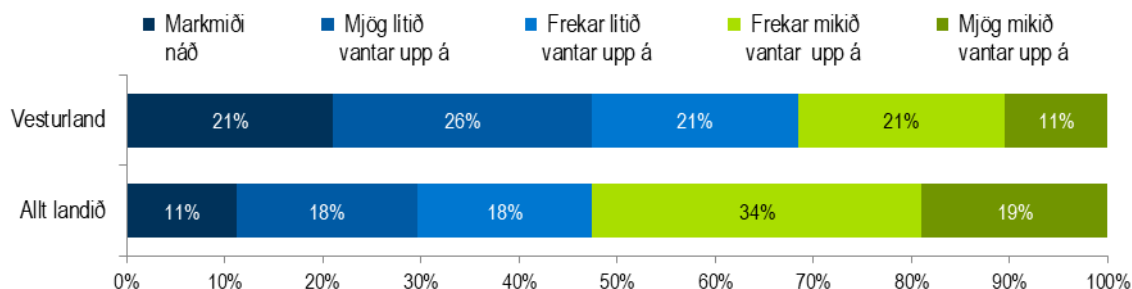

Mynd 43. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Akstursþjónusta að og frá heimili einstaklinga og dagdvöl aldraðra er tryggð þegar hennar er þörf - Vesturland

Viðmælendur töldu akstursþjónustu ekki nægjanlega í tengslum við dagdvöl, félagsstarf og læknisferðir, sér í lagi fyrir aldraða íbúa sem búa í dreifbýli. Bent var á að þegar eldri íbúar missi bílpróf sín verði þeir af ýmissi þjónustu og stuðningi sem í boði er og eiga á hættu að einangrast.

Aðgengi að stofnanþjónustu og búseta aldraðra

Á Vesturlandi voru hlutfallslega fleiri þátttakendur sem töldu að öldruðum væri tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar er þörf eða að lítið vantaði upp á (68%) en svarendur á landinu almennt (47%) (sjá mynd 44).

Mynd 44. Hefur eftirfarandi markmiði verið náð?: Öldruðum er tryggð nauðsynleg stofnanþjónusta þegar hennar er þörf - Vesturland

Bið eftir hjúkrunarheimilisrýmum á Vesturlandi er almennt ekki löng, að mati viðmælenda, nema einna helst á Akranesi og Borgarnesi þar sem íbúafjöldi er hvað mestur. Aðgengi að félagslegum leiguíbúðum og þjónustuíbúðum er misjafnt á svæðinu en á dreifbýlli stöðum töldu viðmælendur brýna þörf á fleiri úrlausnum í búsetumálum aldraðra og að fjölga þyrfti þjónustuíbúðum, félagslegum leiguíbúðum og leiguíbúðum fyrir aldraða. Flestir viðmælendur töldu brýna þörf á fleiri hvíldar- og endurhæfingarinnlagnarplássum.

Afþreying og tómstundastarf

Þátttakendur voru spurðir hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf þeir teldu vanta á svæðunum þar sem þeir störfuðu og má sjá svör í töflu 55.

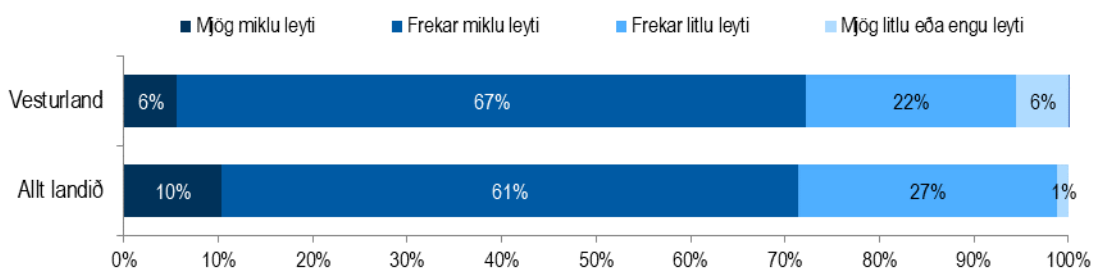
Tafla 55. Hvers konar afþreyingu eða tómstundastarf telur þú að vanti?

Vesturland	Flokkar	Fjöldi	Dæmi um athugasemdir
		6	
	Aukin fjölbreytni	2	Alhliða tómstundastarf fyrir bæði kyn og ólíka hópa
	Iðjubjálfun	1	Það er ekki nein iðjubjálfun í boði
	Aukið framboð og skipulag	1	Það er ekkert tómstundastarf. Gæti verið annað hvort heimsóknir eða boðið upp á hittung annað slagjó
	Húsnæði sem styður undir félagsstarf / samveru	1	Samkomustað, þar sem fólk eldra en 67 kemur saman og spjallar, tekur í spil eða álika
	Meira faglegt starf	1	Sértækt tómstundastarf fyrir fólk með heilabilun. Vantar alla fagmennsku og faglegar forsendur í tómstundastarfið

Viðmælendur ræddu félags- og tómsundastarf á svæðunum, sem er mjög ólíkt eftir sveitarfélögum. Í Akraneskaupstað og í Borgarbyggð eru þjónustumiðstöðvar með öflugum félagsskap og félagsstarfi. Á sumum svæðum væri afþreyingar og tómsundastarf að mestu skipulagt af félögum eldri borgara sem fengju styrk fyrir húsnæði og starfsmannakostnaði frá sveitarfélögum. Annars staðar sögðu viðmælendur vöntun á skipulögðu tómsundastarfi og húsnæði fyrir félagsstarf. Félög eldri borgara eru víða virk, en þó ekki í öllum sveitarfélögum, og töluvert er um sjálfsprottið starf á svæðunum. Viðmælendur bentu á að erfiðara væri að fá karla til þátttöku í skipulögðu félagsstarfi.

Annað sem lýtur að málaflokki aldraðra á Vesturlandi

Þátttakendur í könnuninni voru beðnir að meta að hve miklu eða litlu leyti þeir teldu að þjónustan kæmi til móts við þarfir aldraða þjónustunotendur í sveitarfélaginu og dreifðust svör þátttakenda á Vesturlandi með svipuðum hætti og þátttakenda af landinu öllu, nema hvað ívið fleiri á Vesturlandi töldu þjónustuna að mjög litlu eða engu leyti koma til móts við þarfirnar, eða 6% á móti 1% þátttakenda á landsvísu (sjá mynd 45).

Mynd 45. Ef þú hugsar um stöðu aldraða þjónustunotenda í sveitarfélaginu, að hve miklu eða litlu leyti telur þú að þjónustan komi til móts við þarfir þeirra? - Vesturland

Þátttakendur voru enn fremur spurðir hvort þeir vildu koma einhverju á framfæri varðandi þjónustuna í sveitarfélaginu þar sem þeir starfa og hvort það væri einhver þjónusta sem þeir vildu sjá í meira mæli. Þátttakendur á Vesturlandi nefndu einna helst þörf á aukinni akstursþjónustu og þjónustu fyrir fólk með heilabilun. Þá nefndu tveir sérstaklega að þörf væri á aukinni þjónustu fyrir ungt fólk með heilabilun. Nokkrir nefndu enn fremur mikilvægi þess að auka þjónustu við fólk í dreifbýli, þar sem sveitarfélagið væri víðfeðmt þyrfti aukið fjármagn í málaflokkinn til að unnt væri að veita nauðsynlega heimahjúkrun og félagslega heimþjónustu til allra.

Mikill samhljómur er í niðurstöðum könnunar og viðtala. Viðmælendur töldu mikilvægt að auka þjónustu í dreifbýli. Þeir bentu á að í litlum samfélögum liti fólk oft til hvert með öðru og hjálpist að. Ýmislegt torveldi þó þjónustuna, svo sem langar vegalengdir sem

Þjónustuaðilar þyrftu að ferðast um til að veita nauðsynlega þjónustu. Brýnt væri að leita leiða til að jafna aðstöðumun íbúa á svæðunum og því þyrfti aukið fjármagn í málaflokkinn. Á fámennari stöðum þurfi að tryggja heimaþjónustu, heimsendan mat og akstursþjónustu.

Viðmælendur voru einnig einróma um að koma þurfi betur til móts við fólk með heilabilun. Í því skyni þurfi að auka aðgengi að dagdvalarplássum og utanumhald utan um einstaklingana. Brýnt væri að sjá til þess að fólk fái stuðning strax eftir að það fái greiningu, en til þess þyrfti aukna samvinnu ólíkra kerfa og betri yfirsýn yfir málefni einstaklinga.

Viðmælendur ræddu aðgengi að upplýsingum um þjónustu og réttindi og töldu flestir að upplýsingaaðgengi megi bæta verulega. Heimasíður eru margar ekki nægjanlega aðgengilegar að mati viðmælenda og þær þarf að gera skilvirkari og auðveldari í notkun. Leitast hefur verið við að finna aðrar leiðir til að koma upplýsingum til skila, svo sem með örkyrningum, dreifingu bæklinga og með facebook-hópum, og í litlum sveitarfélögum er jafnvel brugðið til þess ráðs að hringja í einstaklinga sem ekki nota tölvur.

Viðmælendur voru flestir sammála um það að það sem helst torveldi þjónustu á svæðunum væri fjármagnsleysi, erfiðleikar við að manna í stöður og bággt aðgengi að heilsugæslulæknum og sérfræðingum í málaflokknum sem flestir væru fyrir sunnan. Margir töldu ákveðna vitundarvakning nú eiga sér stað um málaflokk aldraðra en að til að betur yrði staðið að málum þyrfti aukið fjármagn og pólitískan vilja. Ýmis konar stefnumótunarvinna ætti sér stað í sveitarfélögunum og kölluðu sumir eftir auknu samstarfi við aldraða í sveitarfélögunum í þeirri vinnu.

NIÐURLAG

Rannsóknin miðaði að því að kortleggja þjónustu sem veitt er til aldraðra á Íslandi. Niðurstöður leiddu í ljós að aðilar sem starfa við málaflokkinn telja að þjónustuna þurfi að auka og að gagngerra úrbóta sé þörf. Til að styðja við sjálfstæða búsetu aldraða í heimahúsum þarf aukið fjármagn í málaflokkinn, skýra stefnumótun og aukna samþættingu þjónustunnar. Niðurstöður sýna að helstu áskoranir í málaflokknum felist einna helst í ónógu fjármagni og erfiðleikum við að manna stöður. Þá þarf sér í lagi að leita leiða til að tryggja aðgengi að þjónustunni fyrir aldraða íbúa á dreifbýlum svæðum. Ennfremur kom skýrt fram að vöntun er á sértækum úrræðum svo sem dagþjónustu, hvíldar- og endurhæfingarröngnum og hjúkrunarrýmum.

Öldrunarþjónusta á Íslandi er viðamikill og flókinn málaflokkur. Þrátt fyrir að kortlagningin hafi byggt á umfangsmikilli gagnasöfnun er vert að benda á að ekki var leitað eftir sjónarmiðum þjónustuþega við gerð verkefnisins. Í framhaldinu er því mikilvægt að gera rannsókn á málaflokknum út frá reynslu og sjónarhóli aldraðra þjónustunotenda.

Hér að neðan er samantekt yfir helstu niðurstöður skýrslunnar.

Heimþjónusta. Góð heimþjónusta er grundvöllur þess að aldraðir þjónustunotendur geti búið sem lengst heima. Niðurstöður sýna að þörf er á aukinni kvöld-, helgar- og næturþjónustu til að koma til móts við þarfir aldraðra þjónustunotenda sem búa í heimahúsum. Framkvæmd félagslegrar heimþjónustu er mismunandi og felst á sumum svæðum fyrst og fremst í þrifum. Það var gagnrýnt af mörgum viðmælendum sem töldu félagslegum stuðningi til aldraðra ábótavant og vildu sjá þjónustuna styðja betur undir þátttöku aldraðra í því skyni að koma í veg fyrir einmanaleika og einangrun. Sumir kölluðu eftir því að félagsleg liðveisla væri í ríkari mæli nýtt sem úrræði fyrir aldraða.

Samþætting þjónustu. Góð samvinna og samfella milli heimahjúkrunar og félagslegrar heimþjónustu er mikilvæg. Í flestum sveitarfélögum var samstarfið ágætt en annars staðar var það ekki nægjanlega gott að mati viðmælenda. Þó nokkrir kölluðu eftir aukinni samþættingu þjónustunnar og verklagsreglum eða ramma utan um samstarf og aðkomu ólíkra þjónustuveitenda. Skilgreina þurfi verksvið ólíkra þjónustuaðila betur til að ekki myndist grá og óskilgreind svæði þar sem óljóst er hver ber ábyrgð á hverju. Einnig var bent á mikilvægi þess að auka samráð og samstarf við aðra aðila sem koma að málaflokknum og greiða aðgengi aldraðra að fleiri fagaðilum í því skyni að stuðla að aukinni samfellu í þjónustu við þá.

Þjónusta á dreifbýlum svæðum. Mikilvægt er að jafna aðstöðumun íbúa og leita leiða til að tryggja jafnt aðgengi að þjónustu. Forsendur fyrir framkvæmd þjónustu eru misjafnar á milli sveitarfélaga og að mati viðmælenda þarf að sníða úrbætur að aðstæðum hvers félagsþjónustusvæðis og sveitarfélags fyrir sig og tryggja að útdeiling fjármagns taki tilliti til landsvæða, mannfjölda, fjölda aldraðra og fjárhags viðkomandi sveitarfélags.

Þjónusta við fólk með heilabilun. Niðurstöður benda til þess að þjónustu við fólk með heilabilun sé ábótavant á flestum stöðum landsins, ekki síst vegna skorts á kvöld-, nætur- og helgarþjónustu og ónógri dagdvalarþjónustu, hvíldarinnlögnum og hjúkrunarrýmum. Þegar þjónusta er ófullnægjandi mæðir mikið á aðstandendum og viðmælendur töldu brýnt að auka þjónustu og stuðning við aðstandendur fólks með heilabilun og greiða aðgengi að sérfræðiþjónustu svo sem öldrunarlæknum, sér í lagi á landsbyggðinni.

Dagdvalarþjónusta. Dagdvalarþjónustan er mikilvægur liður í því að gera öldruðum kleift að búa lengur í heimahúsum. Þjónustan styður undir félagslega þátttöku aldraðra og er einnig mikilvægur þáttur í að auka öryggi einstaklinga á daginn þar sem hún kemur í veg fyrir að fólk dvelji löngum stundum eitt heima. Niðurstöður benda til þess að brýn þörf sé á að fjölga dagdvalarrýmum og auka þjónustu innan dagdvala. Kallað var eftir aukinni viðveru í dagdvalarúrræðum, meiri sveigjanleika og einstaklingsmiðun þjónustunnar.

Akstursþjónusta. Niðurstöður benda til þess að akstursþjónustu sé misjafnlega háttáð í umdæmum landsins. Brýnt er að samræma reglur um akstursþjónustu fyrir aldraða og sjá til þess að íbúar á dreifbýlum svæðum njóti jafnræðis á við þá sem búa í þéttbýliskjörnum.

Hvíldar- og endurhæfingarinnlagnir. Þörf er á fleiri hvíldar- og endurhæfingarplássum en bið í slík pláss hefur verið að lengjast á flestum stöðum. Í dag þarf jafnan að panta hvíldarinnlagnir með miklum fyrirvara sem er, að mati viðmælenda, óraunsætt þar sem heilsu einstaklinga hraki oft hratt og aðstæður heima fyrir geti breyst snögglega.

Búseta aldraðra. Staða í húsnæðismálum er ólík eftir landsvæðum og sveitarfélögum en á mörgum stöðum er vöntun á fleiri íbúðum og búsetuúrræðum á borð við öryggis- og þjónustuíbúðir þar sem margir aldraðir einstaklingar búa í óhentugu húsnæði. Íbúðir fyrir aldraða hafa gjarnan verið byggðar í návist við þjónustumiðstöðvar, sem viðmælendur töldu mikilvægt þar sem það yrði til þess að greiða aðgengi aldraðra íbúa að þjónustu og koma í veg fyrir einangrun þeirra.

Hjúkrunar- og dvalarrými. Mikill skortur á hjúkrunarrýmum veldur því að aldraðir þjónustunotendur dvelja heima með ónógan stuðning. Mikilvægt er að aðgengi að

hjúkrunarrýmum sé aukið þar sem heilsubrestur og önnur vandamál koma oft upp fyrirvaralaust og þá þarf að vera hægt að bregðast við hratt og örugglega við. Eins og staðan er nú er mikið álag á heimaþjónustu og deildum sjúkrahúsa vegna of fárra hjúkrunar- og dvalarrýma.

Endurhæfing. Fá sveitarfélög bjóða upp á endurhæfingu í heimahúsum en viðmælendur töldu mikilvægt að auka aðkomu iðju- og sjúkráþjálfara að þjónustu við aldraða. Í nær öllum sveitarfélögum er ýtt undir heilsueflingu í einhverju formi og á sumum svæðum hefur verið boðið upp á í *Heilsueflandi heimsóknir* til aldraðra íbúa svæðanna. Flestir sem þekktu til slíkra heimsókna töldu þær mikilvægan lið í forvarnarstarfi og einnig til að koma upplýsingum um þjónustu og stuðning áleiðis til aldraðra íbúa. Aukið aðgengi að lækniþjónustu og bætt utanumhald utan um málefni aldraðra einstaklinga innan heilsugæslunnar og á sjúkrahúsum er einnig mikilvægt í forvarnarskyni að mati viðmælenda.

Aðgengi að upplýsingum um réttindi og þjónustu. Ljóst er af viðtölunum að aðgengi að upplýsingum um þjónustu við aldraða í sveitarfélögum landsins er misjafnlega háttáð. Þörf er á samræmdri, miðlægri upplýsingagjöf fyrir hóp aldraðra um þá þjónustu sem fyrir hendi er, bæði á netinu og í gegnum þjónustumiðstöðvar.

HEIMILDIR

- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (4. útgáfa.). Boston: Pearson.
- King, N. (2012). Doing template analysis. Í G. Symon og C. Cassel (ritstjórar). *Qualitative organizational research: Core methods and current challenges*. Los Angeles: SAGE Publications.
- Stjórnarráðið (e.d.) Sótt af: <https://www.stjornarradid.is/gogn/stefnur-og-aaetlanir/opinberfjarmal/malefni-aldradra>
- Embætti landlæknis (2017). Heilsueflandi samfélag. Sótt af: <https://www.landlaeknir.is/heilsa-og-lidan/verkefni/item28551/Heilsueflandi-samfelag>
- Embætti landlæknis (e.d.). Heilbrigðisumdæmi. Sótt af: <https://www.landlaeknir.is/utgefingefni/skjal/item1711/Heilbrigdisumdaemi>
- Heilbrigðis- og tryggingamálaráðuneytið (2003). *Skýrsla stýrihóps um stefnumótun í málefnum aldraðra til ársins 2015*. Sótt af: <https://www.stjornarradid.is/media/velferdarraduneyti-media/media/Skyrslur/stefnum-aldradir.pdf>
- Lög um heilbrigðisþjónustu nr. 40/2007. Sótt af: <https://www.althingi.is/lagas/nuna/2007040.html>
- Lög um málefni aldraðra nr. 125/1999. Sótt af: <https://www.althingi.is/lagas/142/1999125.html>
- Manzo, L. C. (2005). For better or worse: Exploring multiple dimensions of place meaning. In: *Journal of Environmental Psychology* Vol 25, bls. 67-86.
- Reglugerð um heilbrigðisumdæmi nr. 1084/2014. Sótt af: <https://www.reglugerd.is/reglugerdir/allar/nr/1084-2014>
- Sigurveig H. Sigurðardóttir (2010). *Hver veitir eldra fólki aðstoð? Eldri borgarar, aðstandendur og opinberir þjónustuaðilar*. Í: Þjóðarspejillinn 2010, Halldór S. Guðmundsson (ritstj.) bls. 60-68. Sótt af: https://skemman.is/bitstream/1946/6733/1/60-68_SigurveigHSigurd_FELRADbok.pdf
-

Sólborg Sumarliðadóttir (2008). Að eldast heima: Hvaða aðstoð og aðstæður þurfa að vera til staðar? (Óútgefin MA ritgerð í hjúkrunarfræði frá Háskóla Íslands).

Stjórnarráðið (e.d.). *Félagspjónusta sveitarfélaga*. Sótt af: <https://www.stjornarradid.is/verkefni/felags-og-fjolskyldumal/felagsthjonusta-sveitarfelaga/>

Stjórnarráðið (e.d.2). *Félagsmálastjórar – landshlutakort*. Sótt af: <https://www.stjornarradid.is/verkefni/felags-og-fjolskyldumal/felagsthjonusta-sveitarfelaga/felagsmalastjorar-kort/>

Tilfærsla á þjónustu við aldraða frá ríki til sveitarfélaga (2012). Sótt af: https://www.stjornarradid.is/media/velferdarraduneyti-media/media/aldradir_sveitarfelog/Greinargerð-Tilfaersla-thjonustu-vid-aldrada-til-sveitarfelaga-15-03-2012.pdf

Velferðarráðuneytið (2016). Mótun stefnu í þjónustu við aldraða til næstu ára. Tillögur samstarfsnefndar um málefni aldraðra til félags- og húsnæðismálaráðherra. Sótt af: https://www.stjornarradid.is/media/velferdarraduneyti-media/media/skyrslur2016/Motun_stefnu_i_thjonustu_vid_aldrada_02092016.pdf

WHO (2025). *World Report on Ageing and Health*. Sótt af: http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/186463/9789240694811_eng.pdf?sequence=1

Þingskjal nr. 704/2017-2018. Svar heilbrigðisráðherra við fyrirspurn frá Áslaugu Örnú Sigurbjörnsdóttur um heimahjúkrun.